

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSMAN ANABİLİM DALI

BANKALARIN İKİNCİ EL SERMAYE PİYASASINDA ARACILIK
FAALİYETLERİ: İŞ BANKASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ceren ÇEÇEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Asuman TURANBOY

Ankara – 2010

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSMAN ANABİLİM DALI

BANKALARIN İKİNCİ EL SERMAYE PİYASASINDA
ARACILIK FAALİYETLERİ: İŞ BANKASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

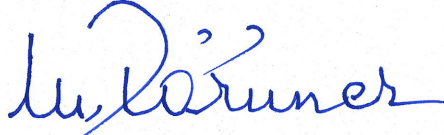
Hazırlayan
Ceren ÇEÇEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Asuman TURANBOY

Ankara - 2010

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

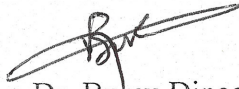
Ceren ÇEÇEN tarafından hazırlanan “Bankaların İkinci El Sermaye Piyasasında Aracılık Faaliyetleri: İş Bankası Örneği” başlıklı bu çalışma 09.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Finansman Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. A. Mete Törüner (Başkan)

Prof. Dr. Asuman Turanboy (Danışman)

Dr. Burcu Dinçergök (Üye)

ÖNSÖZ

Sermaye Piyasası Kanunu tarafından aracı kuruluş olarak tanımlanan banka ve aracı kurumlar, yatırımcıların talep ve beklentileri doğrultusunda sermaye piyasası işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Türkiye sermaye piyasasının gelişmesinde önemli katkıya sahip olan bankaların, sermaye piyasasında aracılık yapabileceği Sermaye Piyasası Kanunu, Bankacılık Kanunu ve sermaye piyasası tebliğlerinde yer almaktadır. Bu düzenlemelerden yola çıkarak bankaların ikinci el sermaye piyasasında aracılık faaliyetini ele aldığımız çalışmada ticari bankaların sermaye piyasasında yapabilecekleri faaliyetlere ağırlık verilerek, ticari banka olan İş Bankası örneği ele alınacaktır.

Tezin proje aşamasından tamamlanmasına kadar katkısı olan danışman hocam Prof. Dr. Asuman Turanboy'a, Türkiye İş Bankası ve İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. hakkında bilgi sahibi olmam konusunda yardımcı olan Gürman Tevfik, Cenk Aksoy ve Ozan Altan'a, ayrıca tezin her aşamasında yardımcı olan arkadaşlarıma ve desteklerini hep hissettiğim aileme teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO</u>
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLELER LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ YAPI VE TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI

1.1. MALİ SİSTEM VE MALİ PİYASALAR.....	3
1.2. MALİ PİYASA TÜRLERİ.....	6
1.2.1. Para Piyasası.....	6
1.2.1.1. Örgütlenmiş Para Piyasası.....	7
1.2.1.2. Örgütlenmemiş Para Piyasası.....	7
1.2.2. Sermaye Piyasası	7
1.2.2.1. Birinci El Piyasa.....	10
1.2.2.2. İkinci El Piyasa.....	10
1.2.2.2.1. Borsalar	10
1.2.2.2.2. Tezgahüstü Hisse Senedi Piyasaları.....	10
1.2.2.3. Üçüncü El Piyasa.....	11
1.2.2.4. Dördüncü El Piyasa	11
1.2.3. Para Piyasası ile Sermaye Piyasası Arasındaki İlişki.....	11
1.3. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI.....	12
1.3.1. Sermaye Piyasası Kanunu.....	14
1.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu.....	16
1.3.3. Sermaye Piyasası Kurumları.....	19
1.3.3.1. Aracı Kurumlar.....	19

1.3.3.2. Yatırım Ortaklıkları.....	19
1.3.3.3. Yatırım Fonları.....	20
1.3.3.4. Sermaye Piyasasında Faaliyet Göstermesine İzin Verilen Diğer Kurumlar.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

SERMAYE PİYASALARINDA ARACI KURUMLAR VE BANKALARIN YERİ

2.1. GENEL OLARAK ARACI KURUM VE BANKA KAVRAMI	22
2.2. ARACI KURUM - BANKA İLİŞKİSİ.....	26
2.3. TÜRK SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNDE ARACI KURUMLAR.....	28
2.3.1. Osmanlı Dönemi.....	28
2.3.2. Cumhuriyet Dönemi.....	29
2.4. TÜRK SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNDE BANKALAR.....	31
2.5. ARACI KURUMLARIN KURULUŞ ŞARTLARI.....	31
2.5.1. Ticaret Unvanı ve İşletme Adı.....	32
2.5.2. Aracı Kurumların Kuruluş İşlemleri.....	33
2.6. ARACI KURULUŞLARIN FAALİYET ŞARTLARI.....	34
2.7. ARACI KURUMLARIN MERKEZ DIŞI ÖRGÜTLERİ.....	38
2.7.1. Aracı Kurumların Yurt Dışındaki Merkez Dışı Örgütleri.....	39
2.8. ARACI KURUMLARIN YETKİ VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	40
2.9. ARACI KURULUŞLARIN YAPAMAYACAKLARI İŞLEMLER.....	40
2.10. ARACI KURUMLARIN SERMAYE YETERLİLİĞİ.....	42
2.11. ARACI KURULUŞLARIN BELGE VE KAYIT DÜZENİ.....	44
2.12. BANKALARIN FAALİYET KONULARI VE KURULUŞU.....	46
2.12.1. Bankaların Kuruluşu.....	46
2.12.2. Bankaların Faaliyet Konuları.....	46
2.13. SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ BAKIMINDAN BANKA TÜRLERİ.....	48
2.13.1. Ticari Bankalar	48

2.13.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları.....	49
2.13.3. Katılım Bankaları.....	49
2.14. BANKA VE SERMAYE PİYASASI HUKUKU.....	50
2.14.1. Banka Hukuku Kurallarının Özellikleri.....	50
2.14.2. Sermaye Piyasası Hukuku Kurallarının Özellikleri.....	51
2.14.3. Bankaların Sermaye Piyasası Hukuku ve Banka Hukuku Düzenlemelerine Tabi Olduğu Yerler.....	51
2.15. SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİNDE TARAF OLARAK ARACI KURULUŞLAR.....	52
2.15.1. Bankaların Sermaye Piyasası İşlemleri ve Esasları.....	54
2.16. ARACI KURULUŞLARIN SERMAYE PİYASASI KURULU TARAFINDAN YETKİLENDİRİLMESİ	57
2.17. ARACI KURULUŞLARIN İMKB TARAFINDAN YETKİLENDİRİLMESİ.....	58
2.18. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI ARACI KURULUŞLARI BİRLİĞİ VE SERMAYE PİYASASI KURULU İLE İLİŞKİSİ	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ EL PİYASALARDA ARACILIK FAALİYETİ

3.1. İKİNCİ EL PİYASA.....	61
3.1.1. İkinci El Piyasa Tanımı.....	61
3.1.2. İkinci El Piyasaların Genel Ekonomi ve Şirketler Üzerindeki Etkisi.....	62
3.1.3. İkinci El Piyasaların Kullanım Amaçları.....	63
3.1.4. İkinci El Piyasada Kamuyu Aydınlatma.....	64
3.2. BORSA KAVRAMI.....	64
3.3. TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN PİYASALAR.....	67
3.3.1. İMKB Bünyesinde Bulunan Organize Piyasalar	68
3.3.1.1. Tahvil ve Bono Piyasası.....	68
3.3.1.2. Hisse Senetleri Piyasası.....	68

3.3.1.3. Uluslararası Pazar.....	69
3.3.1.4. İstanbul Altın Borsası.....	70
3.3.1.5. Takasbank Borsa Para Piyasası.....	70
3.3.1.6. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası.....	70
3.3.1.7. TCMB Bünyesinde Bulunan Piyasalar.....	71
3.3.2. Tezgahüstü Piyasalar.....	71
3.4. MENKUL KIYMETLER BORSASININ SERMAYE PİYASASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	72
3.4.1. Menkul Kıymet Borsalarının Görev ve Yetkileri.....	72
3.5. ALIM SATIMA ARACILIK FAALİYETİ TANIMI VE KAPSAMI.....	73
3.5.1. Bankaların Alım Satım Aracılık Faaliyeti.....	75
3.5.2. Alım Satım Aracılık Faaliyetine Ek Olarak Yapılabilecek Faaliyetler.....	76
3.5.3. Borsa Dışında Alım Satım Aracılık Faaliyeti.....	76
3.5.4. Borsada Alım Satım Aracılık Faaliyeti.....	77
3.5.4.1. Borsa Üyelik Belgesi Alınması.....	78
3.5.4.2. Çerçeve Sözleşmesi.....	78
3.5.4.3. Müşteri Emirleri.....	79
3.5.4.3.1. Müşteri Emirlerinin Verilmesi	80
3.5.4.3.2. Müşteri Emirlerinin İletilmesi ve Yerine Getirilmesi.....	82
3.5.4.3.3. Müşteri Emirlerinin Geçerlilik Süresi.....	82
3.5.4.3.4. Borsada Alım ve Satım Emirlerine İlişkin Doğan Uyuşmazlıklar	82
3.6. BORSADA ARACI KURULUŞLARIN DENETLENMESİ.....	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İŞ BANKASI

4.1. GENEL OLARAK TÜRKİYE İŞ BANKASI.....	84
4.1.1. Tarihçe.....	85
4.1.2. Ortaklık Yapısı	85

4.1.3. Mali Durum.....	86
4.1.3.1. Bilânço.....	86
4.1.3.2. Gelir Tablosu.....	88
4.1.4. Yetki Belgeleri.....	89
4.1.5. Yatırım Hizmetleri.....	89
4.1.6. Türk Bankacılık Sektöründeki Konumu.....	90
4.1.7. Türkiye İş Bankası - İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. İlişkisi.....	90
4.2. İŞ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.....	91
4.2.1. Genel Olarak İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.....	91
4.2.2. Ortaklık Yapısı.....	92
4.2.3. Tarihçe.....	92
4.2.4. Mali Durum.....	93
4.2.4.1. Bilânço	93
4.2.4.2. Gelir Tablosu.....	94
4.2.5. Yetki Belgeleri.....	95
4.2.6. Sunduğu Hizmetler.....	96
4.2.6.1. Kurumsal Finansman.....	96
4.2.6.2. Yatırım Danışmanlığı.....	97
4.2.6.3. Portföy Yönetimi.....	97
4.2.6.4. Aracılık Hizmetleri.....	98
4.2.6.5. Araştırma	98
4.2.7. İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin Türk Sermaye Piyasasındaki Yeri.....	98

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	99
5.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	99
5.3. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI.....	100

5.3.1. Türkiye Sermaye Piyasası Verileri.....	100
5.3.1.1. Türüne Göre Aracı Kuruluş Dağılımı.....	100
5.3.1.2. Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluş Dağılımı.....	101
5.3.1.3. Yetki ve İzin Belgelerine Göre Aracı Kurumların Sayısı...	102
5.3.2. İş Bankası ve İş Yatırım Verileri.....	103
5.3.2.1. Hisse Senedi Piyasası.....	103
5.3.2.2. SGMK Piyasası.....	105
5.3.2.3. Vadeli İşlem Piyasası.....	108
5.4. DEĞERLENDİRME.....	112
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA.....	121
ÖZET	134
ABSTRACT.....	135

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirket
BK	: Bankalar Kanunu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
GYO	: Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MSPK	: Mülga Sermaye Piyasası Kanunu
RG	: Resmi Gazete
SerPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
SGMK	: Sabit Getirili Menkul Kıymet
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
T C	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TK	: Ticaret Kanunu
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UP	: Ulusal Pazar
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
WAP	: Wireless Application Protocol

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Aracı Kurum ve Bankaların Sermaye Piyasalarında Yapabilecekleri Faaliyetler.....	53
Tablo 2: Türkiye’de Faaliyet Göstermekte Olan Finansal Piyasalar.....	67
Tablo 3: İş Bankası’nın Bilânçosu.....	87
Tablo 4: İş Bankası’nın Gelir Tablosu.....	88
Tablo 5: İş Bankası’nın Sahip Olduğu Yetki Belgeleri.....	89
Tablo 6: İş Yatırım’ın Bilânçosu.....	93
Tablo 7: İş Yatırım’ın 2006-2007 Yılları Gelir Tablosu.....	94
Tablo 8: İş Yatırım’ın 2008 Yıllı Gelir Tablosu.....	95
Tablo 9: İş Yatırım’ın Sahip Olduğu Yetki Belgeleri.....	95
Tablo 10: Türüne Göre Aracı Kuruluşlar.....	100
Tablo 11: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar.....	101
Tablo 12: Yetki ve İzin Belgelerine Göre Aracı Kurumların Sayısı.....	102
Tablo 13: Türüne Göre Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları.....	103
Tablo 14: Toplam SGMK İşlem Hacminin Aracı Kuruluşlara Göre Dağılımı.....	105
Tablo 15: Aracı Kuruluşların İşlem Hacmi Dağılımı.....	108

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: İş Bankası'nın Ortaklık Yapısı.....	85
Grafik 2: İş Yatırım'ın Ortaklık Yapısı.....	92
Grafik 3: Hisse Senetleri Piyasası İşlem Hacmi.....	103
Grafik 4: İş Yatırım'ın Hisse Senetleri Piyasası İşlem Hacmi.....	104
Grafik 5: İş Yatırım'ın Hisse Senetleri Piyasasındaki Pazar Payı.....	105
Grafik 6: İş Yatırım'ın SGMK Piyasasındaki İşlem Hacmi.....	106
Grafik 7: İş Yatırım'ın SGMK Piyasasındaki Pazar Payı.....	107
Grafik 8: Vadeli İşlem Piyasası İşlem Hacmi.....	109
Grafik 9: İş Yatırım'ın Vadeli İşlem Piyasasındaki İşlem Hacmi.....	110
Grafik 10: İş Yatırım'ın Vadeli İşlem Piyasasındaki Pazar Payı.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mali Sistem Şeması	5
Şekil 2: Türk Sermaye Piyasasının Kurumsal Yapısı.....	18

GİRİŞ

Türkiye’de sermaye piyasası merkezli hayata geçiş 1981 yılın da Sermaye Piyasası Kanunu’nun çıkmasıyla olmuştur. Bu piyasa da sermaye piyasası araçlarının, ihracı, halka arzı ve halkın sermaye piyasası araçlarına yatırımı söz konusu olmaktadır. İşlemlerin yoğunluğu ile sermaye piyasası içinde önemli bir yere sahip olan ikinci el piyasa, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının işlem gördüğü bir piyasadır. İkinci el piyasaların en önemli kurumlarını menkul kıymet borsaları ve aracı kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu piyasada faaliyette bulunan aracı kuruluşlar, sermaye piyasasında sunmuş oldukları aracılık faaliyetleri ile tasarruf sahipleri ve yatırımcıları bir araya getirmektedirler.

Sermaye piyasasında geniş düzenleme, denetim ve yaptırım yetkisiyle donatılmış olan Sermaye Piyasası Kurulu Seri: V, No: 46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ ile aracı kurum ve bankaların sermaye piyasasında yapabilecekleri faaliyetleri düzenlemiştir. Buna göre bankalar, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının borsa dışında ve hisse senedi işlemleri hariç olmak üzere borsada alım satımına aracılık, repo-ters repo, ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil türev araçların dayandığı kategoriler itibariyle ayrı ayrı ve bütün olarak türev araçların alım satımına aracılık yapabilmektedirler.

Mevduat kabul etmeyen bankalar ise bu sayılan faaliyetlerin yanı sıra sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı faaliyetlerini de yapabilmektedirler. Buna benzer bir düzenlemeye 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 4. maddesinde yer verilerek bankaların faaliyetleri arasında aracılık faaliyetinin de yer aldığı belirtilmiştir. Bankaların sermaye piyasası faaliyetlerine ilişkin getirilen sınırlamaya benzer bir düzenleme aracı kurumlar için getirilmemiştir. Aracı kurumlar, tüm sermaye piyasası faaliyetlerini yapabilen sermaye piyasasının merkezinde yer alan kurumlardır.

Çalışmamız 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, mali piyasalar ve sermaye piyasasına genel bir bakışla konu incelenmeye başlanacaktır. Bu bölümde ayrıca Türkiye sermaye piyasası ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda belirtilen sermaye piyasası kurumları ele alınacaktır.

İkinci bölümde, genel olarak banka ve aracı kurum kavramlarının tanıtılmasından yola çıkarak ilişkileri anlatılacaktır. Daha sonra aracı kurum ve bankaların aracılık faaliyetlerini düzenleyen Seri: V, No:46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ'inde yer alan önemli başlıklara değinilecektir. Ayrıca çalışmamızı oluşturan bankaları sermaye piyasasında işlem gerçekleştirebilecek banka türleri bakımından tanımlayarak, bankacılık faaliyetleri ile aracılık faaliyetlerini birbirinden ayıran yasal çerçeveye yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, ikinci el piyasa ve borsa kavramlarına yer verilerek, Türkiye'de faaliyet gösteren piyasalar ele alınacaktır. Bunların dışında alım satım aracılık faaliyetinin ne olduğu ve nasıl gerçekleştiğine de yer verilecektir.

Dördüncü bölümde, örneğimizi oluşturan İş Bankası hakkında genel bilgiler verilerek, Türkiye bankacılık sektöründeki konumu ve yapabileceği sermaye piyasası faaliyetlerine değinilecektir. Ayrıca İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş hakkında da genel bilgiler verilerek İş Bankası ile ilişkilerinin kapsamı ele alınacaktır.

Beşinci bölümde, ticari bankaların ikinci el sermaye piyasasında yapabilecekleri aracılık faaliyetleri, İş Bankası üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca sermaye piyasasında bankalarla beraber aracı kurumlarının da faaliyette bulunmasından yola çıkarak, İş Bankası'nın aracı kurumu olan İş Yatırım da ele alınacaktır. Bu bölümde hem bankanın hem de aracı kurumunun ikinci el sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerine yer verilmesinin dışında, sermaye piyasasında yer alan banka ve aracı kurumları ilgilendiren bazı veriler, İş Bankası ve aracı kurumu İş Yatırım ile ilişkilendirilerek değerlendirme yapılacaktır. Tüm bu değerlendirmeler oluşturulan örnek ve sınırlandırmalar kapsamında yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ YAPI VE TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI

1.1. MALİ SİSTEM VE MALİ PİYASALAR

İkinci el sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerini incelemenden önce genel olarak mali sistem, mali piyasa ve sermaye piyasası üzerinde durmakta fayda vardır. İktisadi açıdan piyasa, alıcı ve satıcıların birbiri ile karşılıklı iletişim içinde oldukları ve mücadelenin meydana geldiği yer olarak ifade edilmektedir. Piyasa kavramı somut olarak düşünülürse, daha çok borsa olarak tanımlanabilmektedir. Burada adı geçen borsa ise, hangi türde olursa olsun, arz ve talebin karşılaştığı bir mekândır.¹

Mali sistem, fonların üretken yatırım seçenekleri olmayan ekonomik birimlerden, yatırım seçeneğine sahip birimlere aktarılmasını sağlayan mekanizmadır. Başka bir deyişle, ekonomideki tasarrufların yatırımlara dönüşmesi, bu sayede ekonomik gelişmenin sağlanması mali sistemin temel görevidir.² Mali sistem, mali araçlar, mali kurumlar, mali piyasalar, hane halkı, yatırımcı ve tasarruflardan oluşan bir ağıdır. Mali sistemin bazı işlevleri vardır. Bunlardan ilk işlevi ve en temel olanı, ödünç verilebilir fonların, fon fazlası olan birimlerden fon noksanı olan birimlere aktarımında aracılık etmektir. Burada ki fon aktarımı, mali piyasalar da mali kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Mali sistemin ikinci işlevi, nakit, çek veya diğer şekillerde ödeme mekanizması sağlamasıdır. Aslında paranın işlevleri ile mali sistemin işlevleri birbirine paraleldir. Paranın işlevleri, hesap birimi, ödeme aracı, değişim ve değer saklama aracı olmasıdır. Mali sistemin üçüncü işlevi ise paranın değer saklama işlevinin sonucu olarak, gelirin tüketilmeyen kısmı olan tasarruflara karlı bir çıkış imkânı tanınmasıdır. Paranın değer saklama işlevinin doğal sonucu olarak, tasarrufların ileride tüketilmek amacıyla, fon fazlası olan birimlerden fon noksanı olan birimlere aktarılması, vade, getiri ve risk kavramlarını beraberinde getirmektedir. Fon fazlası olanlardan, fon noksanı olanlara

¹ İMKB, *Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*, İstanbul, İMKB Yayınları, 1997, s.1.

² Mehmet Baha Karan, Ali Argun Karacabey, *Türkiye’de Sermaye Piyasasının Mali Sistem İçindeki Yeri Sorunları Geleceği*, Ankara, SPK Yayınları, 2003, s.40.

fon aktarımı sırasında, fon hangi vade ile aktarılacak, tüketimden caymanın bedeli olan getiri ne olacak ve aktarılan fonun geri dönüşü için risk nedir sorularının yanıtlanması gerekecektir.³ Türk mali siteminde bankalar, finansal kiralama şirketleri, kredi veren banka dışı kuruluşlar, finansal aracı kurumlar, sigorta şirketleri ve emeklilik kuruluşları faaliyet de bulunan temel finansal kurumlar olarak tanımlanmaktadır.⁴

Bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımlarını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapıya mali piyasa denilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, mali piyasa, para ve sermaye piyasalarından daha geniş ve bu piyasaları da kapsamına alan bir kavramdır. Mali piyasa beş ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlar;

- a) Tasarruf sahipleri,
- b) Yatırımcılar,
- c) Yatırım ve finansman araçları,
- d) Yardımcı kuruluşlar,
- e) Hukuki ve idari düzen olarak sıralanabilmektedir.⁵

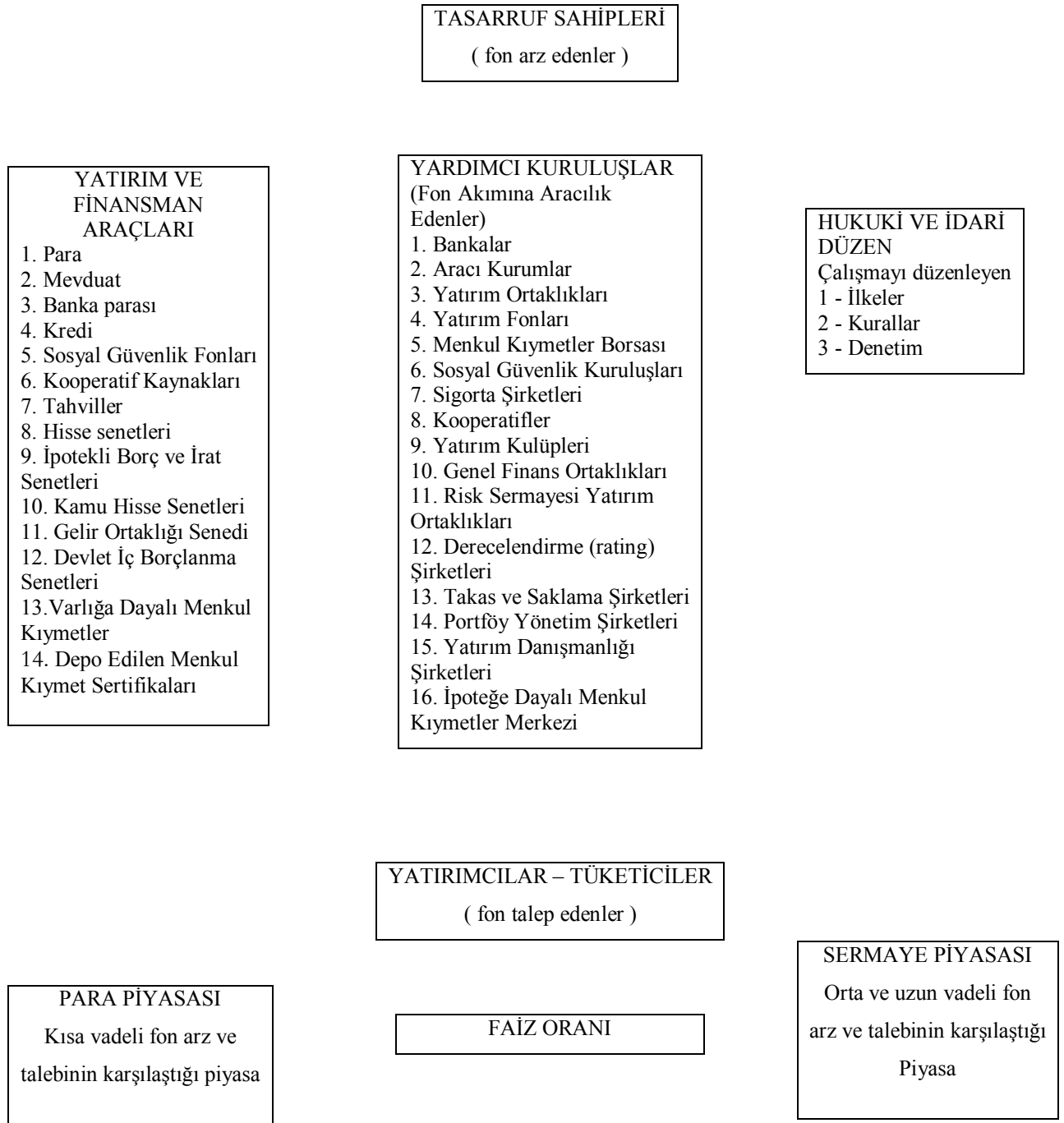
Bu beş ana unsur mali piyasanın vazgeçilmezleridir. Her biri mali piyasanın içinde ayrı görevlere sahiptir. Mali piyasalar olmasaydı, hem fon fazlalığına sahip olanlar hem de fon ihtiyacında olanlar zarar görürlerdi. Fon fazlalığına sahip olanlar bunu gayrimenkul, altın, dayanıklı tüketim malları gibi verimsiz alanlar da kullanmak durumunda kalırlardı. Fon ihtiyacında olanlar ise bunu temin edemez ve bunun sağlayacağı ekonomik getiriye elde edemezdi.⁶ Konumuz gereğince ele alacağımız bankalar mali piyasalarda, piyasaya hem fon arz eden hem de fon talep eden durumdadırlar.

³ Selami Şengül, **Sermaye Piyasası Mevzuatı Açıklama ve Yorumları**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2002, s.5.

⁴ Karan, Karacabey, **a.g.e.**, s.42.

⁵ **İMKB, Piyasa Kavramı Çeşitleri Özellikleri**, 2008, (Erişim)
http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/piyasa_kavram%c4%b1.sflb.ashx, 15 Kasım 2009, s.2.

⁶ Yaşar Akgün, “Devletin Mali Piyasalardaki Rolü”, **Hazine Dergisi**, S.1, Ankara, 1996, s.2.

Şekil 1: Mali Sistem Şeması

Kaynak: İMKB, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, 1997, s.2.

Şekil 1’de mali sistemin öğelerine yer verilmiştir. Burada fon akımları yer almamıştır. Şekilde de görüldüğü gibi, para ve sermaye piyasaları mali sistemin

öğeleri arasında yer almıştır.⁷ Banka ve aracı kurumlar, fon akıma aracılık edenler arasında sayılarak mali sistem içinde önemli bir yere sahip oldukları gösterilmiştir.

1.2. MALİ PİYASA TÜRLERİ

Mali piyasa alt bölüm olarak para ve sermaye piyasalarından oluşmaktadır.

1.2.1. Para Piyasası

Para piyasası, süresi en çok bir yıl olan finansal araçların çıkarıldığı ve işlem gördüğü kısa süreli kaynak arz ve talebinin karşılaştığı bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Para piyasasında işletmelerin, işletme sermayesine, tüketicilerin tüketim mallarına, devletin kısa vadeli bütçe açıkları ile tüm ekonomik birimlerin günlük, haftalık, aylık ve üç aylık ve bir yıla kadar paraya ilişkin gereksinimlerinin karşılandığı piyasalardır. Bu piyasalarda, kaynaklar birikimciden, yatırımcıya, tüketiciye ve devlete, mevduat, kredi, hazine bonosu, tahvil, hisse senedi, yatırım fonu katılma belgesi, sigorta poliçesi, ticari senet, poliçe, çek, mevduat sertifikası, mevduat defterleri, finansman bonoları, repo, varlığa dayalı menkul kıymetler, banka kabulleri ve kredi kartları ile benzeri belge ve senetler yardımıyla aktarılmaktadır.⁸ Kısaca para piyasası araçlarını ticari senetler, kaynaklarını çeşitli mevduat oluşturmaktadır.⁹

Para piyasasında vadelerin kısa olması nedeniyle bu piyasada alınıp satılan borç araçlarının arz fiyatlarında fazlaca dalgalanım olmamaktadır. Dolayısıyla para piyasası araçlarının riski azdır. Para piyasası kısaca, kısa vadeli likidite talebinin karşılandığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır.

Para piyasasını kendi içinde örgütlenmiş ve örgütlenmemiş para piyasası olarak ayırım yapmak mümkündür.

⁷ Selahattin Tuncer, **Türkiye’de Sermaye Piyasası: Teori – Uygulama**, İstanbul, Okan Yayıncılık, 1985, s.4.

⁸ Gültekin Rodoplu, **Para ve Sermaye piyasaları: Para Piyasaları – Döviz Piyasaları – Sermaye Piyasaları – Borsa**, Isparta, Tuğra Ofset, 2001, s.21-22.

⁹ İMKB, **Piyasa Kavramı Çeşitleri Özellikleri**, s.2.

1.2.1.1. Örgütlenmiş Para Piyasası

Örgütlenmiş para piyasası, bankalar arası bir para piyasasıdır. Bu piyasaların temel ticaret konuları günlük, aylık, para gereksinimleri, ıskonto senetleri, döviz ve devlet tahvilleridir. Gelişmiş ekonomilerde bunlarla ilgili olarak haberleşme araçları yardımıyla her gün bir yandan bankalar, öte yandan sigorta şirketleri, büyük sanayi kuruluşları ve benzer kurum ve kuruluşlar arasında sürekli likit araç akımı gerçekleştirilmektedir.¹⁰ Bu piyasada işlemler belirli kurallara göre yapılmaktadır. Bu piyasalar için en iyi örnek ticari bankalardır.¹¹

1.2.1.2. Örgütlenmemiş Para Piyasası

Örgütlenmemiş para piyasasında mal yollayanın ve müşteri kredilerinin pazarlığı yapılmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde sanayi işletmeleri arasında, araya bankalar sokulmaksızın yapılan kısa süreli para ticareti anlatılmaktadır.¹²

Örgütlenmemiş para piyasasının tanımlamak örgütlenmiş para piyasasının tanımlanmasına göre oldukça zordur. Bu piyasanın aracıları, ticari bankaların aksine, kişiler(tefeciler), veya piyasa bankerlik kuruluşlarıdır. Fon talep edenler, işletmeler ve kişilerdir. Fon arz edenler ise, belirli kişi veya kurumlardır. Bu piyasa kredi arz ve talebinin bulunduğu her yerde oluşabilmektedir. Piyasanın belirlenmiş kuralları yoktur. Bu piyasada fon talep edenler, genellikle örgütlenmiş para piyasasından fon sağlayamayan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.¹³

1.2.2. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasasının tanımından önce, sermaye kavramının nereden geldiği de önemlidir. Sermaye piyasası açısından sermayenin tanımı, diğer sermaye tariflerinden biraz farklıdır. Burada ki sermaye, uzun vadeli fonlardır. Bir yıldan kısa vadeli ve özellikle vadesiz fonların alışverişi sermaye piyasasıyla ilgili

¹⁰ Rodoplu, **a.g.e.**, s.23-24.

¹¹ Ali Ceylan, Turhan Korkmaz, **Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2004, s.14.

¹² Rodoplu, **a.g.e.**, s.24.

¹³ Ceylan, Korkmaz, **a.g.e.**, s.15.

sayılmamaktadır.¹⁴ Sermaye piyasası, genel olarak uzun süreli fon sunu ve isteminin karşılaştığı piyasa olarak tanımlanmaktadır. Sermaye piyasası başka bir deyişle, birikimlerin pay senedi ve tahvil gibi menkul değerlere dönüştürülmesine, menkul değerlerin de gerektiğinde paraya çevrilmesinde olanak veren bir mekanizma olarak da tanımlanabilmektedir.¹⁵ Sermaye piyasalarında bir yandan sermaye piyasası araçlarının ihracı, halka arzı, diğer yandan halkın sermaye piyasası araçlarına yatırımı söz konusu olmaktadır. Burada tasarrufçunun amacı güvenli, iyi gelir getiren sermaye piyasası araçlarına yatırım yaparak semerelerinden yararlanmaktır.¹⁶

Sermaye piyasası mali piyasa kavramından daha dar ve teknik bir nitelik taşımakta ve genelde mali piyasa kavramının içinde yer almaktadır. Sermaye piyasasının tipik özelliği orta ve uzun vadeli fonlardan oluşmasıdır. Sermaye piyasasında da tıpkı para piyasasında olduğu gibi enformasyon sorunu, kredi faiz oranı ve likidite riski vardır. Kuşkusuz uzun vadeli menkul kıymetlerin her birinin risk ve likidite tercihleri birbirinden farklı ve değişkendir.¹⁷ Sermaye piyasasından sağlanan krediler işletmelerin bina, makine ve tesisat gibi duran varlıklarının finansmanında kullanılmaktadır. Diğer bir deyimle, sermaye piyasasından sağlanan fonlar sabit sermaye ihtiyacının karşılanmasında yararlı olmaktadır. Ticari bankalar ile yatırım bankalarından sağlanan orta ve uzun vadeli yatırım ve yenileme kredileri ile işletmelerin uzun vadeli fon ihtiyaçları karşılanmış olmaktadır. Sermaye piyasasının kaynaklarını, tasarruf sahiplerinin birikimleri ve bankalardaki çeşitli tasarruf hesapları oluşturmaktadır. Kamusal tasarruflar sermaye piyasası için ikinci planda kalmaktadır.¹⁸

Sermaye piyasasında arz ve talep bazı araçlar yardımı ile karşılaşmaktadır. Bu araçlara menkul kıymet denilmektedir. Sermaye fonları menkul kıymetlerin alım satımı yoluyla gerçekleşmektedir. O halde sermaye piyasası menkul kıymetler

¹⁴ Muharrem Karşlı, **Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 1989, s.17.

¹⁵ Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 1998, , s.801.

¹⁶ Ayşe Nur Berzek, “Sermaye Piyasasında Aracılık Faaliyeti”, **Reha Poroy’a Armağan**, İstanbul, Kent Basımevi, 1995, s.51.

¹⁷ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, İstanbul, Ezgi Kitapevi, 8.baskı, 2005, s.85.

¹⁸ Tuncer, **a.g.e.**, s.10-11.

piyasası ile beraber düşünölebilmektedir.¹⁹ Sermaye piyasası işlemlerinin belirli bir ortamda yapılması zorunludur. Çünkü arz ve talep sistemi para piyasalarındaki gibi belirli değildir. Yani para sunanlar belirsizdir. Bu belirsiz olan para arzını, menkul kıymetlere dönüştörebilmek, menkul kıymet borsalarını zorunlu kılmaktadır.²⁰

Sermaye piyasası araçlarını ise menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları oluşturmaktadır. Menkul kıymetler; ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir tutarı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurulu'na belirlenen kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır. Menkul kıymet dışında kalan ve şartları Kurul'ca belirlenen diğer evraklarda diğer sermaye piyasası araçlarını oluşturmaktadır. Nakit, çek, bono, poliçe ve mevduat sertifikası sermaye piyasası aracı değildir.²¹ Sermaye piyasası araçları kavramı menkul kıymetleri de içine alan üst bir kavramdır.

Sermaye piyasalarında, sadece faaliyetleri açısından mali kaynağa, diğer bir ifade ile fona ihtiyacı olan ihraççılar ve birikimlerini sermaye piyasası araçları olarak değerlendirmek isteyen, diğer bir ifade ile fon arz eden yatırımcılar değil, bu iki grubun karşılaşmasına katkıda bulunan çeşitli sermaye piyasası kurumları da yer almaktadır.²² Sermaye piyasası, yatırımcılar, tasarruf sahipleri ve bunlar arasındaki fon akımını sağlayan aracı kurumlar ve bankalar, yatırım ortaklıkları ve yatırım fonları gibi aracı ve yardımcı kuruluşlardan oluşan, modern finansman sistemidir.²³ Sermaye piyasaları temel olarak birinci el ve ikinci el piyasalar şeklinde sınıflandırılrsa da bunların dışında üçüncü el ve dördüncü el piyasa kavramlarından da söz edilebilmektedir. Ancak üçüncü el ve dördüncü el piyasalar diğer piyasalar gibi çok ön planda değildir.

¹⁹ Karslı, **a.g.e.**, s.18.

²⁰ Ömer Gören, **Finansman Hukuku**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008, s.14.

²¹ SPK, **Sermaye Piyasası Araçları**, Mart 2007,(Erişim)

<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf>, 16 Ocak 2010, s.4.

²² Veliye Yanlı, **Sermaye Piyasası Hukuku Çerçevesinde Halka Açık Anonim Şirketler ve Kamunun Aydınlatılması**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2005, s.5.

²³ Ceylan, Korkmaz, **a.g.e.**, s.15.

1.2.2.1. Birinci El Piyasa

Hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerleri ihraç eden şirketler ile alıcıların yani tasarruf sahiplerinin doğrudan doğruya karşılaştıkları piyasalardır. Bu hisse senetleri ile tahvillerin ilk kez piyasaya sürülüp ‘ihraçtan’ alındığı piyasada denilebilmektedir. Arada şirketin bizzat bulunmayıp bir banka ya da aracı kurumun bulunması bu alımın birinci el piyasadan olmasına engel değildir.²⁴ Birinci el piyasalar halk tarafından iyi bilinmemektedir. Çünkü menkul kıymetlerin ilk satın alanlara satışı genellikle kapalı kapılar arkasında olmaktadır.²⁵ Eğer, birinci el sermaye piyasasında aracı kurumların hizmetlerinden yararlanılarak işlemler yapılıyorsa, dolaylı çıkarım söz konusu olmaktadır.²⁶

1.2.2.2. İkinci El Piyasa

İkinci el piyasalar, birinci el piyasalarda olduğu gibi kamu ve özel kesime fon tedarik etmemektedir. Daha önce ihraç edilmiş olan menkul kıymet yatırımlarının çözülmesi ve el değiştirmesinden oluşmaktadır.²⁷ Bu piyasada mevcut, en az bir kez el değiştirmiş menkul kıymetler işlem görmektedir.²⁸ İkinci el piyasa ilgili bölümde daha detaylı olarak ele alınacaktır. İkinci el piyasalar kendi içinde iki şekilde örgütlenmektedir.

1.2.2.2.1. Borsalar

Menkul değerler, altın, mal, para ve döviz alım satımında arz ve talebin belirli zaman ve yerde karşı karşıya gelmesine olanak veren örgütlü pazar anlamına gelmektedir.²⁹ Borsalar daha detaylı olarak ilgili bölümde ele alınacaktır.

1.2.2.2.2. Tezgahüstü Hisse Senedi Piyasaları

Menkul kıymetlerin borsalar dışında işlem gördüğü piyasalara tezgahüstü piyasalar adı verilmektedir. Burada hisse senedi alım satımına yönelik işlemlerin

²⁴ İMKB, **a.g.e.**, s.4.

²⁵ Parasız, **a.g.e.**, s.74.

²⁶ Ceylan , Korkmaz, **a.g.e.**, s.22.

²⁷ Mehmet Civan, Murat Kayacan, “Türkiye Ekonomisinin Finansman Dengesinin Sermaye Piyasası Açısından İncelenmesi (1990-2002)”, **İktisat İşletme ve Finans**, S. 201, Ankara, 2002, s.95

²⁸ Nur Keyder, **Para: Teori-Politika-Uygulama**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s.144.

²⁹ Keyder, **a.g.e.**, s.16.

gerçekleştiği merkezi bir mekân bulunmamaktadır. Tezgahüstü piyasalar bir aracı piyasasıdır.³⁰ Bu piyasada çeşitli mahallelerde tezgahüstünde kendisine menkul değer almak ya da satmak isteyen kişilerle, alım satım yapmaya hazır olan ve bir menkul değer stoku olan dealerlar faaliyet göstermektedir. Tezgahüstü dealerları birbirleriyle bilgisayar ağıyla bağlantılı oldukları için menkul değerlerin fiyatlarını bilmektedirler. Bu piyasa çok rekabetçi koşullarda işlediği için menkul değerlerin fiyatları organize borsalarla oluşarlardan çok fazla olmamaktadır.³¹

1.2.2.3. Üçüncü El Piyasa

Üçüncü el sermaye piyasası, borsaya kayıtlı menkul kıymetlerin, borsa dışında alınıp satılmasıyla oluşmaktadır. Bu piyasaların yapısı organize olmamış sermaye piyasasının yapısına benzemektedir. Piyasadaki araçlar, her yerde pazar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Araçlar, borsadaki menkul kıymetlerden oluşan büyük menkul kıymet stoklarına sahiptirler.³²

1.2.2.4. Dördüncü El Piyasa

Dördüncü el sermaye piyasaları, en yeni piyasalardır. Bu piyasalarda özellikle, zengin kurum ve kişiler faaliyet de bulunmaktadır. Bu piyasayla ilgili bilinen çok fazla bilgi yoktur. Çünkü bu piyasalarda yapılan işlemlerin kayıtları tutulmamaktadır. Bu piyasalarda alıcı ve satıcıları buluşturan kişiler vardır. Diğer piyasalarda görülen stok tutma, risk yüklenme, kredi hazırlama gibi faaliyetler ve araçlar, bu piyasa da görülmemektedir. Dördüncü el piyasada faaliyet göstermenin önemli nedenleri, daha iyi bir fiyat sağlama umudu, komisyondan tasarruf, işlemlerin hızla sonuçlandırılması, işletme adının gizli tutulması, vb. olabilmektedir.³³

1.2.3. Para Piyasası ile Sermaye Piyasası Arasındaki İlişki

Sermaye piyasasının en belirgin özelliği olan ve onu para piyasasından ayıran en belirgin özellik bu piyasanın orta ve uzun vadeli fonlardan oluşmasıdır. Sermaye

³⁰ Barbaros Yalçınır, **Tezgahüstü Hisse Senedi Piyasaları: A.B.D. ile Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye Değerlendirmesi**, Ankara, SPK Yayınları, 1996, .s.11.

³¹ Parasız, **a.g.e.**, s.75.

³² Ceylan, Korkmaz, **a.g.e.**, s.23.

³³ Ceylan, Korkmaz, **a.g.e.**, s.24.

piyasaları bir yıldan uzun süreli menkul kıymetleri içerirken, para piyasaları bir yıl veya daha kısa süreli menkul kıymetler ve kredileri kapsamaktadır.

Geniş anlamdaki sermaye piyasası kavramına, para piyasası da dahil olmaktadır. Bu durumda gerek kredi arzı, gerekse kredi talebi para piyasasından sermaye piyasasına ya da sermaye piyasasından para piyasasına kolayca kayabilmektedir. Faiz haddi iki piyasa arasındaki fon akımını ayarlayan düzenleyici olmaktadır. Bazı aracı kuruluşlar, özellikle hem para, hem de sermaye piyasası işlemleri yapıp, her iki piyasada çalışabilmektedirler. Para piyasası ile sermaye piyasasında cari faiz hadleri değişik olmakla birlikte birbiriyle ilişki içindedir. Fonlar genelde düşük faiz haddinden yüksek olana doğru kaymaktadır. Para piyasasında meydana gelen bir faiz oranı artışı, sermaye piyasasına da etki etmektedir.³⁴

Fon alışverişinde kullanılan araçlar, para piyasasında kıymetli evrak niteliğindeki ticari senetler, sermaye piyasasında ise uzun vadeli menkul kıymetlerdir. Para piyasasında kısa vadeli fon alışverişi olduğundan risk ve dolayısıyla faiz haddi düşüktür, sermaye piyasasında ise risk ve faiz haddi daha yüksektir. Para piyasası için devlet tarafından alınan bir karar derhal sermaye piyasasına yayılmaktadır. Fon arz eden ve fon talep edenler her iki piyasaya da başvurabildiklerinden iki piyasa arasındaki etkileşim artmaktadır.³⁵ Sermaye piyasası ile para piyasası, şirketlerin kaynak ihtiyaçlarının karşılamak bakımından paralel bir fonksiyona sahip olduklarından, gelişmiş sermaye piyasalarında bankalar, piyasanın aktif aracı kuruluşları arasında yer almaktadır.³⁶

1.3. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI

Sermaye piyasamız son yıllarda hızlı bir değişimle beraber gelişim sürecine girerek yüksek bir performans göstermiştir. Bu değişim ve gelişimin temelinde yapılan hukuki düzenlemelerle piyasalarda yaşanan yapısal değişimlerinde etkisi

³⁴ İMKB, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, 1997, s.3.

³⁵ Ümit Gücenme, **Türkiye’de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, 1994, s.8.

³⁶ Mustafa Birol Çapanoğlu, **Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları**, İstanbul, Beta Yayınları, 1993, s.35.

oldukça büyüktür. 1980’li yıllarda, serbest piyasa mekanizmasının yerleştirilmesine yönelik genel ekonomik politikalar sermaye piyasasının gelişiminde etkin olmuştur. 1981-1986 yılları arasında ise, İMKB kurulmuş, birinci el ve ikinci el piyasalarda faaliyette bulunacak kurumlar düzenlenmiş, birinci el piyasaya yönelik bazı uygulamalar yürürlüğe konmuştur.

1987-1989 dönemi, yeni araç ve kurumlarla yeniden yapılanan finansal yapıya adaptasyon ve öğrenme döneminin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1990- 1991 yılları arasında, gerek birinci el piyasalarda verilen ihraç izinleri, gerekse ikinci el piyasalarda ve özellikle de İMKB’deki işlem hacmi miktarı ve endeks düzeyi açısından bu yıllar parlak bir dönem olmuştur.³⁷

Gelişmiş ülkelerde özel büyük firmalar için uzun süreli finansman kaynağı önemli ölçüde sermaye piyasasıdır. Ülkemizde de özellikle 1970’lerden sonra sermaye piyasası gelişmeye başlamış, tanınmış büyük firmalar, sermaye piyasasına başvurarak sınırlı ölçüler için de olsa uzun süreli fon gereksinimlerini karşılamaya yönelmişlerdir.³⁸ Gerekli fonların oluşturulması ve/veya atıl yatırımlara dönüşen fonların verimli üretken reel yatırımlara aktarılmasında sermaye piyasası büyük önem taşımaktadır.³⁹

Ülke ekonomisi bakımından, tek başına ekonomiye yararlı olamayan küçük tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak damlalardan göller meydana getirmesinde ve büyük yatırımlara dönüştürülmesinde sermaye piyasası önemlidir.⁴⁰ Ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde sermaye piyasaları çok önemli bir role sahiptir. Bir ekonomide, daha fazla tasarruf, daha fazla yatırım, daha fazla üretim ve sonuç olarak, daha hızlı ekonomik kalkınmaya ve hızlı sermaye birikimi hedeflerine ulaşabilmek için mutlaka etkin bir biçimde çalışan ve ekonomik gelişmeye paralel olarak yapısal değişme ve gelişme gösterebilen sermaye piyasalarının

³⁷ Araştırma Müdürlüğü Proje Grubu, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye**, İstanbul, İMKB, 1994, s.63-64.

³⁸ Akgüç, **a.g.e.**, s.800.

³⁹ A. Argun Karacabey, **A Tipi Yatırım Fonları**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998, s. 39.

⁴⁰ Karşı, **a.g.e.**, s.20.

geliştirilmesine gerek vardır. Kişilerin tasarruflarının yatırıma dönüştürülmesi ve yatırım gelirlerinin artırılmasında sermaye piyasası önemli rol oynamaktadır.⁴¹ Burada görev yetkili bazı kuruluşlara düşmektedir. Ülkemizde, sermaye piyasası alanında faaliyet gösteren bağımsız idari otorite niteliğindeki kuruluş olan Sermaye Piyasası Kurulu bu alanda önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizde sermaye piyasasının önemi zaman içinde anlaşılmaktadır. Ancak 1980’li yıllara kadar Türk mali piyasasında, sermaye piyasası yerini alamamaktadır. Ancak 1981’de 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası kurumsal hale getirilmiş ve 1985 yılından sonra özellikle kamu kesimi başta olmak üzere, özel kesim ihtiyaçları olan uzun vadeli finansman kaynaklarını bu piyasadaki sağlama yoluna gitmişlerdir. Böylece Türk sermaye piyasası 1986 yılından itibaren İMKB’nin de kurulması ile Türk ekonomisinde etkisini göstermeye başlamıştır.⁴²

Türk sermaye piyasasında, Sermaye Piyasası Kanunu ile pek çok konuda yasal çerçeve oluşturulmaya çalışılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Konumuz olan bankalar ve aracı kurumlar da Türk sermaye piyasasının gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Özellikle bankalar, sermaye piyasalarında aktif şekilde yer alarak birbirleri ile rekabet ortamı içinde olmaları bu piyasanın gelişmesine katkı sağlamıştır.

1.3.1. Sermaye Piyasası Kanunu

Türk sermaye piyasasında hukuksal alt yapının oluşturulması, temel kurumlar ve araçların uygulamaya geçirilmesi 1981 yılında yürürlüğe giren 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile sağlanmıştır.⁴³ 28.7.1981 tarihinde kabul edilen 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu küçük birikimciler ve Türk ekonomisinin denetim altına alınması amacıyla zorunlu hale gelmiştir. Bu yasal düzen kuruluncaya kadar sermaye piyasası taşınır değerler konusu sadece Türk Ticaret Kanunu, Medeni

⁴¹ Alparslan Altan, “Sermaye Piyasalarında Faaliyet Gösteren Bir Bağımsız İdari Otorite Olarak Sermaye Piyasası Kurulu’nun Hukuki Niteliği”, *Layihâ*, S.7, İstanbul, 2004, s.15-17.

⁴² Civan, Kayacan, *a.g.m.*, s.88.

⁴³ Muhsin Mengütürk, “Sermaye Piyasası Kanunu’na Getirilen Yenilikler”, *İMKB Dergisi*, C.3, S.12, İstanbul, 1999, s.37.

Kanun ve Borçlar Kanunu'nun genel hükümleri ve Merkez Bankası tebliğleri ile işlemler yetersiz bir şekilde yürütülmekteydi.⁴⁴ Sermaye Piyasası Kanunu, piyasayı bankerler olayının bıraktığı izlerden tam olarak kurtarmaya yeterli olmamışsa da zamanla piyasa istenilen düzene gelmeye başlamıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun amacı; halkın tasarruflarını menkul kıymetlere yatırarak, iktisadi kalkınmaya katılımının sağlanması olarak tanımlanmaktadır. İktisadi kalkınmaya katılımın etkin ve yaygın olması, katılımın asli unsuru olmakta olduğu kanunun birinci maddesinde belirtilmiştir. Kanun'un konusu ise; etkin ve yaygın katılımının sağlanması amacına dönük olarak, sermaye piyasasının; güven, açıklık, istikrar, kararlılık içinde çalışmasını temin ve tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak için düzenleme ve denetim yapmak olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵

Günümüze kadar yapılan değişiklikler, yeni getirilen düzenlemeler ve tekniklerle günümüz finans dünyası ile bütünleşme hedefleri dikkate alınmaktadır. Ayrıca Sermaye Piyasası Kurulu'na verilen yetkilerle yeni düzenlemelere her zaman gidilebileceği açıklanmaktadır.⁴⁶

Sermaye Piyasası Kanunu, esas itibariyle birinci el piyasaları düzenleyen bir kanundur. İkinci el piyasalar borsa kanunları ile düzenlenmektedir. Sermaye Piyasası Kanunu birinci el piyasaların yanında, sermaye piyasası kurumları, kimi mali araçlar ve danışmanlık kurumları ile ikinci el piyasalara ilişkin genel hükümlere ve piyasada bilgi aktarımında eşitliği bozan uygulamalara yönelik ceza düzenlemelerini de içermektedir. İkinci el piyasaların kurumları, işleyişi, fiyat, takas ve saklama, üyelik konuları ikinci el piyasalara ilişkin borsa kanunlarında yer almakla birlikte, bu konularda SPK'nın gözetim ve denetim yetkisi ve kimi düzenleme yetkileri bulunmaktadır. Aslında bu konularda düzenleme yetkisi borsalara ait bulunmaktadır.⁴⁷

⁴⁴ Rodoplu, **a.g.e.**, s.129.

⁴⁵ Şengül, **a.g.e.**, s.7.

⁴⁶ Rodoplu, **a.g.e.**, s.130.

⁴⁷ Selami Şengül, "Sermaye Piyasası Kanunu'nun Konusu, Kapsamı ve Temel Tanımları", **Vergi Dünyası**, S. 185, İstanbul, 1997, s.129-130.

Kanun, sermaye piyasamıza çeşitli yeni kavram ve düzenlemeleri de beraberinde getirmiş bulunmaktadır. Bunlar;

- Sermaye piyasası faaliyetleri,
- Sermaye piyasası araçları ve menkul kıymetler,
- Sermaye piyasası araçlarının halka arzı ve satışı,
- Menkul kıymetleri halka arz olunan anonim ortaklıklar ve bunların denetimi,
- Kurul kaydı ve kurul kaydına alınma,
- Halka açık anonim şirketler,
- Kayıtlı sermaye sistemi,
- Tahvil ihracı,
- Kar payı dağıtımı,
- Aleniyet (bilançoların açıklaması),
- Denetim, ceza ve müeyyideler,
- Sermaye Piyasası Kurulu, görev ve yetkileri vs,
- Sermaye piyasası kurumları,
- Kaydi sistem ve merkezi kayıt kuruluşu,
- Yatırımcıyı Koruma Fonu,
- Tedrici tasfiye ve Tedrici tasfiye fonu,
- Aracı Kuruluşlar Birliği ⁴⁸ şeklinde çeşitli başlıklar altında toplanmaktadır.

1.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu

Yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanan, idari ve finansal özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. İlgili olduğu bakanlık Devlet Bakanlığı'dır. Kurul, Bakanlar Kurulu ile atanan yedi üyeden oluşmaktadır. Sermaye piyasasını ilgilendiren bütün uygulamalarda menkul kıymet yatırımcısına zarar verecek davranışların incelenmesi kurula aittir. Kurul piyasaya verilen bilgilerin doğruluğunu incelemekle beraber eğer yanlış, yanıltıcı bilgilendirme varsa bir takım idari ve cezai yaptırımlar uygulamaktadır. Ayrıca sermaye piyasası faaliyetinde bulunacak kurumların Kurul'dan izin almaları zorunludur. Kurul;

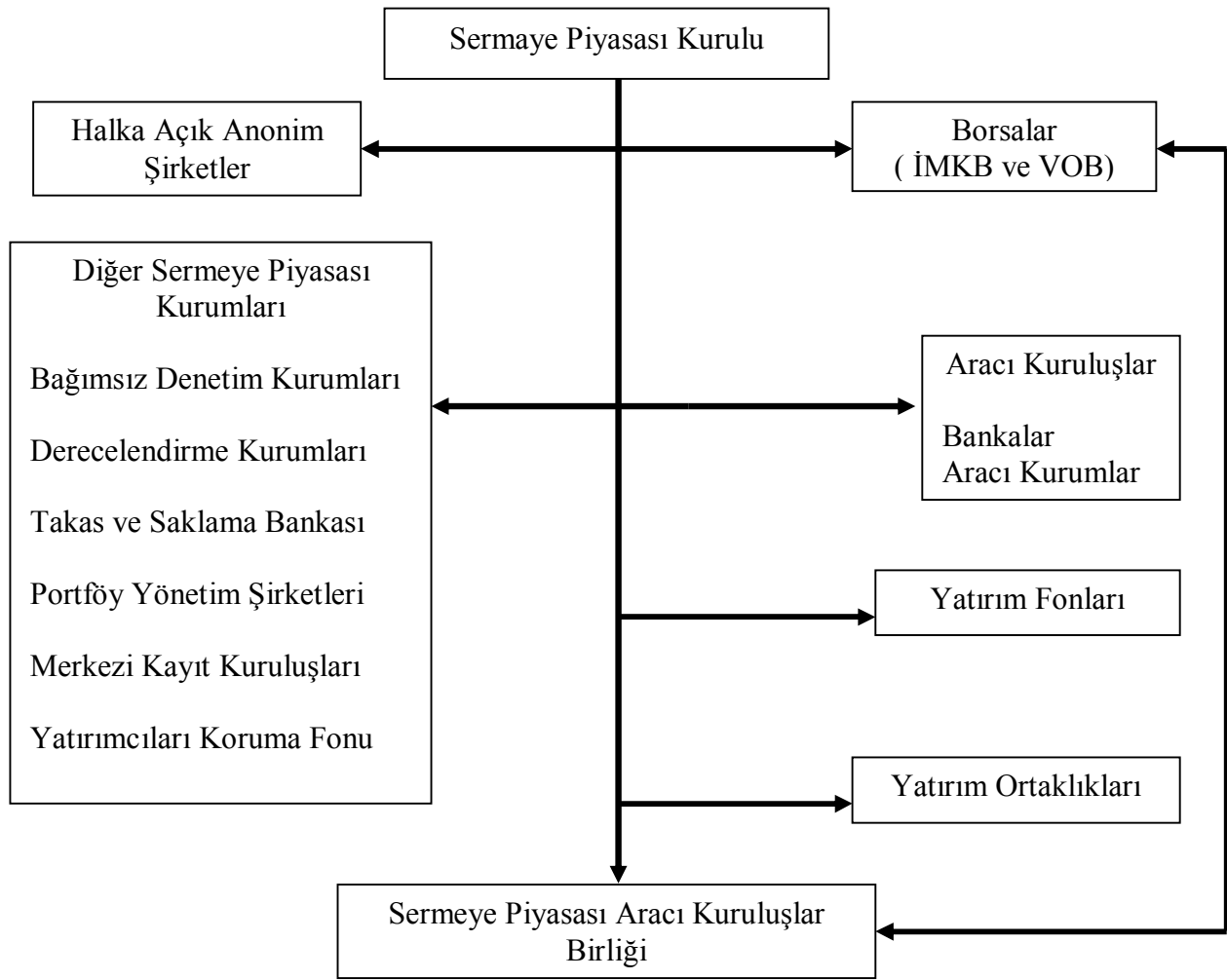
⁴⁸ (Erişim) <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma6.doc>, 25 Şubat 2010.

yatırım ortaklıkları ve yatırım fonları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, portföy yönetim şirketleri, yatırım danışmanlığı şirketleri, aracı kurumlar, derecelendirme şirketleri, genel finans ortaklıkları, bağımsız denetleme kuruluşları, risk sermayesi yatırım fonu ve ortaklıklarının; başlangıç sermayesi, ortakların özellikleri, çalışanların deneyimleri, şirketin kanuni düzenlemelere uygunluğuna bakarak kuruluşlarına ve faaliyete geçmelerine izin vermektedir.⁴⁹

Kurul geniş düzenleme, denetim ve yaptırım yetkileriyle donatılmıştır. Kurul'lun yetkileri Sermaye Piyasası Kanunu'nun 22. maddesinde yer almaktadır. Kurul tebliğler çıkararak düzenleme yetkisini kullanmaktadır. Tebliğler, Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmektedir. İlke kararları da dahil olmak üzere Kurul kararları, Haftalık Bültende yayımlanmaktadır.⁵⁰

⁴⁹ Güven Sayılğan, **Finansal Piyasalar ve Finansman Teknikleri**, Ankara, Turhan Yayınevi, 2004, s.52-55.

⁵⁰ Sevinç Akbulak, Yavuz Akbulak, **Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçları ve Halka Açık Anonim Şirketler**, İstanbul, Beta Yayınları, 2004, s.6.

Şekil 2: Türk Sermaye Piyasasının Kurumsal Yapısı

Kaynak: Mehmet Baha Karan, **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**, İstanbul, Gazi Kitabevi, 2004, s.70.

Şekil 2, bize Türk sermaye piyasasının nelerden oluştuğunu göstermektedir. En başta SPK'nın yer aldığı, sermaye piyasamızda yer alan kurumlar burada gösterilmektedir. Konumuz olan aracı kuruluşlar yani banka ve aracı kurumların birer sermaye piyasası kurumu olduğu da şekilde gösterilmektedir. Şekil 2'de özetle, sermaye piyasamızda yer alan kurumlar gösterilerek her birinin sermaye piyasasındaki yeri ve birbirleri ile ilişkileri gösterilmeye çalışılmaktadır.

1.3.3. Sermaye Piyasası Kurumları

Tasarruf sahipleri ve girişimciler için önemli olan piyasa da güvenin oluşması ve piyasanın sağlıklı işlemesi görevleri, sermaye piyasası kurumları tarafından yerine getirilmektedir. Sermaye piyasası kurumları Sermaye Piyasası Kanunu'nun 32 maddesinde belirtilmiştir.

1.3.3.1. Aracı Kurumlar

Türkiye'de 28 Temmuz 1981 günü kabul edilen 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre, menkul kıymetler alım, satım, emisyon ve plasman işlemleriyle uğraşacak aracı kurumlar bir takım koşullara bağlı tutulmuştur. Bunlar; Anonim Ortaklık şeklinde kurulmaları, sermayelerinden en az % 51'nin ada yazılı olması, pay senetlerinin nakden ödenmiş bulunması, sermaye miktarının Maliye Bakanlığı'na belirlenen miktardan az olmaması, Maliye Bakanlığı'ndan “uygundur” görüşü alınmış olması, Sermaye Piyasası Kurulu'ndan “Borsa Bankerliği Belgesi” alınmış bulunması ve yüklenebilecek sorumluluk sınırının bu belgede gösterilmesi şeklindedir.⁵¹

Aracı kurumlar bir takım faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bunlar aracılık kapsamında olmak üzere sermaye piyasası araçlarının halka arza aracılığı, sermaye piyasası araçlarının ikinci el piyasada alım satımına aracılık, müşteri portföyü yönetimi, yatırım danışmanlığı, menkul kıymetleri geri alım ya da satım taahhüdü ile alım satımı içermektedir.⁵²

1.3.3.2. Yatırım Ortaklıkları

Etkin sermaye piyasalarına sahip olan batı ülkelerinde görülen finansal kuruluşlardan biride yatırım ortaklıklarıdır.⁵³ Yatırım ortaklıkları, sermaye piyasası araçları ile ulusal ve uluslararası borsalarda veya borsa dışı organize piyasalarda işlem gören, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek üzere anonim

⁵¹ Erhan Arda, **Ekonomi Sözlüğü**, İstanbul, Alfa Basım Yayın, 2002, s.42.

⁵² Parasız, **a.g.e.**, s.252.

⁵³ Gücenme, **a.g.e.**, s.15.

ortaklık şeklinde ve kayıtlı sermaye esasına göre kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır.

Burada ki temel fonksiyon, küçük tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir havuzda toplaması, değişik menkul kıymetlerden oluşacak bir portföye yatırarak ve bu yolla elde etmiş oldukları kazancı ortaklarına payları oranında dağıtmaktır. Diğer ortaklıklardan farkı ise faaliyet alanlarının sadece sermaye piyasası araçları ile altın ve diğer kıymetli madenlerden oluşan bir portföyün işletilmesi şeklinde sınırlandırılmış bulunmasıdır.⁵⁴

Yatırım ortaklıkları portföy işletmek amacıyla;

- a) Ortaklık portföyünü oluşturmak, yönetmek ve gerektiğinde portföyde değişiklikler yapmak,
- b) Portföy çeşitlendirmesiyle yatırım riskini, faaliyet alanlarına ve ortaklıkların durumlarına göre en aza indirecek biçimde dağıtmak,
- c) Menkul kıymetlere, mali piyasa ve kurumlara, ortaklıklara ilişkin gelişmeleri sürekli izlemek ve portföy yönetimiyle ilgili olarak gerekli önlemleri almak,
- d) Portföy değerinin korumaya ve artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yatırım ortaklıklarının işlevlerini oluşturmaktadır.⁵⁵

1.3.3.3. Yatırım Fonları

Yatırım fonları bireylere ve tüzel kişilere özel kurulup yönetilebileceği gibi, halk tarafından katılım belgesi alınmak suretiyle birçok kişi tarafından da yatırım aracı olarak kullanılabilir. ⁵⁶

Yatırım fonları halktan topladıkları paralar karşılığı, hisse senedi, tahvil gibi sermaye piyasası araçlarından ve altından oluşan portföyleri yönetmektedirler. Her bir yatırımcı, fonun sahip olduğu portföyün bir kısmını temsil eden katılma belgesini

⁵⁴ SPK, **Yatırım Ortaklıkları**, 2003, s.3-4.

⁵⁵ İMKB, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, İstanbul, İMKB Yayınları, 2006, s. 109.

⁵⁶ Alper Bakdur, **Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri**, Ankara, DPT, 2003, s.26.

satın alarak fona ortak olmaktadır. Portföy, bir kişinin veya kuruluşun sahip oldukları varlıkların tümüdür. Katılma belgesi ise, yatırımcının fon portföyüne ortak olmasını sağlayan bir belgedir.⁵⁷ Yatırım fonları genel olarak bankalar, yatırım ortaklıkları ve portföy yönetim şirketleri tarafından kurulmakta ve yönetilmektedir.⁵⁸

1.3.3.4. Sermaye Piyasasında Faaliyet Göstermesine İzin Verilen Diğer Kurumlar

Sermaye piyasası araçlarının takas ve saklanması, derecelendirilmesi ve bunları ihraç eden ortaklık ve kuruluşlarla sermaye piyasası kurumlarının denetlenmesi ile uğraşan kuruluşlar, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi gibi sermaye piyasası faaliyetlerini yerine getiren şirketler ve ortaklık kuruluşlara ait alacakları temellük ederek münhasıran Sermaye Piyasası Kanunu'nda belirlenen varlığa dayalı menkul kıymetleri ihraç etmek amacıyla oluşturulan genel finans ortaklıkları ipotek dayalı menkul kıymetler merkezleridir.⁵⁹

⁵⁷ SPK, **Yatırım Fonları**, 2002, s.3-5.

⁵⁸ Bakdur, **a.g.e.**, s.27.

⁵⁹ Parasız, **a.g.e.**, s.255-256.

İKİNCİ BÖLÜM

SERMAYE PİYASALARINDA ARACI KURUMLAR VE BANKALARIN YERİ

2.1. GENEL OLARAK ARACI KURUM VE BANKA KAVRAMI

Sermaye piyasamızda aracılık faaliyeti, Sermaye Piyasası Kanunu’nun yürürlüğe girmesinin ardından Kanun hükümleri ve bu hükümlerin yapılanma şeklini gösteren yönetmelik ve tebliğlerle yapılan düzenlemeler sonucunda münhasıran “aracı kuruluş”lara bırakılmış bulunmaktadır. Aracı kuruluş ifadesiyle anlatılmak istenen banka ve aracı kurumlardır. Aracılık genel bir kavramdır. Aracılık yapmak için ortada aracılığı gerektiren bir sermaye piyasası faaliyetinin bulunmasının, bu alanda çalışacak kurumun özellikle yetkilendirilmiş olmasının ve bu kurumun da, yapacağı işlemleri belirlenmiş sorumluluk açılarına göre biçimlendirmesi gerekmektedir.⁶⁰

Aracı kurumlar, sermaye piyasası kurumlarının başlıcalarından biridir. Sermaye piyasasında fon sunanlar ile fon ihtiyacı olanlar arasında ki köprüyü oluşturarak fonların sermaye gereksinimi olanlara aktarılmasında aracılık etmektedirler. Bu şekilde aracılık faaliyeti yapan kurumlara da aracı kurum denilmektedir.⁶¹ Aracı kurumlar sermaye piyasasının merkezinde, sermaye piyasası kurumu olarak yer almaktadırlar.

Aracı kurumlar hem birinci el piyasa da hem de ikinci el piyasa da faaliyet gösterebilmektedirler. Menkul kıymetlerin ihraç edilmesi ve satışında yapılan aracılık faaliyetlerine birinci el piyasa aracılık faaliyeti denilmektedir. İkinci el piyasa aracılık faaliyeti ise, ihraç edilmiş menkul kıymetlerin alınıp satılmasında yani

⁶⁰ Reha Tanör, **Türk Sermaye Piyasası: Taraflar**, Beta Basım Yayın, İstanbul, C.1, 1999, s. 247-248.

⁶¹ Sayılğan, **a.g.e.**, s.31.

el değiştirmesinde, alıcı ve satıcı emirlerinin yerine getirilmesi amacıyla yürütölen aracılık faaliyetidir.⁶²

Sermaye Piyasası Kanunu mülga şekliyle aracı kurumu, borsa bankeri olarak da adlandırmıştır. Ancak bu terim isabetli bulunmamıştır. Aracı kurumlar; sermaye piyasası araçlarını aracılık amacıyla, kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına veya kendi namına başkası hesabına alım satımını yapan anonim ortaklıklardır.⁶³ Kendi nam ve hesabında bizzat çıkarım söz konusu olmaktadır. Aracı kurumun herhangi bir riski söz konusu değildir. Risk tamamen çıkarana aittir. Aracı kurum, belirli bir komisyon karşılığında sermaye piyasası araçlarının dağıtımını üstlenmektedir. Bu çıkarımın başka bir türü de, aracı kurum sermaye piyasası araçlarını, kendi nam ve başkası hesabına pazarlayıp, diğer satıcılara dağıtmasıdır. Satış süresi içinde satılmayan sermaye piyasası araçlarını, kendi satın alma güvencesi vermektedir. Bir diğer tür ise, aracı kurum sermaye piyasası araçlarını çıkaran kurumdan satın alıp bunları kendi nam ve hesabına pazarlayıp, işlemleri kendi işlemleri gibi yürütmesidir. Böylece çıkarımın toplam riskini de üstlenmiş olmaktadır. Burada söz konusu kararlaştırılan emisyon kuru ile üstlendiği kur arasındaki fark aracı kurumun karını oluşturmaktadır. Burada üstlenme sözleşmesi söz konusudur. Ayrıca aracı kurum tek başına yapamadığı veya diğer aracı kurumlara gereksinim duyduğu zamanlarda ortaklaşa iş görme sözleşmeleri de düzenlenebilmektedir.⁶⁴

Aracı kurumların faaliyetlerinde en önemlisi sermaye piyasasında aracılık faaliyetinde bulunmaktır. Sermaye piyasası araçlarının halka arzına aracılık etmek ve sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık etmek, aracı kurumların varlık sebebidir. Ancak bu temel işlevinin yanı sıra aracı kurumlara türev araçların alım satımına aracılıkta edebilmektedir.⁶⁵ Aracı kurum olabilmenin şartı, belirtilen aracılık

⁶² Sayılğan, **a.g.e.**, s.31.

⁶³ Oğuz Kürşat Ünal, **Aracı Kurumlar: Türk ve Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Aracı Kurumlar**, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, 1997. s.69.

⁶⁴ Rodoplu, **a.g.e.**, s.224.

⁶⁵ Mehmet Murat İnceoğlu, **Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Hukuki Sorumluluğu**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.26.

faaliyetlerinden birini veya birkaçını ya da üçünü birden yapmak üzere kurulmuş olmaktadır.⁶⁶

Aracılık faaliyeti aracı kurumlar tarafından yapılabileceği gibi bankalar tarafından da yerine getirilebilmektedir. Sermaye Piyasası Kanunu'nun 32. maddesinde sermaye piyasası kurumları belirtilmiştir. Bu kurumlar içinde en önemli yer şüphesiz aracı kurumlara aittir. Bankaların sermaye piyasası alanında yapabilecekleri faaliyetler aracı kurumlara kıyasla daha azdır. Bankalar bir çok hizmeti bir arada verebilen mali piyasanın genelinde yer alan kuruluşlardır.

Bir ülkenin bankacılık sistemi, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bankalardan ve bu bankaların değişik ekonomik kurumlarla toplum ve kendi aralarındaki ilişkilerinden oluşan bir düzendir.⁶⁷ Atıl duran birikimlerin ekonomiye kazandırılması ve birikimlerin faiz geliri elde etmeleri bankacılık işlemleriyle olanaklı olmaktadır.⁶⁸ Türkiye'de kurulacak bankaların anonim ortaklık olmaları şarttır. Bu zorunluluk, mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları ile kıyı bankaları için öngörülmüştür.⁶⁹

Banka adı aslında, Bankalar Kanunu'muza uygun olarak Türkiye'de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir. Bugünkü çağdaş banka ise, işlemlerin çok çeşitli ve karmaşık olması, araçlarının genel ekonomideki etkinliği ve yönetimindeki özellik ve güçlük nedeniyle klasik çağların bankalarından çok değişik ve seçkin bir kurum niteliği kazanmış bulunmaktadır.⁷⁰ Bankalar açacakları kredinin ekonomik geleceği ile ilgili incelemeleri de ihmal etmeksizin, işletmelerin para ihtiyaçlarını giderme, ödeme işlemlerine ve yatırımlarına yardımcı olma yollarıyla ekonominin mal üretim ve dağıtım koşullarını hazırlamaktadırlar. Bu sayede bankalar bir yandan halkın

⁶⁶ Nuran Cömert Doyrangöl, **Repo ve Ters Repo İşlemleri**, İstanbul, İMKB Yayınları, 1996, s.1.

⁶⁷ Osman Altuğ, **Banka İşlemleri ve Muhasebesi**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2000, s.13.

⁶⁸ Nusret İlker Çolak, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003, s.53.

⁶⁹ Ünal Tekinalp, **Banka Hukukunun Esasları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2009, s.135.

⁷⁰ A. Aslan Şendoğdu, **Bankacılığa Giriş**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.3.

servetinin önemli bir bölümünün yönetiminde anahtar rolü üstlenirken, öte yandan tutumlarıyla ekonomideki para hacminin belirlenmesinde etkili olmaktadır.⁷¹

Bankalar, ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir ürünüdür. İnsanların geçirdiği ekonomik evrelerle değişen ve gelişen, yine insanlığın geçirdiği her ekonomik aşamada, değişik ve giderekten önem kazanan görevleri yerine getirmiş bir uğraştır.⁷² Bankacılık sektörü son yıllarda yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte ekonomik sistem içinde birçok alanda hizmet vermeye başlamış dünya ekonomik düzeni içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte bankacılık sektörünün uluslararası alanda karşılaştığı ve yönetmek zorunda olduğu riskler hem artmış hem de çeşitlenmiştir. Yaratılan yeni ürünler, bilgi işlem teknolojisindeki gelişmeler ve ulaşılan yeni finansal piyasalar bankalara yeni fırsatlar sunmuştur.⁷³ Gelişen teknoloji, finans piyasalarında çok yüksek rakamlara ulaşan işlemlerin yapılmasına olanak vermiştir. Her alanda olduğu gibi bankacılık alanındaki gelişmeler de, bu hizmetlere duyulan gereksinimlerden doğmuştur.⁷⁴

Bankaların aslında bugünkü niteliklerini tam olarak kapsayan bir tanım vermek oldukça zor olmaktadır. Bankalar, çok çeşitli faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Banka, mevduat kabul eden, amacı mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak olan kuruluşlardır. Bununla birlikte bankalar para ve kredi politikaları uygulanmasına destek verir, aracılık yapar, sanayi kuruluşlarına destek olur, iştirak eder, kiralık kasalarda kişilerin menkul kıymetlerini korur, borsa faaliyetlerine katılır, ülkenin kalkınmasını destekler kişilerin ve işletmelerin yatırımlarını yönlendirir, gerçek kişilerin hayatlarını kolaylaştıracak kredi kartı, otomatik ödeme gibi birçok ürün ve hizmet sunmaktadır.⁷⁵

⁷¹ Ali Sait Yüksel, Aslı Yüksel, Ülkü Yüksel, **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, İstanbul, Beta, 2004, s.3.

⁷² Tuncay Artun, **Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1980, s.11-12.

⁷³ Gürdoğan Yurtsever, **Bankacılığımızda İç Kontrol**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, 2008, s.19.

⁷⁴ Kasım Eren, **Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 1996, s.137.

⁷⁵ Alptekin Güney, **Banka İşlemleri**, İstanbul, Beta, 2009, s.1.

Bankaların, devletin para, kredi ve sermaye politikalarının oluşmasında ve saptanmış politikaların uygulanmasında önemli görevleri bulunmaktadır.⁷⁶ Bankaların değişen müşteri gereksinimlerini değişik hizmetlerle karşılama zorunluluğu karşı karşıya kaldıkları en önemli güçlüktür. Banka hizmetleri genellikle, birbirlerini tamamlayan hizmet bileşimi olarak sunulmaktadır.⁷⁷

Ekonomide önemli bir yere sahip olan bankaların, fon sağlama fonksiyonu, fon kullanma fonksiyonu, kaydi para yaratma fonksiyonu, para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olma fonksiyonu, kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu, gelir servet dağılımını etkileme fonksiyonu, uluslararası mali piyasalarda risk yönetimi, dış ticareti fonlama ve ihracatı teşvik fonksiyonu, ekonomiyi yönlendirme fonksiyonları vardır. Bu bağlamda günümüz modern bankacılığının ürün çeşitliliğiyle beraber müşteri odaklı çalışma prensiplerinin doğal sonucu olan fonksiyonlarını artırma eğiliminde olduğu görülmektedir.⁷⁸ Tüm bunlardan da anlaşıldığı gibi bankalar çeşitli hizmetler sunan ekonomimizde önemli bir yere sahip kuruluşlardır. Aracılık faaliyeti ise bankaların bütün bu faaliyetleri arasında küçük bir yere sahiptir.

2.2. ARACI KURUM - BANKA İLİŞKİSİ

Aracı kuruluş tanımı içinde alınan aracı kurumlar ile bankaların bu faaliyeti birlikte sürdürmeleri Kurul'un 15.08.1996 tarihinde aldığı bir ilke kararı ile sona erdirilmiştir. Kurul, sermaye piyasasında güven ve istikrarın temini ile daha etkin ve rekabetçi bir piyasa ortamının tesisi amacıyla piyasa da faaliyet gösteren bankalar ile aracı kurumlar arasındaki rekabet eşitliğinin sağlanması için halen sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunan bankaların faaliyetlerini 02.01.1997 tarihinden itibaren mevcut aracı kurumlardan mevzuat çerçevesinde birini satın almak veya mevcut yetki belgelerini bir aracı kurum kurarak bu aracı kuruma devretmek suretiyle yürütmelerine karar verilmiştir. Bu karar daha sonra Danıştay tarafından iptal

⁷⁶ Erdal Noyan, **Bankacılık Faaliyetleri**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007, s.2.

⁷⁷ Altuğ, **a.g.e.**, s.11-12.

⁷⁸ Şendoğdu, **a.g.e.**, s.54.

edilmiştir. Buna karşın, uygulama Kurul'un ilke kararı doğrultusunda sürmeye devam etmiştir.⁷⁹

Bu kararın alınmasıyla bankaların birçoğu kendi aracı kurumlarını kurmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede bankaların sahip oldukları büyük imkânlardan dolayı oluşan haksız rekabet biraz önlenmeye çalışılmıştır. Şu an bankalar teknik ve hukuki donanım gerektiren aracılık faaliyetlerini genelde var olan ya da kurdukları aracı kurumlarca sürdürmeyi tercih etmektedirler. Bunun dışında bankaların kendiside verilen yetkiler doğrultusunda aracılık hizmeti verebilmektedir.

Bankaların kendilerinin dışında, aracılık faaliyeti yapan banka kökenli aracı kurumları sahip oldukları dış olanaklarla, içerdeki şube ağları aracılık gereksiniminin karşılanması yönünden çok uygun bir alt yapı niteliğindedir. Bankaların, oturmuş kuralları, iç denetim mekanizmaları ve sahip oldukları özkaynaklar ile yatırımcı nezdindeki güven duygusunu büyük ölçüde lehlerine yöneltmelerinin ardından ve bunun kaldıraç gücüyle iç ve dış piyasada tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini büyük bir etkinlikle sürdürmeleri beklenmektedir. Arkasında banka bulunmayan aracı kurumlar da sermaye piyasasının sunduğu faaliyetler arasında kendilerine en uygun bulduklarını öne çıkartarak tercihleri doğrultusunda yerel, ülkesel ya da küresel gerekli kurumsal yapılaşmayı öncelikle pekiştirme durumundadırlar.⁸⁰

Aracı kuruluşlara hem küçük tasarruf sahipleri hem de şirketler açısından ihtiyaç vardır. Küçük tasarruf sahipleri ve şirketler sermaye piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından sermaye piyasasına yabancıdırlar. Bu yüzden sermaye piyasasında aracı kuruluşlara ihtiyaç vardır.

⁷⁹ Reha Tanör, **Türk Sermaye Piyasası: Halka Arz**, Beta Basım Yayın, İstanbul, C. 2, 2000, s.261

⁸⁰ Reha Tanör, **Türk Sermaye Piyasası: Taraflar**, Beta Basım Yayın, İstanbul, C. 1, 1999, s.264.

2.3. TÜRK SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNDE ARACI KURUMLAR

2.3.1. Osmanlı Dönemi

19.yy.'ın ikinci yarısı ile birlikte dışa kapalı bir toplum olarak adlandırılan Osmanlıların, batılı sermaye çevrelerine ulaşabilmek için bazı araçlara ihtiyaçları olmuştur. İşte bu aşamada bankerler ortaya çıkarak ilk kez adlarından söz ettirmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde Galata Bankerleri olarak anılmışlardır. Bu kişiler hem mali alanda hem de siyaset alanında etkinlik kazanmışlardır. Bankerler genellikle bireysel faaliyet göstermişlerdir. Ancak zamanla ortaklıklar kurarak bankalara ortak olmuşlardır. Bankerlerin doğuşu yolundaki ilk adımın atılması ise, sanayi devriminin ürünün olan ucuz ve çeşitli malların Galata Bankerlerince İmparatorluk piyasasına sürülerek, buradan elde edilen paraların da yüksek faizle kredi olarak dağıtılması şeklinde olmuştur.

Tanzimatın ilanı ile kendilerine geniş olanaklar tanınmış olan yabancılar piyasaya bankerlerle işbirliği yaparak girmişlerdir. Bu dönemde bankerler iyice faaliyet alanlarını genişletmişlerdir. Bankalar kurdukları, devlet iç borçlanmalarına kaynak sağladıkları, gümrük gelirlerini tahsil etme yetkisi aldıkları görülmektedir. 4 Ağustos 1854 tarihinde yapılan ilk Osmanlı dış borçlanması, tahvil piyasasının oluşumunda atılan ilk adımdır. Burada garantörlük işlemleri yine bankerlerce yürütülmüştür. Daha sonra çoğu bankerlerden oluşan Şirketi Hayriye kurulmuştur. Bunun kurulmasındaki amaç canlı bir sermaye piyasası yaratılması fikridir. Bankerlerin en parlak dönemi 1860'lı yıllardır. Bankerler 1965 yılında kendi aralarında teşkilatlanmışlardır. 1866 yılında ise ilk resmi borsa faaliyete geçmiştir. 13 Eylül 1881 tarihli Muharrem Kararnamesi ise Galata Bankerlerinin çöküşünde en önemli etkenlerden biridir. Muharrem Kararnamesi ile imparatorluğun gelirlerinin toplanması işi yabancılara verilmiştir. Bu sayede batı sermayesi, Osmanlı piyasasında güçlü bir hâkimiyet kurmuştur. Bu hareket Osmanlı bankerlerini iflasa

sürüklemiştir. 1914 yılında 1. Dünya savaşının çıkması üzerine Borsa kapatılmıştır.⁸¹ Yani Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı piyasayı etkilemekle beraber, cumhuriyetin ilanından sonra kapitülasyonların kaldırılması, yabancı şirketlerin millileştirilmesi, kambiyo kontrolünün getirilmesi ve İstanbul Esham ve Tahvilat Borsası'nın Ankara'ya taşınması bu ilk sermaye piyasasının sonu olmuştur.⁸²

2.3.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilanından sonra etkinliklerini tümüyle yitiren Galata Bankerlerinin yerini rum azınlıklar almıştır. Ancak bir takım gelişmeler Rum azınlıkların etkilerini yitirmesine yol açmıştır. Bunlar; 1929 ekonomik krizinin alınmasını gerektirdiği sert önlemler dizisi, yürürlüğe sokulan 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu, TCMB.'na borsaya müdahale yetkisi veren Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'dur. Tasarruf, yatırım ve finansman hesaplarından çok batı sermayesinin Osmanlı İmparatorluğuna sızmasında bir araç olarak kullanılan ve tümüyle spekülatif işlemlerden oluşan hisse senedi, tahvil alışverişleri, bankerlik faaliyetleri ortadan kalkınca bankerler uzun süre sessizliğe bürünmüşlerdir. Bankerlerin yeniden teşkilatlanmaya başlaması ise 1960'lı yıllarla birlikte Türkiye'de sermaye piyasasının oluşturma yolunda girişilen reform çalışmaları ve bununla birlikte 1970'li yıllarda bazı ortaklardaki halka açılma kıpırdanmaları ile olmuştur. Aracı kurumların ortaya çıkması için bir süre daha beklemek gerekmiştir.

24 Ocak 1980'lerde alınan bir dizi ekonomik reform kararlarının uzantısı olarak 1 Temmuz 1980'de kredilere ve vadeli mevduata ödenen faizler serbest bırakılmış ve bankalara da mevduat sertifikası çıkarabilme yetkisi verilmiştir. Ancak, faizlerin serbest bırakılmasına rağmen bankaların faiz oranlarını yükseltmemekte ısrarlı davranmaları, bankerlerin yüksek oranda mevduat toplamalarına neden olmuştur. Yaklaşık iki yıllık süre içinde bankerlik faaliyeti hızla gelişmiş ve

⁸¹ Çağlar Manavgat, **Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1991, s.3-5.

⁸²İMKB, **Sermaye Piyasaları ve Borsaların Tarihi, (2008)**, (Erişim) http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/borsalar%C4%B1n_tarihi.sflb.ashx, 16 Kasım 2009, s.2.

çığıından çıkmıştır. Bununla birlikte tasarruf sahiplerinin taleplerine rağmen, anapara ve faizlerinin ödenmemesi sonucunda hükümet, 1981 yılının Eylül ayında bazı yasal önlemler almak yoluna gitmiştir. Bankerlik yapmak isteyenlerin Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat almaları zorunlu hale getirilmiştir. Daha sonra çıkarılan bir tebliğ ile de bankerlerin mevduat kabul edemeyecekleri hükme bağlanmıştır.⁸³ Bankerler olayı aslında bir gelişme basamağı değildir. Suni bir olay olarak çıkarılmıştır. Halkın ilgisini bankacılık sektörü dışına ve faize dönük menkul kıymetlere çekmiş, fakat sonuçları itibariyle sermaye piyasasına önemli zararlar vermiştir. Bu gelişmelerin dışında ilk defa ikinci el menkul kıymetler piyasası da bu dönemde doğmuştur.⁸⁴

28 Temmuz 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun çalışmaları yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Yasanın en önemli bölümü ise altı ay sonra yürürlüğe girmiştir. Bankerlerin büyük çoğunluğunun ödemeleri durdurması nedeniyle yeni bir yasa ile Bakanlar Kurulu'na yetki tanınmış ve ödeme güçlüğü içinde bulunan bankerlerin işlemlerinin düzenlenmesi ve gerekirse tasfiyesi, bunlara para yatıranların haklarının ise güvence altına alınması amacıyla bir sürü kararname çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile tasfiye kurulları kurulmuş ve bir liste halinde belirlenen kuruluşlarla, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre Borsa Bankerliği Belgesi alanlar, bankalar ve borsa mevzuatına göre yetkili olanların dışında kalan kişi ve kuruluşların sermaye piyasasında faaliyet göstermeleri yasaklanmıştır. Bu sayede Sermaye Piyasası Kanunu'nun uygulamasına geçiş öncesi düzenlemeler yapılmış ve 1982 yılının şubat ayında Sermaye Piyasası Kanunu'nun tümüyle yürürlüğe girmesiyle yeni bir dönem başlamış bulunmaktadır.⁸⁵

⁸³ Manavgat, **a.g.e.**, s.5-7.

⁸⁴ İMKB,**a.g.e.**, s.3.

⁸⁵ Manavgat, **a.g.e.**, s.5-7.

2.4. TÜRK SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNDE BANKALAR

Sermaye piyasası ile para piyasası firmaların fon ihtiyacını karşılamak bakımından paralel bir fonksiyona sahiptirler. Bu sebeple, gelişmiş sermaye piyasalarında bankalar piyasanın aktif aracı kurumları arasında sayılmaktadır.⁸⁶

Türk sermaye piyasasının gelişmesinde bankalar, 1980–1998 yılları arasında iki dönemde iki farklı şekilde etkili olmuşlardır. İlk dönem 1986–1989, ikinci dönem 1989–1998 yılları arasında olmaktadır. 1989–1998 yıllarını kapsayan ikinci dönem çıkarılan 3794 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile bu kanunda değişiklik yapan ve yeni düzenlemeler getiren 558 sayılı KHK’nin yayınlandığı 1992 tarihi itibarı ile iki döneme ayrılmaktadır. 1986–1989 yılları bankaların aracılık faaliyetlerinin ön planda olduğu bir dönemdir.⁸⁷ 2000’li yıllar, bankacılığın yoğun rekabet içine gireceği, bireysel bankacılık hizmetlerinin ve elektronik para ve elektronik bankacılık hizmetlerinin önem kazanacağı bir dönemdir.⁸⁸ Ayrıca bankaların aktif şekilde gerek kendileri gerekse aracı kurumları vasıtasıyla sermaye piyasalarında kendilerini gösterecekleri, sermaye piyasalarının gelişmesine katkıda bulunacakları ve sermaye piyasasının hızla gelişme göstereceği bir dönemdir.

2.5. ARACI KURUMLARIN KURULUŞ ŞARTLARI

Aracı kurumlar Sermaye Piyasası Kanunu’na tabidirler. Bu yüzden Sermaye Piyasası Kanunu’na göre kurulmaktadır. Aracı kurumun kuruluş şartları Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili tebliğde yer almaktadır. Ancak bu kanunda hüküm bulunmadığı hallerde TK. Hükümleri uygulanacaktır.⁸⁹ Bu özelliğin nedeni aracı kurumun bir anonim ortaklık olmasıdır. Ancak bu özellik aracı kurumların kuruluş şartları bakımından diğer anonim şirketlere nazaran farklılıklar meydana getirmektedir. Bu farklılıklar hem aracı kurumun kuruluş öncesinde değişik

⁸⁶ Karşlı, a.g.e., s.43.

⁸⁷ Hakan Kahyaoglu, “Türk Sermaye Piyasasında Bankaların Rolü”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s.65.

⁸⁸ Mehmet Günel, **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, Ankara, ATO, 2001, s.7.

⁸⁹ Ünal, a.g.e., s.79.

mercilerden izin alması, hem de TK.'nın anonim şirketler için öngörmediği kuruluş şartlarında da görülmektedir.⁹⁰

Aracı kurumların kuruluşlarına Kurul'ca izin verilebilmesi için;

- a) Anonim ortaklık şeklinde kurulmaları,
- b) Hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olması,
- c) Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması,
- d) Sermayelerinin Kurul'ca belirlenen miktardan az olmaması,
- e) Esas sözleşmelerinin Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine uygun olması,
- f) Kurucularının müflis olmadığının veya yüz kızartıcı bir suçtan dolayı hükümlülüklerinin bulunmadığının tespit edilmiş olması, gerekmektedir.⁹¹

Ayrıca aracı kurumun kuruluşuna kurulca izin verilebilmesi sözüyle de kuruluş izni için Kurul'un yetkili olduğu anlaşılmaktadır.

Aracı kurumların kuruluş ve faaliyet esasları ilgili tebliğde belirtilmiştir. Buna göre;

- a) Sermaye Piyasası Kanun'un 33. maddesinde aranan şartları taşımaları,
- b) Ödenmiş sermayelerin Seri: V, No: 34 sayılı Tebliğ uyarınca alım satım aracılığı, halka arza aracılık, repo ters repo, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin tamamı için aranan asgari özsermaye tutarından az olmamak kaydıyla Kurul'ca belirlenecek tutardan az olmaması ve Kurul'ca belirlenecek esaslar çerçevesinde blokajın yapılmış ve/veya teminatların yatırılmış olması,
- c) Kurucularının aracı kurum kurucusu ve ortağı olmanın gerektirdiği mali güç ve itibara sahip olmamaları gerekmektedir.⁹²

2.5.1. Ticaret Unvanı ve İşletme Adı

Aracı kurumların ticaret unvanlarında sermaye piyasası faaliyetlerini göstermesi amacıyla “menkul değerler” veya “menkul kıymetler” ibarelerinden birinin yer alması şarttı getirilmiştir.

⁹⁰ Oğuz Kürşat Ünal, **Sermaye Piyasası Hukuku ve Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınevi, 2005, s.469.

⁹¹ SerPK mad. 33

⁹² Tebliğ Seri V, No: 46, mad. 6

Ancak alım satım aracılığı, halka arza aracılık, repo-ters repo, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin tamamına sahip olan aracı kurumlar, ticaret unvanlarında “yatırım menkul değerler”, “yatırım menkul kıymetler” veya yalnızca “yatırım” ibarelerini kullanabilecekleri ilgili tebliğde belirtilmiştir. Aracı kurumların işletme adı kullanmak istemeleri halinde Kurul’dan izin almaları ve bu adı tescil ve ilan ettirmeleri zorunluluğu getirilmiştir.

Aracı kurumların yazılı ve görsel basın-yayın organlarında yer alacak her türlü ilan ve reklâmlar ile tüm yazışmalarında işletme adları ile birlikte ticaret unvanlarını kullanmaları şarttı da yine tebliğde belirtilmektedir.

Aracı kurumların ticaret unvanları sadece yönetim ve denetim çoğunluğunun değişmesine yol açacak şekilde pay sahipliğinin değişmesi halinde ilgili aracı kurumun pay sahipliğindeki değişmeyi göstermek ve yasal zorunlulukları yerine getirmek amacıyla değiştirilebilmektedir.⁹³

2.5.2. Aracı Kurumların Kuruluş İşlemleri

Aracı kurumların kuruluş işlemlerinin başında, esas sözleşme hazırlamaları gerekmektedir. Ayrıca ilgili tebliğin 6. maddesi olan aracı kurumların kuruluş şartlarını içeren maddede öngörülen koşulları taşıdıklarını kanıtlayan belgeler ile Kurul’a başvurmaları gerekmektedir. Ancak Kurul bu başvuruda gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge isteyebilmektedir.

Kurul, kuruluş başvurularında aracı kurumlardan ve tüzel kişi ortaklarından özel olarak bağımsız dış denetim ve derecelendirme yaptırmış olma şartını arayabilmektedir. Bu şartlar faaliyet izni ve ortaklık yapısı değişikliği başvurularında da aranabilmektedir.

⁹³ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 7

Aracı kurumların kuruluştan sonraki tüm esas sözleşme değişiklikleri de Kurul'un iznine tabi olmaktadır.⁹⁴

2.6. ARACI KURULUŞLARIN FAALİYET ŞARTLARI

Bankalar ile kuruluş işlemlerini tamamlamış aracı kurumların faaliyete geçmek üzere Kurul'dan gerekli izni alabilmeleri için belirtilen genel şartlarla beraber faaliyet konularına ilişkin özel şartları da yerine getirmeleri gerekmektedir. Ayrıca faaliyetlerini yürütebilecek nitelik ve yeterlilikte olduklarının Kurul'ca kabulü gerekmektedir. Faaliyet izni başvuruları, ayrı ayrı incelenerek Kurul'ca uygun görülen kuruluşa, icra edeceği her faaliyeti gösteren "Yetki Belgesi" verilmektedir. Kurul'dan yetki belgesi alan aracı kuruluşlardan borsada işlem yapacak olanlar, ilgili "Borsadan Borsa Üyelik Belgesi" almak zorundadırlar.⁹⁵

Aracı kuruluşların faaliyete geçmeleri için aranan genel şartlar ilgili tebliğ ile belirtilmiştir. Bunlar;

- a) Kuruluş şartlarını kaybetmemiş olmaları,
- b) Kuruluş sermayelerinin asgari kısmının nakden ve tamamen ödenmiş olması,
- c) Aracı kurumların faaliyet konularına göre Seri: V, No: 34 sayılı Tebliğ ile öngörülen yükümlülükleri yerine getirmiş olmaları,
- d) Ortak, yönetici, ihtisas personeli ile müfettiş ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca atanan denetçilerinin,

1) Sermaye piyasası mevzuatı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 282. maddesinde düzenlenen suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçundan ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen terörün finansmanı suçundan, ödünç para verme işleri hakkında mevzuata aykırılıktan ve/veya Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı beş

⁹⁴ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 8

⁹⁵ İMKB, **Aracı Kuruluşlar**, (2008), (Erişim)

http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/arak%c4%b1_kurulu%c5%9flar.sflb.ashx , 31 Ekim 2009, s.5.

yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, kaçakçılık, vergi kaçakçılığı veya haksız mal edinme suçlarından mahkûm olmaması,

2) Sermaye Piyasası Kanunu'nun 33. maddesinin (f) bendinde kurucular için aranan şartı taşıması,

3) Faaliyet yetki belgelerinden biri veya birden fazlası Kurul'ca iptal edilmiş yahut borsa üyeliğinden sürekli olarak çıkarılmış kuruluşlarda, bu müeyyideyi gerektiren olayda sorumluluğu bulunan kişilerden olmaması,

4) Ödeme Güçlüğü İçinde Bulunan Bankerlerin İşlemleri Hakkında 35 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve eklerine göre kendileri veya ortağı olduğu kuruluşlar hakkında tasfiye kararı verilmemiş olması,

5) Kanun'un 46. maddesinin (i) bendi uyarınca işlem yasaklı olmaması (Bu şart ortaklar için kuruluş ve pay devirlerinde aranır), gerekmektedir.

Aracı kurumların sermayesinin %10'una veya daha fazlasına sahip tüzel kişilerin %10'dan fazla paya sahip ortaklarının da bu bentte belirtilen nitelikleri haiz olmaları gerekmektedir.

e) Tercih edilen faaliyet konularına uygun hizmet birimlerinin kurulmuş, bu birimler için yeterli personel kadrosunun oluşturulmuş, faaliyet konularına uygun sağlıklı bir yönetim, Kurul'ca yapılan düzenlemelere uygun muhasebe kayıt, bilgi ve belge sistemi ile düzenli iş akışı ve haberleşmeyi sağlayacak yeterli bir organizasyonun kurulmuş, teknik donanımın sağlanmış, Kurul düzenlemelerine uygun bir iç kontrol ve denetim sisteminin kurulmuş,

personelin buna uygun görev tanımları ile yetki ve sorumluluklarının belirlenmiş ve kurum uhdesinde bulunacak nakit ve kıymetli evrak ile diğer bütün varlıkların asgari yangın ve hırsızlık rizikolarına karşı sigorta ettirilerek bu konuda gerekli diğer güvenlik önlemlerinin alınmış olması gerekmektedir. Taşınma imkânsızlıkları ya da genişleyememe gibi sorunların ortaya çıkması halinde, aracı kurumlar müşterilerine doğrudan hizmet verilen birimler dışındaki birimlerini, işletme bütünlüğünü bozmayacak şekilde merkez binası ile aynı mahalde olmak ve bir taneden fazla olmamak kaydıyla ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'ne bilgi vermek suretiyle ek hizmet binasına taşıyabilmektedirler.

- f) Aracı kurum yöneticiler; yönetim kurulu üyeleri, genel müdür, genel müdür yardımcıları ve aracı kurum bünyesinde bulunan birimlerin yönetiminden sorumlu olan kişileri, ihtisas personeli ise aracı kurum bünyesinde bulunan birimlerin yönetiminden sorumlu kişilere bağlı olarak çalışan müşteri temsilcisi, borsa üye temsilcisi, kurumsal finansman uzmanı, portföy yöneticisi, yatırım danışmanı ile yaptıkları iş itibarıyla benzer sorumluluğu taşıyan diğer kişileri ifade eder.

Yürütecekleri faaliyetlere göre mevzuatta farklı eğitim ve mesleki tecrübe şartları öngörülmediği takdirde yönetim kurulu üyeleri hariç olmak üzere aracı kurum yöneticilerinin 4 yıllık lisans eğitimi veren kurumlardan, ihtisas personelinin ise en az liseden mezun olmaları gerekmektedir.

Genel müdürün münhasıran bu görev için istihdam edilmiş olması, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının mali piyasalar veya işletmecilik alanlarında en az 7 yıllık mesleki tecrübeye veya Kurul'un lisanslamaya ilişkin düzenlemeleri uyarınca Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisans Belgesine sahip olması gerekmektedir. Genel müdürlük görevine 6 aydan fazla vekalet edilememektedir. Genel müdürler, aracı kurumun yönetim, denetim veya sermaye ilişkisinde bulunduğu kuruluşlar, bu kuruluşların doğrudan ya da dolaylı olarak yönetim, sermaye veya denetim kontrolüne sahip olduğu kuruluşlar ile borsalar ve

teşkilatlanmış piyasalar, takas ve saklama kuruluşları ve Kurul’ca uygun görülecek diğer finansal kuruluşlarda, icrai nitelikte olmamak ve aracı kurumdaki görevin ifasında zaafiyete düşülmemesi kaydıyla, yönetim veya denetim kurulu üyeliği gibi görevler alabilmektedirler.

Kurul’un lisanslamaya ilişkin düzenlemeleri uyarınca aracı kuruluşlarda çalışan yönetici ve ihtisas personelinin mesleki yeterliliklerini gösterir lisans belgesine sahip olmaları zorunludur.

g) Aracı kurumların yönetim kurullarında yönetim yetkisinin murahhas üyelere bırakılmak istenmesi halinde, en az iki üyenin murahhas olarak tayini ve her birinin yetki ve sorumluluk alanlarının, tereddüte yer bırakmayacak biçimde belirlenmesi zorunludur. Murahhas üye tayinine ve bunların yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin yönetim kurulu kararları ile bunda yapılan değişiklikler, ilgili yönetim kurulu kararının alınmasını izleyen 3 işgünü içinde Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği’ne bildirilir.

h) Aracı kurum yönetim kurulu üyeleri, yönetim kurulunun alacağı kararlarda taraf olan kimselerle son iki yılda istihdam, sermaye veya ticari anlamda bir ilişki kurmuş olması ya da eş dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlık bulunması durumunda, bu hususu gerekçeleri ile birlikte yönetim kuruluna bildirmek ve toplantı tutanağına işlenmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu hususta 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 332. maddesi hükmü saklıdır.

Türk Ticaret Kanunu’nun yönetim kurulu üyelerine ilişkin şirketle muamele yapma yasağına ve rekabet yasağına ilişkin hükümleri saklıdır.

i) Mevzuatta öngörülen teminat ve blokajların tesis edilmiş olması zorunludur.

- j) Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'ne üye olmak üzere başvurmuş olmaları ve Yatırımcıları Koruma Fonu'na katılmış olmaları zorunludur.

Bankaların aracılık faaliyetlerinde bulunabilmeleri için yukarıdaki (a), (b), (c), (g), (h) ve (i) bentlerinde sayılan koşullar aranmamakta, (d) ve (f) bendi hükümleri ise tercih edilen faaliyet konularına göre kurulmuş hizmet birimlerinde çalışan yönetici ve ihtisas personeli için aranmaktadır.⁹⁶

2.7. ARACI KURUMLARIN MERKEZ DIŞI ÖRGÜTLERİ

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 34. maddesinde aracı kurumların merkez dışı örgütlerinden bahsedilmekte ve bunlarla ilgili ilkelerin Kurul'ca belirleneceğini ve merkez dışı faaliyetlerde bulunacak aracı kurumlara Kurul'ca izin verileceğini emretmektedir.⁹⁷

Bankalar yanında özel finans kurumları da aracı kurumlar ile acentelik sözleşmesi imzalayabilmektedirler.⁹⁸ Aracı kurumların merkez dışı örgütleri şube, irtibat büroları ve banka ya da bankalarla tesis edilen acenteliklerden oluşmaktadır. Kurul merkez dışı örgüt açma başvurularını aracı kurumların faaliyetlerini ilgili Kurul düzenlemelerine uygun şekilde yürütebilecek nitelik ve yeterlilikte olup olmadıkları ve mevzuata uyum konusunda gerekli özeni gösterip göstermedikleri açısından değerlendirmektedir. Aracı kurumların herhangi bir merkez dışı örgütü faaliyete geçtikten sonra, Kurul'ca yapılacak incelemeler sonucunda merkez dışı örgütün mevzuata aykırı iş ve işlemlerinin tespiti halinde, şube, irtibat bürosunun faaliyetleri veya acente bankanın bu kapsamdaki faaliyetleri tamamıyla veya acentelik faaliyetinin sürdürüldüğü belli şubeleri itibarıyla durdurabilir ve/veya aracı kurumun yeni şube, irtibat bürosu veya acente açmasına kısıtlama getirilebilmektedir.⁹⁹

⁹⁶ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 9

⁹⁷ Ünal, **a.g.e.**, s.561.

⁹⁸ Tebliğ Seri: V, No: 46, Ek mad. 2

⁹⁹ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 20

Aracı Kurum Şubeleri; Aracı kurumun sahip olduğu yetki belgelerinin kapsamına giren bütün konularda faaliyette bulunabilmektedirler.

Aracı Kurum Acenteleri; Aracı kurumlar bankalarla imzalayacakları acentelik sözleşmesi çerçevesinde ve sözleşmede belirlenecek mahaller içinde, acenteleri aracılığı ile alacakları emirler doğrultusunda sermaye piyasası araçlarının alım satımında bulunabilmektedirler. Bir aracı kurum ile acentelik sözleşmesi imzalayan bankalar, acente sıfatıyla; alım satım emirlerinin aracı kuruma iletilmesine ve gerçekleşen emirlerin tasfiyesine aracılık etmek, halka arza aracılık faaliyetleri kapsamında taleplerin toplanması ve aracı kuruma iletilmesi ve paranın tahsili yada geri ödenmesi gibi işlemleri kapsamak üzere gişe hizmeti vermek, acentesi olunan aracı kurum portföy yöneticiliği yetki belgelerine sahipse bu faaliyetin tanıtımını yapmak ve bu faaliyetle ilgili sadece tahsil ve tediye işlemlerini yürütmek, yatırım danışmanlığı yetki belgelerine sahipse bu faaliyet kapsamında aracı kurumdan gelen doküman ve bilgileri müşterilere açıklamak ve faaliyetin tanıtımını yapmaktadır.

İrtibat Bürosu; İrtibat bürolarının faaliyetleri, aracı kurumu ve yetkili olduğu sermaye piyasası faaliyetlerini tanıtmak ve alım satım emirlerini aracı kuruma iletmekle sınırlıdır.¹⁰⁰

2.7.1. Aracı Kurumların Yurt Dışındaki Merkez Dışı Örgütleri

Aracı kurumlar Kurul'dan izin almak şartıyla yurt dışında şube ve irtibat bürosu açmak, ilgili ülkenin yetkili otoritesinden faaliyet izni almış olan aracı kuruluşlar ile veya acentelik sözleşmesi yapmış bulundukları bankaların yurt dışındaki şubeleri ile acentelik tesis etmek suretiyle örgütlenebilmektedirler. Aracı kurumun yurt dışında herhangi bir borsaya üye olması için Kurul'dan izin alması gerekmektedir. Bu durumda işlemler ilgili ülke mevzuatına uygun şekilde yapılmaktadır.¹⁰¹

¹⁰⁰ İMKB, **HSP KLAVUZ**, (2009), (Erişim) http://www.imkb.gov.tr/Libraries/hsp_kilavuzu/HSPKlavuz2009-Ekim.sflb.ashx, (Erişim) 31 Ocak 2010, s.2-3.

¹⁰¹ İsmail Kayar, **Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Etik Kurallar**, İstanbul, İfa Yayınları, 2002, s.160.

2.8. ARACI KURUMLARIN YETKİ VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Aracı kurumlar belirli yetki ve yükümlülüklerle sahiptirler. Bunlar;

- İlgili mevzuatta belirlenen esaslar dâhilinde borsada, başkası nam ve hesabına veya başkası hesabına kendi namına ya da kendi nam ve hesabına alım satım yapabilirler.
- İyi niyet kurallarına göre davranmak, mevzuata, borsa düzen ve disiplinine uygun hareket etmek zorundadırlar.
- Müşterilerin verecekleri alım satım emirlerini, kısmen veya tamamen kabul etmeme hakkına sahiptirler; ancak, nedenini açıklama zorunluluğu olmaksızın bu durumu, müşterilerine veya onların temsilcilerine hemen bildirmekle yükümlüdürler.
- Tarife dışında kurtaj alamazlar ve teklif edemezler.
- Menkul kıymetlerin teslimi ve bedellerinin ödenmesi de dâhil olmak üzere borsada yaptıkları işlemlerin tümünden sorumludurlar.
- Yardımcılarının ve diğer çalışanlarının görevleri çerçevesinde yaptıkları işlemlerden sorumludurlar.
- Yapılacak sözleşmelere konulacak hükümlerle üyelerin sorumlulukları kaldırılamaz.¹⁰² Şeklinde 7 başlık altında toplanmaktadır.

2.9. ARACI KURULUŞLARIN YAPAMAYACAKLARI İŞLEMLER

Aracı kuruluşların yapamayacakları işlemler ilgili tebliğde düzenlenmiştir. Buna göre;

- a) Mevzuatın imkân verdiği haller hariç olmak üzere, aracılık amacıyla alıp sattıkları sermaye piyasası araçlarına ilişkin veya bunlardan bağımsız olarak borçlanmayı temsil eden sermaye piyasası araçları dışında kendi mali taahhütlerini içeren evrak çıkaramazlar. Kendi hisse senetlerini temsil eden depo edilen menkul kıymet sertifikaları ihraç edemezler. Ticari amaçlı gayrimenkul alım satımında bulunamazlar. Kredili menkul kıymet işlemlerine ilişkin mevzuatın imkân verdiği haller hariç olmak üzere, ödünç para verme işlemleri yapamazlar.

¹⁰² Mustafa Acaroğlu, Cevdet Şahoğlu, **Yatırımcılar İçin Borsa ve Menkul Kıymetler**, İstanbul, Yayılım Yayıncılık, 2000, s.31-32.

- b) Sınai ve zirai faaliyetlerde bulunamazlar.
- c) Mevduat toplayamazlar, mevduat toplama sonucunu verebilecek iş ve işlemler yapamazlar.
- d) Mevzuatın imkân verdiği haller hariç olmak üzere sermaye piyasası araçlarının, belli bir getiri sağlayacağı yönünde herhangi bir yazılı veya sözlü taahhütte bulunamazlar.
- e) Abartılmış, gerçeğe uymayan, müşterilerini veya kamuoyunu yanıltıcı bilgileri içeren herhangi bir ilan ve reklâm ile diğer yazılı ve sözlü açıklamalarda bulunamazlar.
- f) Aracı kurumlar sadece, müşterileri tarafından verilen satış emrinin yerine getirilmesi için teslim edilen menkul kıymetlerle, müşterinin alım emri gereği satın alınan menkul kıymetleri, borsa mevzuatında belirlenen satış emrinin geçerlilik süresi ve gerçekleşen alım emrinin tasfiyesi için öngörülen azami süre içinde emanetinde tutabilir. Bu halin dışında, aracı kurum, gerek kendisine gerekse müşterilerine ait menkul kıymetleri yetkili Takas ve Saklama Kuruluşu dışında hiçbir yerde tutamaz.
- g) Müşteriye ait sermaye piyasası araçları ve nakit üzerinde hak ve yetkileri olmaksızın kendileri veya üçüncü şahıslar lehine herhangi bir tasarrufta bulunamazlar.
- h) Herhangi bir şekilde yanlarında çalıştırdıkları kişilerin, mutad müşteri aracı kurum ilişkisi dışında imkânlarından yararlanmak suretiyle kendi nam ve hesaplarına işlem yapmalarına olanak sağlayamazlar.
- i) 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda müsaade edilen haller hariç olmak üzere, ihraç ettikleri hisse senetlerini, kendi nam ve hesaplarına alıp satamazlar.
- j) Fiktif hesap açamazlar, işlemlerini kayıt dışı bırakamazlar ve gerçek mahiyetine uygun düşmeyen kayıtlar tesis edemezler.
- k) Aracı kurum yöneticileri ve merkez dışı örgütleri dahil tüm çalışanları müşterilerden hisse senedi alım satım emri verme, ordino ve diğer belgeleri imzalama, nakit ve menkul kıymet yatırma ve çekme, virman işlemi yapma gibi geniş yetkiler içeren vekaletname alarak müşteri adına işlem yapamazlar. Portföy yöneticiliği faaliyeti bu kapsamın dışında kalmaktadır.

- l) Yatırımcıların hak ve yararlarını zedeleyici, iyi niyet kurallarına aykırı hareket edemez ve işlemlerde bulunamazlar, müşterilerin piyasa hakkında bilgisizlik ya da tecrübesizliklerinden yararlanıp bunların alım satım kararlarını etkileyerek kendi lehlerine kazanç sağlayamazlar ve herhangi bir şekilde gelirlerini artırmak amacıyla müşterilerin gereksiz alım satım yapmalarına ortam hazırlayamazlar.
- m) Ortak, yönetici, ihtisas personeli ile müfettiş ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca atanan denetçileri işleri dolayısıyla aracı kurum ve müşterileri hakkında öğrendikleri sırları açıklayamazlar ve bu sırları kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine kullanamazlar.

Aracılık faaliyetinde bulunan bankalar, bu maddenin birinci fıkrasının (d), (e), (f), (g), (h), (i), (j), (k), (l) ve (m) bentlerinde yer alan hükümlere tabidir.¹⁰³

Aracı kuruluşlar, bunların yönetici ve çalışanları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, yapay olarak, sermaye piyasası araçlarının, arz ve talebini etkilemek, aktif bir piyasanın varlığı izlenimini uyandırmak, fiyatlarını aynı seviyede tutmak, artırmak veya azaltmak amacıyla alım ve satımı fiillerine katkıda bulunmak, yardımcı olmak veya zemin hazırlamak sonucunu doğurabilecek iş ve işlemlerde bulunamazlar.¹⁰⁴

2.10. ARACI KURUMLARIN SERMAYE YETERLİLİĞİ

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılan Seri: V, No:34 Sayılı “Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar” Tebliği ile aracı kurumlar için bir sermaye yeterliliği kavramı konmuştur. Genel olarak bu tebliğin hükümleri aracı kurumları bilânçolarının aktifinde likiditesi yüksek olan varlıkları bulundurmaya veya likiditenin düşmesine paralel olarak sermayelerini yükseltmeye yönelten bir nitelik arz etmektedir.¹⁰⁵

¹⁰³ Tebliğ Seri: V, No:46 mad. 58

¹⁰⁴ Tebliğ Seri: V, No:46 Ek mad. 1

¹⁰⁵ Kayar, **a.g.e.**, s.161.

Sermaye yeterliliğinin amacı, genel olarak bakıldığında iflas riskiyle karşılaşmadan sağlam bir mali yapıyla faaliyetlerine devam edebilmesi ve tasarruf sahiplerinin zarar görmesinin de önlenmesi ile birlikte sosyal maliyetlerin asgariye indirilmesi olarak belirtilmektedir. Sermaye yeterliliği şartlarının sağlanması ile karşılaşılacak risklere karşı güvence oluşturulmuş olmaktadır. Aracı kurum yeterli bir sermayeye sahip olduğu zaman bir zararla karşı karşıya kaldığında bundan asgari düzeyde etkilenmesi öngörülmektedir. Aracı kurum yetersiz sermaye ile faaliyetlerine devam ediyorsa büyük bir zararla karşı karşıya kalır kalmaz mali sıkıntı içine girmektedir. Özellikle piyasalarda yaşanan aşırı fiyat dalgalanmaları ve satış paniği, mali yapısı sağlam olmayan aracı kurumları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sayede de aracı kurumları iflas sürecine sürüklemektedir. Bu durumdan söz konusu aracı kurumlarda hesabı bulunanlar olumsuz yönde etkilenmektedir.¹⁰⁶

Sermaye yeterliliği tebliği, ödenmiş veya çıkarılmış sermaye tutarlarının bir aracı kurumun mali durumunu yeterli derecede yansıtmadığı gerçeğinden hareket etmektedir. Bir aracı kurumun ödenmiş sermayesi ne olursa olsun, aktifin iyi idare edilememesi halinde mali güçlük içine düşülmesi mümkün bulunmaktadır. Bunun yanında ödenmiş sermaye, likit olmayan ve riskli varlıklara da yatırılmış olabilmektedir. Bu durumda ödenmiş sermaye yanında, aktifin ve pasifin nasıl idare edildiği mali yapı açısından önem kazanmaktadır. Sermaye yeterliliği tebliğinin asıl fonksiyonu, aynı ödenmiş sermayeye sahip iki aracı kurumun, aktiflerinin nelerden oluştuğuna bakılarak farklı değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Aktifinde bir borsada işlem gören menkul kıymet bulunduran bir aracı kurum ile ortağından alacak bulunduran aracı kurum, ödenmiş sermayeleri aynı olsa bile, farklı bir şekilde işleme tabi tutulmaktadırlar. Bu farklılık ise, sermaye yeterliliği tebliği hükümleri çerçevesinde aktif de bulundurulan bir takım varlıkların tamamının veya bir kısmının özsermayeden indirilmesi ile sağlanmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Dilek Türker Uludağ, **Aracı Kurumların Mali Yapılarını Güçlendirmeye Yönelik Bir Yöntem: Sermaye Yeterliliği**, Ankara, SPK Yayınları, 2001, s.4-6.

¹⁰⁷ TSPAKB, **Muhasebe, Denetim ve Etik Kuralları**, Haziran 2009, (Erişim) http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_ileri_muhasebe_denetim.pdf, 23 Eylül 2009, s.127.

Sermaye yeterliliği hesaplamalarında adı geçen özsermaye kavramı, aracı kurumların değerlendirme günü itibarıyla hazırlamış oldukları bilançoların da yer alan kurumun net aktif toplamının ortaklık tarafından karşılanan kısmını ifade eden tutarların yer aldığı grubu oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Sermaye yeterliliği ile ilgili en önemli kavram ise sermaye yeterliliği tabanıdır. Sermaye yeterliliği tabanı ise yukarıda açıklanan özsermaye toplamından aşağıda sayılan varlık kalemlerinin indirilmesi suretiyle bulunan tutarı ifade etmektedir.

- a) Duran varlıklar;
 - 1) Maddi duran varlıklar (net),
 - 2) Maddi olmayan duran varlıklar (net),
 - 3) Borsalarda ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görenler hariç olmak üzere, değer düşüklüğü karşılığı ve sermaye taahhütleri düşüldükten sonra kalan finansal duran varlıklar,
 - 4) Diğer duran varlıklar,
- b) Müşteri sıfatı ile olsa dahi, personelden, ortaklardan, iştiraklerden, bağlı ortaklıklardan ve sermaye, yönetim ve denetim açısından doğruluğu veya dolaylı olarak ilişkili bulunulan kişi ve kurumlardan olan teminatsız alacaklar ile bu kişi ve kurumlar tarafından ihraç edilmiş ve borsalarda ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen sermaye piyasası araçları.¹⁰⁹

Sermaye yeterliliği tebliği hükümlerince aracı kurumların yerine getirmesi gereken yükümlülükler de belirtilmiştir. Aracı kurumların bu yükümlülüklerin tümünü yerine getirmeleri gerekmektedir. Bunlar kısaca asgari özsermaye yükümlülüğü, sermaye yeterliliği tabanı yükümlülüğü, genel borçlanma sınırı ve likidite yükümlülüğünden oluşmaktadır.¹¹⁰

2.11. ARACI KURULUŞLARIN BELGE VE KAYIT DÜZENİ

Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri: V, No: 6 sayılı "Aracılık Faaliyetinde Belge ve Kayıt Düzeni" Hakkında Tebliğ ile düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin

¹⁰⁸ Tebliğ Seri: V, No: 34, mad. 3

¹⁰⁹ Tebliğ Seri: V, No: 34, mad. 4

¹¹⁰ İMKB, Aracı Kuruluşlar, s.20.

amacı, aracı kuruluşların aracılık faaliyetlerinde düzenleyecekleri belgeler ve muhasebe işlemlerinde uyacakları esasları belirlemektir. Aracı kuruluşlar, aracılık faaliyetlerine ilişkin muhasebe kayıt ve işlemlerine dayanarak teşkil etmek üzere, form ve belgeleri eksiksiz düzenlemek, saklamak ve menkul kıymet işlemleri ile ilgili muhasebe kayıtlarını bir gün içinde yasal defterlerine işlemek zorundadırlar.

Aracı kuruluşlarca, SPK'nın aracılık faaliyetlerine ilişkin düzenlemelerinde belirtilen defter ve belgelerin yanında bazı belgelerinde düzenlenmesi zorunludur. Bunlar;

- a) Nakit Alındı-Ödendi Belgesi,
- b) İşlem Sonuç Formu,
- c) Hesap Ekstresi,
- d) Menkul Kıymet Giriş-Çıkış Fişi,
- e) Müşteri Emri Formu,
- f) Seans Takip Formu,
- g) İşlem Dağıtım Listesidir (Menkul Kıymet ve Müşteri İtibariyle).

Aracı kuruluşların sermaye piyasası faaliyetleri dolayısıyla aldıkları ve yaptıkları her türlü yazışma, sözleşme, taahhüt, kefalet, diğer teminat senetleri ve mahkeme ilanları gibi belgeler ile kimlik tespiti amacıyla alınan ya da düzenlenen belgeleri, vekâletnameleri ve müşteri tanıma kuralı çerçevesinde düzenlenen belgeleri düzenli ve tasnif edilmiş bir biçimde saklamaları zorunludur. Tutulması zorunlu olan tüm belge ve kayıtlarda, silinemez yazı araçlarının kullanılması, silinti ve kazıntı yapılmaması, düzeltmelerin yanlış kaydın görülmesine engel olmayacak tarzda yapılması, boş satır bırakılmaması zorunludur.¹¹¹

¹¹¹ TSPAKB, a.g.e., s.112.

2.12. BANKALARIN FAALİYET KONULARI VE KURULUŞU

2.12.1. Bankaların Kuruluşu

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'n 7. maddesi bankaların sadece Anonim Şirket olarak kurulabileceğini belirtmiştir. Kanunun 8. maddesinde ise kurucuların ağır hapis gerektiren suçlardan, yüz kızartıcı suçlardan, vergi kaçakçılığından hüküm giymemiş olması ve müflis olmaması veya konkordato ilan etmemiş olmamasını hükme bağlamıştır. Bankacılık kanunun 7. maddesiyle ise asgari kuruluş sermayesiyle ilgili düzenleme getirilmiştir. Buna göre asgari kuruluş sermayesinin nakden ve her türlü muvazaadan arındırılmış olarak ödenmiş sermayesinin en az otuz milyon Yeni Türk Lirası olması, hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması gerektiği belirtilmiştir.

Bu sayılan yasal koşulları yerine getiren bankaların kuruluşu için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'ndan 5 üyenin olumlu görüşüyle izin alınması gerekmektedir.¹¹²

2.12.2. Bankaların Faaliyet Konuları

Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilmektedirler. Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesine göre bunlar;

- a) Mevduat kabulü
- b) Katılım fonu kabulü
- c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri
- f) Saklama hizmetleri
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri

¹¹² Güney, a.g.e., s. 3.

- h) Efektif dâhil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri
- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri
- l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri
- m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri
- n) Yatırım danışmanlığı işlemleri
- o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi
- p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı
- r) Faktoring ve forfaiting işlemleri
- s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık
- t) Finansal kiralama işlemleri
- u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri
- v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetlerden oluşmaktadır.

Ayrıca mevduat bankalarının birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankalarının (a), kalkınma ve yatırım bankalarının (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremeyeceklerine de yer verilmiştir.¹¹³

¹¹³ Bankacılık Kanunu, mad. 4.

5411 sayılı Kanun'da bankacılık faaliyetlerinin tanımına yer verilmemiştir. Ancak bankaların yapacakları faaliyetler sayılmıştır. Bu sayede bankaların hangi faaliyetleri yapıp hangi faaliyetleri yapamayacakları açıklığa kavuşmuştur. Bunun gerekçesi olarak ise faaliyet konularına ilişkin belirsizliklerin giderilmesi için bankalarca gerçekleştirilebilecek faaliyetlerin sayıldığı söylenmiştir.¹¹⁴ Bankalar tek bir alanda faaliyet göstermekle sınırlı kalmayıp, faaliyet alanları oldukça geniştir. Bu yüzden karışıklığa çok açıktır. Herhangi bir karışıklığa sebep vermemek için, hangi, tür bankaların ne gibi faaliyetlerde bulunabileceklerinin net olarak bilinmesi için bu ayrıma gidilmesi doğrudur. Sermaye piyasasında faaliyet gösterecek bankalar her bir sermaye piyasası faaliyeti için Sermaye Piyasası Kurulu'ndan izin almak zorundadırlar.

2.13. SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ BAKIMINDAN BANKA TÜRLERİ

Bankalar sermaye piyasalarında aktif şekilde de rol alan, bazı piyasalarda bizzat kendileri, bazı piyasalarda aracı kurumları vasıtasıyla faaliyet gösteren kurumlardır.

2.13.1. Ticari Bankalar

Mevduat kabul eden, ticaret ve üretimin finansmanı alanında toptan ve perakende bankacılık faaliyetlerinde bulunan bankalar olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁵ Ticari bankalar öz olarak, para ve kredi araçları ile ilişkili olarak açıklanabilmektedir. Bu bankaların borç almak ve borç vermek şeklinde iki temel fonksiyonu bulunmaktadır.¹¹⁶

Faaliyetleri incelendiğinde ticari bankaların gerek işlem hacmi, gerekse varlıklar bakımından bankacılık sektöründe oldukça büyük bir paya sahip oldukları görülmektedir.¹¹⁷ Konumuz gereği inceleyeceğimiz İş Bankası da ülkemizde yer alan önemli ticari bankalar arasında yer almaktadır.

¹¹⁴ Yaşar Alıcı, **Bankacılık Kanunu Şerhi**, İstanbul, Beta, 2007, s.83.

¹¹⁵ Güney, **a.g.e.**, s.4.

¹¹⁶ Şendoğdu, **a.g.e.**, s.27-28.

¹¹⁷ Hazine Müsteşarlığı, **Ekonomik Kavramlar ve Göstergeler: Mali Sistem**, Ankara, Hazine Müsteşarlığı, 1997 s.12.

2.13.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesi eksikliklerini gidermek ve teknik yardım sağlamak yoluyla girişimcileri endüstriyel alanlara yöneltmek amacıyla kurulmuşlardır.¹¹⁸

Yatırım ve kalkınma bankaları, ticaret bankalarının aksine mevduat kabul etmeyen bankalardır. Bu tip bankalar kendi özkaynakları ve diğer mali kaynaklardan topladıkları fonları genellikle orta ve uzun vadeli yatırımlara kanalize etmektedir. Yatırım ve kalkınma bankalarının faaliyet gösterdikleri en önemli alan sermaye piyasası işlemleridir.¹¹⁹ Bu bankalar birinci el ve ikinci el piyasada aracılık faaliyetinde bulunabilmektedir. Hatta doğrudan tüzel kişilikleri içinde aracılık yapabilmektedirler.

2.13.3. Katılım Bankaları

Türkiye de ve dünyada İslami inançları gereği birçok insan, faiz gelirinden kaçınmaktadır. Bu sebeple klasik mevduat ve faiz bankalarına gitmeyen sermaye atıl kalmaktadır. Bu durum genel ülke ekonomisiyle, tasarruf sahibi açısından bir kayıp oluşturmaktadır. Katılım bankaları, mali piyasada bir yenilik olarak, faiz endişesi sebebiyle bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve sermaye sahiplerinin birikimlerini güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Katılım bankası tarafından toplanan fonları değerlendirmek için uygun yöntemler tespit edilmiştir. Bu şekilde elde edilen kazancın faizden farklılık gösterdiği konusunda bir görüş birliği oluşmuştur. Dolayısıyla katılım bankalarında faiz değil, kardan veya zarardan pay alınması esastır.¹²⁰ Katılım bankaları, Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesin belirlediği üzere mevduat toplama dışında her türlü bankacılık işlemlerini yapabilmektedirler.

¹¹⁸ Hazine müsteşarlığı, **a.g.e.**, s.13.

¹¹⁹ Hamdi Yasaman, **Menkul Kıymetler Borsası Hukuku**, İstanbul, 1992, s.118-119.

¹²⁰ (Erişim) <http://www.katilimbankalari.com/>, 25 Şubat 2010

2.14. BANKA VE SERMAYE PİYASASI HUKUKU

Banka hukuku ve sermaye piyasası hukuku, bir ülkenin ekonomik konularını ilgilendirmeleri bakımından bu hukuk branşlarının önemini daha da arttırmaktadır. İkisinde, bir ülkenin ekonomik menfaatlerini alakadar etmeleri, amaçlarını ortak hale getirmektedir. Banka ve sermaye piyasası hukukunun amaçları, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması, buna bağlı olarak halkın ekonomik kalkınmaya etkin ve yaygın şekilde katılmasını sağlamak olduğu açıkça ortadadır. Hem Sermaye Piyasası Kanunu hem de Banka Kanunu'nun ilk maddelerinde belirttikleri amaçları aynı noktada buluşmaktadır. İkisi de mali piyasaların halka, itimat güven telkin etmesi ile gerçekleştirilmektedir.¹²¹

2.14.1. Banka Hukuku Kurallarının Özellikleri

Banka hukuku her hukuk dalı gibi bankayı merkez alarak bankayı ve bankanın hukuki işlerini düzenleyen bir hukuk türüdür. Banka hukukunun temel kaynağı kanundur. Bu kanunların başında Bankalar Kanunu yer almaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda Türkiye de globalleşmeyle birlikte liberal politikaların uygulanmasıyla beraber bu kanun pek çok kez değişikliğe uğramıştır. Diğer bir kaynak ise; TC Merkez Bankası Kanunu ile Türk Parasının Değerini Koruma Hakkındaki kanundur. Bunun dışında çek kanunu, sermaye piyasası ve tüketicinin korunması kanunları da vardır.¹²² Banka hukukunun oluşturduğu Bankalar Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu ile faaliyet alanı sınırlandırılmış ve bu kanunların kapsamı içindeki işlemler yalnız banka kuruluşlarının tekeline verilmiştir.¹²³

Türk Bankalar Kanunu'nda kamu hukuku nitelikli ve ekonomik amaç taşıyan hususlar yer almaktadır. Banka hukuku ekonomi hukukunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu yüzden düzenlediği hususların büyük bir kısmı emredici nitelikli kurallardan oluşmaktadır. Kuralların emredici nitelikte olması banka hukukunda kamu gücünü de beraberinde getirmesine yol açmaktadır. Bu sayede devletin para,

¹²¹ Asuman Turanboy, **Halka Açık Banka ve Hissedarların Korunması**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2002, s.5-6.

¹²² (Erişim) <http://www.rojinliyiz.com/ders-notlari/131262-2sinif-banka-ve-sigorta-hukuku-ders-notlari-ara-sinava-kadar/>, 26 Şubat 2010

¹²³ Cengiz Kostakoğlu, **Banka Kredi Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1996, s.1.

kredi piyasalarını sadece düzenlemesi değil, gerektiği zaman bu piyasalara müdahale etmesi sonucunu doğuran bir mekanizma oluşturmaktadır.¹²⁴ Banka hukukunu oluşturan hükümler, içerdiği düzen normları ile emredici nitelikte olmaları, güven ve dürüstlük kuralları ile özdeşleşmiştir. Bu nedenle de bankaların güvenilir bir ticari işletme olması banka hukukunun amacını oluşturmaktadır.¹²⁵

2.14.2. Sermaye Piyasası Hukuku Kurallarının Özellikleri

Sermaye Piyasası Kanunu'nun ilk maddesi; tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak amacıyla, sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını, düzenlemek ve denetlemektir.¹²⁶ Buna göre, Sermaye Piyasası Kanunu'nda da tıpkı banka hukukunda olduğu gibi amaç, yatırımcının ekonomik kalkınmaya iştirak etmesidir.

Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi olan bankalar, halka açıldıkları zaman ve sermaye piyasası işlemlerinde bulunduklarında, tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlayan ortam içine girmektedirler. Bu sayede bankalar sermaye piyasasıyla giderek artan biçimde, finansal piyasaların içerisinde yer almaya başlamışlardır.¹²⁷

2.14.3. Bankaların Sermaye Piyasası Hukuku ve Banka Hukuku

Düzenlemelerine Tabi Olduğu Yerler

Sermaye Piyasası Kurulunun Seri V, No:46 sayılı “Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” aracı kurum ve bankaların sermaye piyasasında yapabilecekleri faaliyetleri düzenlemiştir. Bu tebliğ kapsamında bankaların bir aracı kuruluş olarak nelere tabi olduğu açıkça ortaya konmuştur.

Bankalar:

- Kendi menkul kıymetlerini halka arz etmeleri veya
- Sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunmaları durumunda,

¹²⁴ Turanboy, **a.g.e.**, s. 6-9.

¹²⁵ Kostakoğlu, **a.g.e.**, s.2.

¹²⁶ SerPK, mad. 1

¹²⁷ Turanboy, **a.g.e.**, s.13-18.

- Bu faaliyetlerle sınırlı olarak Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tabi olmaktadır.¹²⁸

Bankalar, kuruluş, denetim, gözetim, muhasebe, mali tablo ve rapor standartları konularında Bankalar Kanunu'ndaki özel hükümlere tabi olmaktadır.¹²⁹

2.15. SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİNDE TARAF OLARAK ARACI KURULUŞLAR

Bankalar Sermaye Piyasası Kurulu'nun 15.08.1996 tarihinde almış olduğu ilke kararı doğrultusunda hisse senedi piyasası faaliyetlerini, kurmuş oldukları veya satın aldıkları bir aracı kuruma devretmişlerdir. Tablo 1'de sermaye piyasalarında işlem yapan üyeler; aracı kurumlar, ticari bankalar ve yatırım ve kalkınma bankaları olmak üzere üç grup altında toplanmaktadır. Bu üç grubunda hangi faaliyetleri yerine getirebilecekleri tabloda belirtilmiştir.

¹²⁸ Kayar, a.g.e., s.143.

¹²⁹ İMKB, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, 2006 s.55.

Tablo 1: Aracı Kurum ve Bankaların Sermaye Piyasalarında Yapabilecekleri Faaliyetler

	Aracı kurumlar	Ticari bankalar	Kalkınma/ Yatırım Bankaları
Hisse Senedi	✓		
Tahvil Bono	✓	✓	✓
Repo-Ters Repo	✓	✓	✓
Türev Araçlar	✓	✓	✓
Halka Arz	✓		✓
Yatırım Danışmanlığı	✓		✓
Portföy Yönetimi	✓		✓

Kaynak: İMKB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.imkb.gov.tr/Members/MembersGeneralInfo.aspx>, (Erişim) 11 Kasım 2009

Tablo 1’de de anlaşıldığı üzere ticari bankalar sadece gösterilen üç faaliyetle sınırlı kalırken, aracı kurumlar her türlü sermaye piyasası faaliyetini yerine getirebilmektedirler. Kalkınma ve Yatırım Bankaları ise, borsa da hisse senedi alım satımına aracılık dışındaki diğer faaliyetleri yerine getirebilmektedirler.

Bankaların sermaye piyasasında faaliyet gösterebilmelerine rağmen, bu durum bazı taraflarca doğru bulunmamıştır. Bunun nedeni de içerden öğrenenlerin ticareti suçunu önleyebilmek olarak gösterilmiştir. Ancak bu durum yinede bankaların faaliyetlerinin yasaklanmasını sağlayamamış sadece söz konusu suç ile ilgili önlemler alınmıştır.¹³⁰

¹³⁰ Meltem Kutlu Gürsel, **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İdare Hukuku Açısından Bir İnceleme**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2003, s.196.

2.15.1. Bankaların Sermaye Piyasası İşlemleri ve Esasları

Ülkemizde, bankalar finansal sistemimizin omurgasını oluşturmakta ve ekonomimizin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadırlar.¹³¹

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, istikrarlı bir kalkınma ve gelişmenin en önemli koşullarından biri, sağlıklı ve verimli çalışan kurumlardan oluşan bir finansal yapının gelişmesi ve bir bütün olarak iyi örgütlenmiş şekliyle yerleşmesidir. İktisadi sistemler içinde fon arz ve talebinin karşılanmasını sağlayan aktarım mekanizmasının en temel unsurunu bankacılık sisteminin oluşturduğunu söylemek mümkündür.¹³²

Türkiye de mali sektörün büyük ağırlığını bankacılık oluşturmaktadır. Sermaye piyasası açısından bakıldığında zaman bankacılıkta sıkıntı yaşandığında bu piyasalar üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. Mali piyasalar birbirleri ile çok sıkı etkileşim içindedirler. Bu piyasalardan herhangi birinde yaşanan olumsuzluklar her şeyden önce yaratacağı güvensizlik ortamı dolayısıyla mali sistemin tümünde farklı düzeylerde etkili olmaktadır.¹³³ Türk mali sisteminin içinde bankalar oldukça önemli bir yere sahip olup sermaye piyasasının gelişmesinde büyük paya sahiptirler.

Banka türlerinden biri olan ticari bankalar, temelde para piyasası kurumlarıdır. Para piyasası kurumu olduklarından, kısa vadeli fon arz ve talebini karşılayan mali aracılar olarak işlev görmektedirler. Mali aracılar, mali piyasalarda, kendileri için değil, fon noksanı olanlara fon fazlası olanların fonlarını aktarmak için vardır. Ayrıca her hangi bir banka kendi ihtiyaçları için, hisse senedi veya tahvil ihraç ederek fon toplayabilmektedir.

¹³¹ Parasız, a.g.e., s.102.

¹³² Semra Pekkaya, Esra M. Aydoğan, Ayhan Tosuner, “ Bankacılık Sisteminde Finansal Risk Analizi”, **İktisat İşletme ve Finans**, S. 197, Ankara, 2002, s.47.

¹³³ Doğan Cansızlar, “Bankacılık ve Sermaye Piyasası”, **İktisat Dergisi**, S. 417, İstanbul, 2001, s.13-14.

Yatırım ve kalkınma bankaları ise, mevduat toplama yetkileri olmayan, banka olarak kuruldukları için Bankalar Kanunu'na; ancak sermaye piyasası faaliyetleri dolayısıyla da Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi olan kurumlardır. Ticari bankalar, kısa vadeli fon gereksinimlerinin karşılandığı mali araçlar olmakla birlikte, sermaye piyasasında faaliyet gösterebilmektedirler.¹³⁴ Türleri ne olursa olsun bankalar da sermaye piyasası kurumu olan, aracı kurumlar, yatırım fonları ve ortaklıkları mali kurumlardır. Mali olmayan kurumlardan farkları ise menkul kıymetler ve kredilerden oluşmalarıdır.¹³⁵

Seri: V, No: 46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara ilişkin Esaslar Tebliği ile bankaların sermaye piyasası faaliyetleri geçmişe göre yeniden düzenlenmiştir. Burada bankaların sermaye piyasası faaliyetleri de oldukça sınırlı tutulmuştur. Bankalar ilgili tebliğe göre,

- Daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının borsa dışında ve hisse senedi işlemleri hariç olmak üzere borsada alım satımına aracılık,
- Repo-ters repo,
- Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil türev araçların dayandığı kategoriler itibariyle ayrı ayrı veya bütün olarak türev araçların alım satımına, aracılık edebilmektedirler.

Mevduat kabul etmeyen bankalar ise yukarıda sayılan faaliyetlerin yanı sıra sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı faaliyetlerini de yapabilmektedirler.¹³⁶

Tebliğde belirtilen bu faaliyetlerden her bir faaliyet için sermaye piyasası mevzuatında belirlenen esaslar çerçevesinde Kurul'dan yetki belgesi almak suretiyle

¹³⁴ TSPAKB, **Sermaye Piyasası Mevzuatı ve İlgili Mevzuat, Ticaret Hukuku ve Borçlar Hukuku**, Ekim 2009, (Erişim) http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_lisanslama_egitim_kilavuzlari_ileri_duzey_sp_mevzuat_012010.pdf, 23 Eylül 2009, s.315-316.

¹³⁵ Şengül, **a.g.e.**, s.454.

¹³⁶ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 5

yürütülebilmektedir. Kendi menkul kıymetlerini halka arz eden bankalar ile sermaye piyasası aracılık faaliyetinde bulunan bankalar, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 50. maddesi uyarınca, bu faaliyet ve işlemleri ile sınırlı olarak Sermaye Piyasası Kanunu'na, bankacılık faaliyet ve işlemlerinde ise, Bankalar Kanunu'na tabidirler.¹³⁷

Bankacılık faaliyetleri, bankaların para ve sermaye piyasasına özgü faaliyetleridir. Kurul bir bankaya tüm faaliyetler için izin verebileceği gibi, bir kısım faaliyetler için de izin verebilecektir.¹³⁸ Aslında bahsettiğimiz Seri: V, No: 46 sayılı tebliğdeki düzenleme uyarınca bankaların sermaye piyasası faaliyetlerini; “Mevduat Kabul Etmeyen Bankalarca Yapılabilen Faaliyetler” ve “Mevduat Kabul Eden Bankalarca da Yapılabilen Faaliyetler” şeklinde tasnife tabi tutulması mümkündür. O halde, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 30. maddesinde düzenlenen sermaye piyasası faaliyetlerinden; “Kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık”, “yatırım danışmanlığı”, ve “portföy yöneticiliği”, faaliyetleri, münhasıran mevduat kabul etmeyen bankalarca yapılabilmektedir. Bu madde de belirtilen diğer faaliyetler ise, mevduat kabul etsin etmesin Sermaye Piyasası Kurulu'ndan “Yetki Belgesi” almış her banka tarafından yapılabilmektedir.

Bankalar, aracılık faaliyetlerinde bulunabilme hususunda, Sermaye Piyasası Kurulu'ndan gerekli izin alabilmek için Seri: V, No: 46 sayılı tebliğinde öngörülen genel şartları ve faaliyet konularına ilişkin özel şartları yerine getirmelidirler. Ayrıca faaliyetlerini belirlenen esaslara uygun şekilde yürütecek nitelik ve yeterlilikte olduklarının Sermaye Piyasası Kurulu'na kabulü gerekmektedir.¹³⁹

Stratejik bir sektör olarak bankalar, bir yandan para sermayesinin hareketlerini diğer yandan ödeme araçlarının yönetimini düzenleyen tek kuruluştur.¹⁴⁰

¹³⁷ TSPAKB, **a.g.e.**, s.316.

¹³⁸ Alıcı, **a.g.e.**, s.83-84.

¹³⁹ Ali Ayli, “Bankaların Sermaye Piyasası Faaliyetleri”, **Mehmet Somer’in Anısına Armağan**, İstanbul, 2006, s.15-18.

¹⁴⁰ Fuat Ercan, “Bankalar ve Banka Sermayesinin Analizi için Alternatif Bir Çerçeve”, **İktisat Dergisi**, S. 417, İstanbul, 2001, s.49.

Türk mali sistemi, finansal aracı olarak bankaların ağırlıklı olduğu ve sisteme giriş ve çıkışların son derece sınırlı olduğu bir yapı arz etmektedir. 1980’li yıllardan sonra sermaye piyasası kurumları da sisteme girmiş olmakla beraber, mali piyasalarda vadelerin çok sınırlı olması nedeniyle, nitelik itibariyle orta ve uzun vadeli bir finansmana dayalı olan sermaye piyasaları ve bu piyasanın mali araçları, hisse senetleri dışında, ciddi düzeyde bir uygulama alanı bulamamış ve sonuçta sermaye piyasası kurumları ikinci el piyasa işlemlerinde (borsa işlemleri) yoğunlaşmıştır.¹⁴¹

Bankaların sermaye piyasasındaki fonksiyonları bazen arzu edilmeyen sonuçların doğmasına da yol açabilmektedir. Borsada menkul kıymetleri işlem gören ortaklıkların çoğu, holdinglerin veya bankaların iştiraki durumunda olup, bankaların bu iştiraklerinin menkul kıymetlerine yönelik çeşitli yönlendirmelere girişmeleri de mümkün olabilmektedir. Diğer yandan ise ticari bankaların, borsa aracı kurumu olarak faaliyet göstermeleri de borsada sağlıklı fiyat oluşumunu önleyebilmektedir.¹⁴² Ancak bankalar birer güven ve itimat kurumu olarak ikinci el piyasalarda, piyasayı doğru ve inanılır olarak yönlendirmede ve yatırımcıyı korumada önemli bir yere sahiptirler.

2.16. ARACI KURULUŞLARIN SERMAYE PİYASASI KURULU TARAFINDAN YETKİLENDİRİLMESİ

Sermaye piyasasında faaliyet göstermek isteyen bütün aracı kuruluşlar öncelikle, Türk sermaye piyasasının düzenleyici ve denetleyici organı olan Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmektedir.

Sermaye Piyasası Kanunu ve tebliğlerinde belirtilen özellikleri taşıyan, Sermaye Piyasası Kurulu’na yetkilendirilen aracı kuruluşlar sermaye piyasalarında faaliyet gösterebilmektedirler. Aracı kurumların şube ve acenteleri Sermaye Piyasası

¹⁴¹ Ali Alp, “Türkiye’de Kamu Gölgesinde Piyasa Ekonomisi Arayışları ve Mali Piyasalara Genel Bakış”, **Yeni Türkiye**, S. 27, Ankara, 1999, s.489.

¹⁴² Ahmet Battal, **Güven Kurumu Nitelendirmesi Işığında Bankaların Hukuki Sorumluluğu**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2001, s.274.

Kurulu'nun onayına tabi iken, bankaların şube açmaları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun onayına tabidir.¹⁴³

2.17. ARACI KURULUŞLARIN İMKB TARAFINDAN YETKİLENDİRİLMESİ

Aracı kurum ve bankalar, İMKB yönetim kurulunun kararı ile borsa üyesi olmaktadır. Bu üyelerin İMKB'de bulunan bütün pazar ve piyasalarda işlem yapma zorunluluğu yoktur. Borsa üyeleri birden fazla pazar ve piyasalarda faaliyet göstermek üzere yetkilendirilebilmektedirler. Aracı kuruluşların faaliyet gösterecekleri her bir piyasa için belirlenen teminatı yatırımları gerekmektedir.

Üyelerin faaliyet gösterebilecekleri pazar ve piyasalar;

- Hisse Senetleri Piyasası
- Tahvil ve Bono Piyasası
- Repo-Ters Repo Pazarı
- Lot Altı (Borsa Dışı Alım-Satım)
- Uluslararası Pazar Depo Sertifikası Piyasası
- Uluslararası Pazar Tahvil ve Bono Piyasası
- Uluslararası Pazar Repo-Ters Repo Piyasası
- Vadeli İşlemler Piyasasından oluşmaktadır.

Borsa da üye olanlar ancak İMKB pazar ve piyasalarında temsilcileri ile işlem yapabilmektedirler. Borsa, üye temsilcilerinin işlem yapacağı pazar ve piyasalara göre eğitim programları düzenlenmektedir. Sadece bu programı başarı ile tamamlayan ve ilgili mevzuatta yer alan şartları taşıyan üye temsilcilerine İMKB pazar ve piyasalarında işlem yapabilme yetkisi verilmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³ İMKB Resmi İnternet Sitesi, <http://www.imkb.gov.tr/Members/Authorization.aspx>, (Erişim) 5 Şubat 2010

¹⁴⁴ (Erişim)<https://www.veribaz.com/viewdoc.html?/www.veribaz.com:443/login.htmlm=1&ul=araci-kurum-nedir-447908.html>, 05 Ocak 2010

2.18. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI ARACI KURULUŞLARI BİRLİĞİ VE SERMAYE PİYASASI KURULU İLE İLİŞKİSİ

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 15.12.1999 tarihli ve 4487 sayılı Kanun'la eklenen 40/B ve 40/C maddelerine dayanılarak, Türkiye'de sermaye piyasasında aracılık faaliyetinde bulunmaya Sermaye Piyasası Kanunu ile yetkili kılınmış kuruluşların üye olacağı, tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği kurulmuştur. Birliğin amacı; sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini, Birlik üyelerinin dayanışma ve sermaye piyasasının gerektirdiği özen ve disiplin içerisinde çalışmalarını, haksız rekabetin önlenmesini, mesleki konularda üyelerin aydınlatılmasını sağlamak üzere Kanun ve bu Statü ile verilen görevleri yerine getirmektir.

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak ve Birlik üyeleriyle ilgili meslek kuralları oluşturulmasını sağlamak ve uygulamak üzere yetkilerle donatılmıştır.¹⁴⁵ Birliğin bir takım yetkileri vardır. Bunlar; ilgili kanuna göre, sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak üzere araştırmalar yapmak, Birlik üyelerinin sermaye piyasasının gerektirdiği özen ve disiplin içerisinde çalışmalarına yönelik meslek kurallarını oluşturmak, haksız rekabeti önlemek, bu konularda gerekli önlemleri almak, kendisine mevzuatla bırakılan veya Kurul'ca belirlenen konularda düzenlemeler yapmak, yürütmek, denetlemek, Birlik Statüsünde öngörülen disiplin cezalarını vermek amacıyla ilgili hususlarda üye kuruluşlarla işbirliği yapmak, mesleki gelişmeleri, idari ve yasal düzenlemeleri izleyerek bu konuda üyeleri aydınlatmakla görevli ve yetkili kılınmıştır.¹⁴⁶

Türkiye'de sermaye piyasasında aracılık faaliyetinde bulunmaya yetkili kılınmış kuruluşlar, Birliğe üye olmak için başvurmak zorundadırlar. Bu yükümlülüğe uymayan kuruluşlar ise Sermaye Piyasası Kanunu'nun 40/B maddesine

¹⁴⁵ Muhsin Mengütürk, **a.g.m.**, s.41.

¹⁴⁶ SPK Resmi İnternet Sitesi,

<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=8&pid=5>, (Erişim) 23 Ocak 2010

göre aracılık faaliyetleri Kurul'ca durdurulmaktadır. Birlik, Kurul'un yönetmelik, tebliğ ve kararlarına, sermaye piyasaları ile ilgili diğer mevzuata uymakla yükümlüdür.¹⁴⁷

Birliğin bazı zorunlu organları vardır. Bunlar; Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kuruludur. Birliğin organları, gelirleri, giderleri ve çalışma esasları, üyelikten çıkarma esasları, Kurul'un önerisi ve ilgili bakanlığın uygun görüşü üzerine Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Statüsünde düzenlenmektedir.¹⁴⁸

Birlik, SPK tarafından belirlenen konularda düzenleme yapmakla görevlidir. Birliğin her türlü işlem ve hesapları Kurul tarafından denetlenmektedir. Sermaye piyasası alanında faaliyet gösteren aracı kurumların üye oldukları bir meslek kuruluşunun da bu alanı düzenleyen ve denetleyen kamu otoritesi olan SPK ile ilişkilendirilmesi ve aralarına bir vesayet ilişkisinin bulunması oldukça doğaldır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Melikşah Yasin, **Sermaye Piyasası Kurulu ve İşlemleri**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s.175.

¹⁴⁸ TSPAKB, **Aracı Kuruluşlar Birliği Mevzuatı**, İstanbul, TSPKAB Yayını, 2005, s. 8-9.

¹⁴⁹ Yasin, **a.g.e.**, s.176-178.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ EL PİYASALARDA ARACILIK FAALİYETİ

3.1. İKİNCİ EL PİYASA

3.1.1. İkinci El Piyasa Tanımı

İkinci el piyasa, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının işlem gördüğü, ihraççı ile tasarruf sahiplerinin karşılaşmadıkları piyasaları ifade etmektedir.¹⁵⁰ Sermaye piyasasında en büyük faaliyet ikinci el piyasalarda meydana gelmektedir. İkinci el piyasalar, birinci el piyasalarda satılmış olan menkul kıymetlerin alınıp satıldığı bir piyasa olduğu için bu piyasada menkul kıymetlerin satılmasında elde edilen gelir ihraççı şirkete değil menkul kıymet sahibine gitmektedir. Yani ikinci el piyasa ekonomideki tasarrufların, firmaların ve devletin finansman amacıyla dağıtımının yapıldığı bir yer değildir. Ancak ikinci el piyasalar birinci el piyasalarda gerçekleşecek işlemler için bir temel oluşturmaktadır. Bu piyasalar kısa vadeli yatırım amacı güdülen fonların çok uzun vadeli yatırımlara akmasını sağlamaktadır. Bu durum en iyi hisse senetlerinde ortaya çıkmaktadır. Modern şirketlerin ömrü sınırsız olarak görüldüğünden, sermaye bu şirketler açısından devamlı bir fon kaynağı olarak görülmektedir.

Birinci el piyasalar, ikinci el piyasalar için likidite sağlayarak, bu piyasaların işlemlerini sağlamaktadır. Ayrıca ikinci el piyasalar menkul kıymetlerin fiyatının saptanmasını sağlayarak hem birinci el piyasalardaki işlemler için bir baz oluşturmakta hem de ikinci el piyasalardaki işlemlere baz oluşturarak şirketlerin gerçek değerini belirlemektedir.¹⁵¹

İkinci el piyasada yürütülen faaliyetler, aracı kuruluşlar açısından alım satım aracılık, bireysel yatırımcılar açısından ise tedavülde bulunan sermaye piyasası

¹⁵⁰ Burçak Yıldız Destanoğlu, **Yatırım Fonu Katılma Belgeleri**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2004, s.171.

¹⁵¹ Yalçiner, **a.g.e.**, s.3-4.

araçlarının alım satımıdır.¹⁵² İkinci el piyasaların avantajından biri ise ilk ihraç sırasında çıkan menkul kıymeti alamayan kimselere her an alabilmeleri için imkân sunmasıdır. Yatırımcının kendi düşüncesi de oldukça önemlidir. Eğer yatırımcı söz konusu finansal varlığın değerinde ve hızlı bir şekilde paraya çevrilebileceğine inanmaz ise bu durum birinci el piyasaları da etkileyerek bu varlığın satışını olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca sermaye piyasalarının gelişmesi, bu piyasaların gelişmesiyle yakından ilişkilidir. İkinci el piyasayı tanımlamak için en iyi örnek menkul kıymet borsalarıdır.

3.1.2. İkinci El Piyasaların Genel Ekonomi ve Şirketler Üzerindeki Etkisi

İkinci el piyasalar ekonomi ve şirketler üzerinde etkisini göstermektedir. Bunlar;

- Kaynak yaratma: Söz konusu piyasalarda, tasarruflarını değerlendirmek isteyen fon sahipleri ile fon sağlamak için menkul kıymet ihraç eden hükümet, şirket ve kuruluşlar bir araya gelmektedir. Fonlar, fon fazlası olanlardan ihtiyacı olanlara aktarılmak suretiyle etkin bir kullanım sağlamaktadır.
- Likidite sağlama: Yeni ihraç edilen menkul kıymetlerin alım satımı yapıldığı gibi daha önce ihraç edilen menkul kıymetlerin alım satımı da yapılmaktadır. Bu sayede menkul kıymetlerin paraya çevrilmesi kolaylaştığı için likiditeleri artmaktadır.
- Sermayeyi geniş bir tabana yayma: Sermayenin bütün topluma yayılmasını ve küçük tasarruf sahiplerinin büyük yatırımlara ortak olmasını sağlamaktadır.
- Ekonominin göstergesi olma: İşlem gören hisse senetleri baz alınarak düzenlenen fiyat endeksleri, ülkenin genel ekonomik durumu hakkında bilgi vermekte ve ileriye dönük tahminlerde veri olarak kullanılabilir.

¹⁵² Yusuf Gökhan Penezoğlu, **Hukuki Yönleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri**, İstanbul, Kazancı Kitap, 2004, s.76.

- Uzun vadeli yatırımların kısa vadeli fonlarla finansa edilmesi: Hükümet veya şirketler, pazarlama gücünden dolayı uzun vadeli borç enstrümanları ihraç etmekte zorlanabilmektedir. Bu nedenle, uzun vadeli borçlanmanın maliyeti kısa vadeli borçlanmaya oranla daha yüksek olmaktadır. Ancak, ikinci el piyasaların etkin bir şekilde çalışması söz konusu problemleri ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca uzun vadeli borçlanma fazla bir maliyet olmaksızın gerçekleştirilebilmektedir.
- Menkul kıymetlere ilişkin bilgi sağlama: İkinci el piyasalarda uygulanacak fiyat ve faiz oranlarının belirlenmesinde borsada oluşan fiyat ve faiz oranları dikkate alınmaktadır. Borsa, birinci el piyasalardaki vade, fiyat ve diğer hususların belirlenmesinde kullanılacak bilgileri sağlamaktadır. Borsalar tarafından açıklanan bilgiler, yatırımcıların menkul kıymetler hakkında düşük maliyetle bilgi edinmelerini sağlamaktadır.
- Güven sağlama: Yatırımcıların güvenli yatırım yapmaları için uygun ortam sağlamaktadır. Şirketler borsada işlem yaptıkları süre içinde sürekli gözetim ve denetim altında olup, şirketlere ilişkin bilgiler düzenli bir şekilde kamuoyuna açıklanmaktadır.¹⁵³

3.1.3. İkinci El Piyasaların Kullanım Amaçları

İkinci el piyasalar, yatırımcılar, devlet hazinesi, banka ve aracı kurumlar bakımından çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Bu amaçlar her biri için farklılıklar göstermektedir.

- Yatırımcılar bakımından, piyasalar yatırımcılara yeni yatırım seçenekleri sağlaması nedeniyle tercih edilmektedir. Yatırımcılar, hızlı ve düşük maliyetle yatırım seçeneklerine ulaşmaktadırlar. Yatırımcılar tek bir kuruşla işlem yapmak veya birçok yeri arayarak en iyi fiyata ulaşmaya çalışmak zorunda kalmamaktadır. Emirlerin piyasaya iletilmesini sağlayarak, o anda

¹⁵³ Abuzer Pınar, Bahar Erdal, **Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslar arası Mali Sistem: Teori ve Uygulama**, Ankara, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, 2008, s.119-120.

bulunabilecek en iyi fiyattan, en hızlı ve ucuz bir şekilde işlemleri gerçekleştirmektedirler.

- Devlet hazinesi bakımından, likiditesi yüksek, hızlı ve düşük maliyetli çalışan ikinci el piyasanın faaliyete geçmesi için kaynakların geniş bir yatırımcı kesimine ulaşmasını sağlamaktadır.
- Banka ve Aracı Kurumlar bakımından, banka ve aracı kurumlar ellerindeki fonların yönetiminde yeni imkânlarla sahip olmuşlardır. Büyük miktarda ve hızlı bir şekilde işlem yapabilmektedirler. Ayrıca müşterilerine sadece ellerindeki kâğıtlarla sınırlı olmayan ve piyasadaki bütün kâğıtları içeren geniş bir seçenek sunabilmektedirler.¹⁵⁴

3.1.4. İkinci El Piyasada Kamuyu Aydınlatma

Kamuyu aydınlatma ilkesi öncelikle birinci el piyasada uygulama alanı bulmuştur. Zaman içinde ise ikinci el piyasalar açısından da yatırımcının aldatılmasına yönelik hileli işlemler ortaya çıkmıştır. Bu durum kamuyu aydınlatmanın ikinci el piyasalar açısından da uygulanması gerektiğini göstermiştir. İkinci el piyasada sermaye piyasalarını ilgililerine hem belli süre aralıkları ile mali durumu hakkında bilgi sunulmakta hem de yatırım kararını etkileyebilecek nitelikte olan önemli olay ve gelişmeler anında kamuya duyurulmaktadır. Bu sebeple de ikinci el piyasada kamuyu aydınlatma ilkesi süreklilik arz eden bir özelliğe sahiptir.¹⁵⁵

3.2. BORSA KAVRAMI

Borsa genel olarak, ticaretle veya finansal işlemlerle uğraşan kişilerin toplandıkları kamuya açık piyasalar olarak tanımlanabilmektedir.¹⁵⁶ Sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği borsalar, özel kanunlarında yazılı esaslar çerçevesinde teşkilatlanarak, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının güven ve istikrar içinde, serbest rekabet şartları altında kolayca alınıp

¹⁵⁴ Kazım Kılınç, **200 Soruda A'dan Z'ye Borsa**, İstanbul, Egemen Matbaası, 1991, s.116.

¹⁵⁵ Mustafa İhtiyar, **Sermaye Piyasası Hukukunda Kamuyu Aydınlatma İlkesi**, İstanbul, Beta, 2006, s.164.

¹⁵⁶ S. Ünal Şakar, **Sermaye Piyasası**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997, s.3.

satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit etmek ve ilan etmekle yetkili olarak kurulan kamu tüzel kişiliğini haiz kurumlardır.¹⁵⁷ Diğer bir deyişle borsa, alıcı ve satıcıların çabucak ve belli bir zaman diliminde kendileri açısından en iyi şartları pazarlık konusu yapabilecekleri bir pazar organizasyonudur.¹⁵⁸

Borsalar ayrıntılı olarak düzenlenmiş kuralları olan, belirli sayılı ve nitelikte üyesi olan örgütlü kurumlardır. İkinci el hisse senedi piyasasında en büyük faaliyetin gerçekleştiği piyasanın borsalar olduğu bilinmektedir. Borsalarda yatırımcılar doğrudan işlem gerçekleştiremezler. Borsalar özel kuruluş ve şahısların kurduğu ve kendi kurallarını kendisi koyan organizasyonlar şeklinde örgütlendiği gibi, devlet tarafından kurulan ve kontrol edilen organizasyonlar şeklinde de örgütlenenleri bulunmaktadır. Ayrıca bu özelliklerin her ikisini de taşıyan yarı resmi borsalar da mevcuttur.¹⁵⁹

Borsaların diğer menkul kıymet piyasalarından üç önemli farkı vardır. Birincisi, borsada sadece kote edilmiş (alım satım işlemlerini borsa içinde yapılabileceği borsa idaresi tarafından kabul edilmiş) olan hisse senetlerinin ticareti yapılabilmektedir. İkincisi, alım satımın borsa idaresi ve kanunlarca düzenlenmiş belirli kurallara göre yapılabilmesidir. Üçüncüsü ise, borsanın belirli bir yerde yani bina veya salon gibi bir yerde bulunması ve ancak yetkili kişilerin borsa içinde işlem yapabilmeleridir.¹⁶⁰

Borsalarda alım satım işlemleri, borsa yönetim kurulunca atanan borsa eksperleri huzurunda, borsaya intikal eden menkul kıymet arz ve talebinin, rekabet koşulları altında karşılaştırılması suretiyle yürütülmektedir. Borsalarda menkul kıymetlerin alım satımı peşin olarak yapılmaktadır. Borsa üyelerinin, müşterilerine kredi açması ve buna ilişkin şartlar SPK tarafından düzenlenmektedir. Peşin işlem

¹⁵⁷ Ünal, **a.g.e.**, s.955.

¹⁵⁸ İsmail Kırca, **Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2000, s.55.

¹⁵⁹ Yalçın, **a.g.e.**, s.8.

¹⁶⁰ (Erişim) <http://www.turkcebilgi.com/borsa/ansiklopedi/>, 18 Ocak 2010

dışındaki türlerde işlem yapılabilmesi ve şartları, ilgili borsalarca, SPK'dan önceden izin alınarak, çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenmektedir.¹⁶¹

Borsada menkul değer alım satımı doğrudan değildir. Broker ya da borsa uzmanı kişilerce yapılmaktadır. Borsalar da kendi nam ve hesabına işlem yapanlarda vardır. Bunlara da jobber yada dealer denilmektedir.¹⁶² Borsada bir şirketin hisselerinin alınıp satılması durumunda menkul kıymetin ait olduğu şirkete herhangi bir fon girişi sağlamamaktadır. Borsa, daha önce ihraç edilmiş menkul kıymetlere likidite kazandırma görevini üstlenmiştir. Yani bu menkul kıymetlere satılarak nakde dönüşme olanağı sağlamaktadır.¹⁶³

¹⁶¹ Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik mad. 54

¹⁶² Parasız, **a.g.e.**, s.75.

¹⁶³ Aydın Karapınar, **SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık Kitabı**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005, s.45.

3.3. TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN PİYASALAR

Tablo 2: Türkiye’de Faaliyet Göstermekte Olan Finansal Piyasalar

ORGANİZE PİYASALAR	TEZGAHÜSTÜ PİYASALAR
İMKB Bünyesinde Bulunan Piyasalar 1- Tahvil ve Bono Piyasası a) Kesin Alım-Satım Piyasası b) Repo-Ters Repo Piyasası c) Gayrimenkul Sertifikaları Piyasası 2- Hisse Senetleri Piyasası a) Birincil Piyasa b) İkincil Piyasa • Ulusal Pazar • İkinci Ulusal Pazar • Yeni Ekonomi Pazarı • Toptan Satışlar Pazarı • Fon Pazarı • Resmi Müzayedeler 3- Uluslararası Pazar İstanbul Altın Borsası Takasbank Borsa Para Piyasası VOB TCMB Bünyesinde Bulunan Piyasalar 1- Açık Piyasa 2- Bankalararası Para Piyasası 3- Döviz ve Efektif Piyasası	1- Bankalararası TL Piyasası 2-Bankalararası Döviz Piyasası 3- Bankalararası Repo Piyasası 4- Bankalararası Tahvil Piyasası 5- Serbest Efektif Piyasası 6- Serbest Altın Piyasası

3.3.1. İMKB Bünyesinde Bulunan Organize Piyasalar

3.3.1.1. Tahvil ve Bono Piyasası

Bu piyasada DİBS, şirket tahvilleri ve gayrimenkul sertifikalarının kesin alım satımları ile repo-ters repo işlemleri yapılmaktadır. Bu piyasa da, SPK'dan yetki belgesini alarak, işlem yapma yetkisine sahip olan banka ve aracı kurumlar işlem yapabilmektedirler.

- a) Kesin Alım-Satım Piyasası: Türk lirası ve döviz ödemeli DİBS, gelir ortaklığı senetleri, gayrimenkul sertifikaları, şirket tahvilleri ve TCMB tarafından ihraç edilen likidite senetleri işlem görmektedir.
- b) Repo-Ters Repo Piyasası: Repo ve ters repo işlemleri için düşük riskli ve düşük maliyetli bir ortam oluşturulmuştur. Piyasa da DİBS'ler ile TCMB tarafından ihraç edilen likidite senetleri işlem görmektedir.
- c) Gayrimenkul Sertifikaları Piyasası: Gayrimenkul projelerine finansman sağlamak amacıyla ihraç edilen gayrimenkul sertifikalarının pazarlanabilmesini kolaylaştırmak için kurulmuştur.

3.3.1.2. Hisse Senetleri Piyasası

Şirketler tarafından ihraç edilen hisse senetlerinin birinci el piyasada satımı ile ikinci el piyasada alım satımı yapılmaktadır.

- a) Birinci El Piyasa: Hisse senetlerinin ilk defa satışa çıktığı piyasalardır. Burada bütün satışlar halka arz ile yapılmak zorundadır.
- b) İkinci El Piyasa: İMKB'de ikinci el piyasa işlemleri aşağıda belirtilen pazarlarda gerçekleştirilmektedir:
 - Ulusal Pazar: İMKB'nin temel pazarıdır. Burada kotasyon şartlarını karşılayan şirketlerin hisse senetleri işlem görmektedir.
 - İkincil Ulusal Pazar: Bir diğer adı Kot Dışı Pazardır. Burada ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli şirketlerin (KOBİ) hisse senetleri ile Ulusal Pazar için geçerli olan kotasyon ve

işlem görme koşullarını sağlayamayan şirketlere ait hisse senetleri de işlem görmektedir.

- Yeni Ekonomi Pazarı: Telekomünikasyon, bilişim, elektronik, internet, bilgisayar üretim, yazılım ve donanım, medya veya Borsa Yönetim Kurulu'nca kabul edilecek benzeri alanlarda faaliyet gösteren teknoloji şirketlerinin sermaye piyasasından fon elde etmelerini sağlamak söz konusu şirketlerin hisse senetlerinin, ikinci piyasa da işlem görmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.
- Gözaltı Pazarı: Şirketlerin, çeşitli sebeplerden izleme ve inceleme kapsamına alınması halinde yatırımcıların bilgilendirilmesini sağlayacak önlemleri almak, söz konusu şirketlerin hisse senetlerinin işlem görebileceği organize bir pazar oluşturmak ve incelemeye alınan şirketlerin hisse senetlerine yatırım yapmış tasarruf sahiplerine likidite olanağı sağlamak amaçlarıyla kurulmuştur.
- Fon Pazarı: Burada borsa yatırım fonları işlem görmektedir. Ayrıca Borsa Yönetim Kurulu'nca işlem görmesi uygun bulunan A tipi yatırım fonları katılma belgeleri için de Fon Pazarı bünyesinde pazar açılabilmektedir.
- Resmi Müzayedeler: Mahkemeler, icra daireleri ve diğer resmi dairelerin Borsa'ya yapılmasını gerekli gördükleri hisse senedi satış işlemleri gerçekleştirilmektedir.

3.3.1.3. Uluslararası Pazar

Hazine Müsteşarlığı ve mahalli idareler tarafından yurt dışında satılmak üzere ihraç edilen kamu borçlanma araçları ile yabancı borçlanma araçlarının doğrudan ve yabancı hisse senetlerinin depo sertifikası olarak işlem gördüğü pazardır. Bu pazar; UP Tahvil ve Bono Piyasası ile UP Depo Sertifikaları Piyasasından oluşmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Pınar, Erdal, **a.g.e.**, s.122-124.

3.3.1.4. İstanbul Altın Borsası

1993 yılında Türk Parası Kıymeti Koruma Hakkında 32 sayılı Karar’la yapılan değişiklikle altının fiyatının belirlenmesi ithalatı ve ihracatı serbestleştirmiştir. Burada en önemli gelişmelerden bir tanesi, İstanbul Altın Borsası’nın kurulmasıyla, altının örgütlü bir piyasada işlem görmesidir. Altına dayalı yatırım araçlarının geliştirilmesinde ve uluslararası boyut kazanmasında önemli bir aşamadır. Bu borsa ile birlikte altın fiyatları, dünya fiyatlarına paralellik kazanmış, ithal edilen altınların genel kabul gören saflık ve standartta olması zorunluluğu getirilmiştir. Altının kayıtlı olmasıyla sistemin şeffaf bir yapı kazanması sağlanmıştır.¹⁶⁵

3.3.1.5. Takasbank Borsa Para Piyasası

İMKB’de işlem gören aracı kuruluşlardan kısa dönemde nakit fazlası olanlarla, kısa dönemde finansman ihtiyacı bulunanların bir araya gelerek finansman ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Burada İMKB’ye üye bankalar ve menkul kıymet aracı kuruluşları, İMKB ve yetkilendirilecek diğer borsalar, TCMB işlem yapabilmektedirler.¹⁶⁶

3.3.1.6. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

Dünyada yatırım ve risk yönetim ihtiyacını karşılayan etkin bir piyasa olan vadeli işlemler piyasası, ülkemizde 4 Şubat 2005 itibariyle faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu borsa; vadesi, miktarı ve işlem koşulları önceden belirlenmiş olan emtia ve finansal ürünlerde işlemler yapılan bir türev araçlar piyasasıdır. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası risk yönetiminde etkin rol oynamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca ileri tarihte ürünlerin oluşabilecek fiyatları hakkında da fikir vermektedir.¹⁶⁷ Bu borsalarda işlem gören sözleşmeler, gerek yatırım gerekse koruma amaçlı olarak geniş bir kitle tarafından kullanılmaktadır.

¹⁶⁵ İstanbul Altın Borsası Resmi İnternet Sitesi, <http://www.iab.gov.tr/borsa.asp>, (Erişim) 7 Mart 2010

¹⁶⁶ Pınar, Erdal, **a.g.e.**, s.125.

¹⁶⁷ (Erişim) <http://www.voborsa.com/vob-nedir>, 15 Ocak 2010

3.3.1.7. TCMB Bünyesinde Bulunan Piyasalar

- 1- Açık Piyasa: DİBS'lerin doğrudan alım satımı ile repo ve ters repo işlemleri yapılmaktadır
- 2- Bankalararası Para Piyasası: Bankalararası rezerv hareketlerini geliştirerek bankacılık sisteminde kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve piyasadaki likiditeyi düzenlemek amaçlarıyla kurulmuştur.
- 3- Döviz ve Efektif Piyasası: Bankaların işlemlerinin döviz üzerinden yapıldığı piyasadır. Bankacılık sisteminde döviz ve efektif rezervlerinin etkin kullanımını sağlamak amacıyla kurulmuştur.

3.3.2. Tezgahüstü Piyasalar

- 1- Bankalararası TL Piyasası: Bankaların kendi aralarında TL alım satımı yaptığı piyasalardır.
- 2- Bankalararası Döviz Piyasası: Döviz alım satım işlemleri yapılmaktadır.
- 3- Bankalararası Repo Piyasası: Repo ve ters repo işlemleri, İMKB Repo-Ters Repo Piyasasında gerçekleştirilmekle birlikte, bankalar veya aracı kuruluşlar, kendilerine tanınan limitlerin yetersiz olması durumunda veya saat sınırlaması nedeniyle para transferinde sorunlar yaşandığında, bankalararası repo piyasasında herhangi bir düzenlemeye tabi olmadan gerçekleştirilmektedir.
- 4- Bankalararası Tahvil Piyasası: İMKB Tahvil ve Bono Piyasasındaki limit yetersizliğinden dolayı işlem yapamayan bankalar tarafından tercih edilen bu piyasa da işlemler, İMKB'de gerçekleşen oranlar baz alınarak gerçekleştirilmektedir.
- 5- Serbest Efektif Piyasası: Bankalar ve döviz büroları tarafından yabancı para alım satımı yapılmaktadır.
- 6- Serbest Altın Piyasası: Altın alım satımı İstanbul Altın Borsası'nda yapılabildiği gibi serbest altın piyasasında da yapılabilmektedir. Burada işlemler herhangi bir düzenlemeye tabi bulunmamaktadır.

Altın alım-satım işlemlerinin yaklaşık üçte biri bu piyasada gerçekleşmektedir.¹⁶⁸

3.4. MENKUL KIYMETLER BORSASININ SERMAYE PİYASASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Özel bir kanunla kurulmuş, hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin sunu ve isteminin belli bir düzen içinde yapıldığı mesleki kuruluşlardır. Menkul kıymet borsalarında yalnızca o borsaya kayıtlı finansal varlıklar alınıp satılabilmektedir.¹⁶⁹

Sermaye piyasalarında yer alan yardımcı kuruluşlar arasında menkul kıymetler borsası önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu tür borsalar, menkul değer alım satımlarına yeterli bir açıklık ve güvence sağlamaktadırlar. Batı ülkelerinde ise menkul kıymet borsaları ikinci el piyasa işlemlerinin toplandığı merkezler haline gelmiş ve ekonomide ağırlık kazanmışlardır.¹⁷⁰

Menkul kıymetler borsaları, ekonominin gelişmesinde önemli bir işleve sahiptir. Çünkü bunlar, borsaya kayıtlı tahvil ve hisse senetlerinin alım satım işlemlerinin yapıldığı kapalı pazar yerleridir.¹⁷¹

3.4.1. Menkul Kıymet Borsalarının Görev ve Yetkileri

- a) Menkul kıymetlerin borsa kotuna alınması ile ilgili başvuruları, Kotasyon Yönetmeliği'nde belirtilen esaslar dâhilinde incelemek, ek bilgi ve belgeler istemek, başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak.
- b) Kanuni gerekler yerine getirilerek para, kambiyo ve kıymetli maden ve taşlar ile vadeli işlemlerle ilgili piyasalar açmak,
- c) Borsa'da işlem görebilecek menkul kıymetler için türlerine göre menkul kıymetler pazarları oluşturmak, bu pazarlarda işlem görececek menkul

¹⁶⁸ Pınar, Erdal, **a.g.e.**, s.125-127.

¹⁶⁹ Gül Bozacıoğlu, Fikret Başer, **Borsa Rehberi**, İstanbul, 1986, s.49.

¹⁷⁰ Tuncer, **a.g.e.**, s.159.

¹⁷¹ Sema Aydın, **Borsa İşlemlerinden Doğan Uyuşmazlıklar**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2009, s.16-17.

- kıymetleri belirlemek ve borsa bülteninde yayınlamak, pazarlara borsa binasında yer tahsis etmek,
- d) Borsa’da pazarların çalışma gün ve saatlerini belirlemek ve borsa bülteninde ilan etmek,
- e) Borsa pazarlarında yapılan işlemler sonucunda oluşan fiyatları ve bu fiyatlardan yapılan toplam işlem miktarlarını seans bitiminde ilan etmek,
- f) Borsada yapılan alım satım işlemlerini güven ve istikrar içinde serbest rekabet şartları altında kolayca ve düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak, bu kuralların dışına çıkan Borsa üyelerine “İMKB Yönetmeliği”nde belirtilen müeyyideleri uygulamak,
- g) Borsa’da olağan dışı menfi gelişmelerin meydana gelmesi halinde, mevzuatın verdiği yetkiler içinde gerekli önlemleri almaktır.¹⁷²

3.5. ALIM SATIMA ARACILIK FAALİYETİ TANIMI VE KAPSAMI

Sermaye piyasasında aracılık faaliyeti iki farklı zeminde gerçekleşmektedir. Yeni kurulan ve sermaye artırımını suretiyle halka açılan şirketlerin pay senetlerinin ya da tahvillerin işlem gördüğü birinci el piyasa ile daha sonraki bir aşamada çıkarılmış menkul kıymetlerin işlem gördüğü ikinci el piyasadır. Burada önemli olan husus ikinci el piyasada önceden ihraç edilen varlıkların alım satımının söz konusu olmasıdır.

Sermaye Piyasası Kurulu çıkarmış olduğu Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ ile aracılık faaliyetlerini düzenlemiştir. Bu tebliğe göre aracı kuruluşlar; halka arza aracılık, alım satıma aracılık ve türev araçların alım satımına aracılık faaliyetlerini yapabilmektedirler. Bu faaliyetleri yürütebilmeleri için Kurul tarafından verilecek yetki belgeleri almaları zorunludur.

Sermaye piyasasında aracı kurumların esas ve en önemli fonksiyonu alım satıma aracılıktır. Alım satıma aracılık ikinci el piyasayı ilgilendirmektedir. Daha

¹⁷² İMKB, (2008). **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**, (Erişim)
http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/imkb.sflb.ashx, 6 Nisan 2010, s.4.

önce ihraç edilen menkul kıymetler bu piyasada işlem görmektedirler. Aracı kurum bu tür işlemleri borsa içinde ya da borsa dışında yapabilmektedir.¹⁷³

Daha önce ihraç edilmiş olan bir sermaye piyasası aracını almak ve satmak isteyen yatırımcıların, bu alım satım işlemini kendi aralarında gerçekleştirmeleri bizim sermaye piyasası sistemimizde mümkün değildir. Bu nedenle de alım satım işlemlerine aracı kurumların aracılık etmeleri zorunlu olmuştur.¹⁷⁴ Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ ile alım satıma aracılık faaliyetinin tanımı yapılmıştır. Bu tebliğe göre, alım satıma aracılık, ilgili mevzuata uygun olarak daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık sıfatıyla alım satımını ifade etmektedir.

Aracı kurumlar, ilgili çerçeve sözleşmesini imzaladıktan sonra müşterilerinden sermaye piyasası araçlarının alım satımına ilişkin emirleri kabul edebilmektedirler. Borsada işlem yapmayı gerektiren emirler, ilgili mevzuatta belirlenen esaslar çerçevesinde alınarak yerine getirilmektedir. Aracı kurumlar borsa dışında yapılacak işlemlerde, müşteri emirlerini, çerçeve sözleşmesinde belirlenen esaslara göre kabul ederek özen borcu çerçevesinde yerine getirmektedirler. Borsa dışında faaliyet gösteren aracı kurumlar, mevzuatta aksine bir hüküm olmadıkça, üzerinde işlem yaptıkları sermaye piyasası araçlarının alış ve satış fiyatlarını işyerinde ilan etmek zorundadırlar.¹⁷⁵

Alım satıma aracılık faaliyetinde bulunmak isteyen aracı kurumların, kuruluş ve faaliyet için öngörülen genel şartlarla birlikte özel şartları da yerine getirmiş olmaları gerekmektedir.¹⁷⁶ Alım satıma aracılık faaliyeti yapan aracı kurumlar müşterilerinin nam ve hesabına sermaye piyasası araçlarının sağladığı bazı yönetsel ve mali hakları da kullanmaktadırlar. Bu kapsamda sermaye piyasası araçlarının anapara, faiz, temettü ve benzeri gelirlerinin tahsili, ödenmesi ile yeni pay

¹⁷³ Faruk Acar, “Sermaye Piyasası Hukukunda Aracılık Faaliyeti ve Aracılık Yüklenim Sözleşmesi”, **Vecdi Aral’a Armağan**, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2001, s.317-323.

¹⁷⁴ İnceoğlu, **a.g.e.**, s.139.

¹⁷⁵ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 45

¹⁷⁶ Tebliğ Seri: V, No:46, mad. 47

ve bedelsiz pay alma haklarını ve hisse senetlerinden doğan oy haklarının kullanılması hizmetlerini verebilmektedirler.¹⁷⁷

Alım satım işlemleri kendi yöntem ve kurallarına göre yapılmaktadır. Bu yöntem ve kurallar sermaye pazarlarının gelişmesine paralel olarak ortaya çıkarak alım satım işlemlerinin etkin bir biçimde sürdürülmesine dönüktürler.¹⁷⁸

3.5.1. Bankaların Alım Satıma Aracılık Faaliyeti

Alım satıma aracılık faaliyetine kısaca ikinci el piyasa işlemleri de denilmektedir. Sermaye piyasalarında ikinci el piyasa faaliyetleri bankalar tarafından da yapılabilmektedir. İkinci el piyasa işlem hacimlerinin aracı kuruluşlar arasındaki dağılımında bankalar önemli bir ağırlığa sahiptirler.¹⁷⁹ İkinci el piyasada gerçekleştirilen işlem hacminin yüksekliği şirketin birinci el piyasada menkul kıymet ihraç etmeye teşvik ettiğinden dolayı önemlidir.¹⁸⁰

Bankaların alım satıma aracılığını düzenleyen Seri: V, No: 46 sayılı Tebliğe göre, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının, borsa dışında alım satımına aracılık yapabilmektedirler. Borsada ise, hisse senedi işlemleri hariç olmak üzere, daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık yapabilmektedirler.

Bankalar gerek borsa, gerek borsa dışında alım satıma başlamadan önce müşterileri ile yazılı bir sözleşme yapmak zorundadırlar. Bu sözleşme, banka ile müşteri arasında, alım satım aracılığından doğan ilişkiyi genel olarak düzenleyen, başlangıçta bir defalığına aktedilen ve münferit işlemlerin esasını oluşturan bir çerçeve sözleşmesidir.

¹⁷⁷ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 51

¹⁷⁸ Cevat Sarıkamış, **Sermaye Pazarları**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995, s.74.

¹⁷⁹ SPK Araştırma Dairesi, **Türkiye’de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü: 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi**, Ankara, SPK Yayınları, 1995, s.136.

¹⁸⁰ Karan, Karacabey, **a.g.e.**, s.49.

Bankalar, ilgili çerçeve sözleşmesini imzaladıktan sonra müşterilerinden sermaye piyasası araçlarının alım satımına ilişkin emirleri kabul edebilmektedirler. Borsada işlem yapmayı gerektiren emirler, ilgili mevzuatta belirlenen esaslar çerçevesinde alınıp yerine getirilmektedir.¹⁸¹ Ayrıca bankalar kendi tüzel kişilikleri altında aracılık faaliyetlerini daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının borsa dışında ve hisse senedi hariç olmak üzere borsada alım satımına aracılık yapabildiklerinden, bu aracılık faaliyetlerinde gerekli sermaye yeterlilikleri konusunda, aracı kurumların Sermaye Yeterliliklerine İlişkin Tebliğ kurallarına tabi olacaklardır.¹⁸²

3.5.2. Alım Satım Aracılık Faaliyetine Ek Olarak Yapılabilecek Faaliyetler

Aracı kurumlar alım satım aracılığı faaliyetlerinin icrası sırasında müşterilerine sermaye piyasası araçları, bunları ihraç eden ortaklık ve kuruluşlar ile piyasa eğilimleri hakkında yönlendirici nitelikte olmayan yazılı veya sözlü bilgi verebilmektedirler. Bu gibi haller yatırım danışmanlığı faaliyeti kapsamında sayılmamaktadır. Ancak sunulan bilgilerin tarafsız ve dürüst olması, belli bir kişi, grup ya da portföyün ihtiyaçlarının karşılanması amacını taşımaması ve karşılığında ilave herhangi bir maddi menfaat temin edilmemesi gerekmektedir.¹⁸³

3.5.3. Borsa Dışında Alım Satım Aracılık Faaliyeti

Aracı kurumlar borsa dışında hisse senedi alım satım işlemleri kapsamında Kurul'dan izin almak kaydıyla,

- a) Borsada işlem görmeyen hisse senetleri için Kanun'un 40. maddesi uyarınca oluşturulacak piyasalarda,
- b) İlgili mevzuat çerçevesinde Kurul'ca belirlenen esaslar dahilinde borsada işlem gören hisse senetleri üzerinde, işlem yapabilmektedirler.

Borsa dışında hisse senedi alım satım aracılığı faaliyetinde bulunacak aracı kurumların, bu faaliyetlerin yürütülmesine elverişli bir merkez dışı örgüt ağına ve

¹⁸¹ Ayli, **a.g.e.**, s.41-42.

¹⁸² Turanboy, **a.g.e.**, s.107.

¹⁸³ Kayar, **a.g.e.**, s.122.

gerçekleşen işlemlere ilişkin bilgilerin anında ilanı ile bilgisayar ortamında emir alımına imkân verecek teknik alt yapıya sahip olma şartları aranmaktadır.

Borsa dışında hisse senedi alım satım aracılığı faaliyetinde bulunmak isteyen aracı kurumlar, bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şartların varlığını tevsik eden ve Kurul’ca istenebilecek diğer belgelerle birlikte izin almak üzere Kurul’a başvurumaktadırlar. Kurul yapacağı incelemeler sonucunda başvurunun uygun görülmesi halinde izin vermektedir. Bankalar da, Kurul’ca borsa dışında alım satım aracılığı yapma konusunda yetkili kılındıkları takdirde yukarıdaki esaslara tabi olmaktadır.¹⁸⁴

Borsa da yapılan işlemler borsa kuralları çerçevesinde yapılmaktadır. Ancak borsa dışında yapılacak işlemler müşteri ile yapılan çerçeve sözleşmesinde belirtilen esaslara göre yerine getirilmektedir.¹⁸⁵

3.5.4. Borsada Alım Satım Aracılık Faaliyeti

Yatırımcılar Borsa’ya doğrudan başvurarak alım satım yapamazlar. Borsa’da yatırım yapabilmek için yatırımcıların, sermaye piyasasında aracılık faaliyetleri yapmak üzere yetkilendirilmiş aracı kurum, yatırım bankaları ve ticari bankalardan oluşan aracı kuruluşlar olarak adlandırılan borsa üyelerine başvurmaları gerekmektedir.¹⁸⁶

Teknik donanımına sahip ikinci el piyasada aracılık faaliyetinde bulunabilecek kurumlar, müşterilerinin alım satım emirlerini borsaya ileterek bu sayede piyasa oyuncularının emirlerinin eşleşmesini sağlamaktadırlar. Ayrıca yaptıkları bu hizmetler karşılığında işlem komisyonu elde etmektedirler.

¹⁸⁴ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 48.

¹⁸⁵ Ayşe Sumer, **Sermaye Piyasası Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.84.

¹⁸⁶ Acaroğlu, Şahoğlu, **a.g.e.**, s.55.

3.5.4.1. Borsa Üyelik Belgesi Alınması

Aracı kurumların bir borsanın kayıtlı üyesi olma zorunluluğu yoktur. Ancak Sermaye Piyasası Kanunu'nun 34. maddesine göre borsada işlem yapacak aracı kurum ve bankaların ilgili borsadan Borsa Üyelik Belgesi almaları zorunludur.¹⁸⁷ Borsada işlem yapmak üzere ilgili borsalardan yetki belgesi alan aracı kurumlar, işlem yapacakları piyasaların ve bunların bağlı olduğu borsaların mevzuatları uyarınca işlem yapmaktadırlar.

Borsa üyelik belgesi, özellikle üyenin hangi pazarda ve piyasada işlem yapacağını açıkça gösteren bir belgedir. Borsa üyelik belgesi olmaksızın borsada kurulan piyasalarda işlem yapılamamaktadır.¹⁸⁸

3.5.4.2. Çerçeve Sözleşmesi

Alım satıma aracılık çerçeve sözleşmesinin konusu daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının borsada alım satımıdır. Müşterilerin ikinci el piyasalarda işlem yapabilmelerinin ilk adımı olan çerçeve sözleşmeler, müşteri ile aracı kurum arasındaki ilişkileri düzenleyen bir sözleşme olmakla beraber müşterinin ve aracılık faaliyetinde bulunacak kurumun hak ve yükümlülüklerini belirlemektedir.

Borsada işlem yapmak isteyen yatırımcıların, bu işlemleri yapmaya başlamadan önce borsa üyeleri ile bir çerçeve sözleşmesi yapmak zorunda olduğu Seri: V, No: 46 sayılı Tebliğin 13. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; Aracı kurumlar müşterileriyle alım satıma aracılık faaliyetinin dışında portföy yöneticiliği, yatırım danışmanlığı, repo-ters repo, türev araçların alım satımına aracılık, kredili menkul kıymet, açığa satış, ve menkul kıymetlerin ödünç işlemi yapmaya başlamadan önce, yazılı bir sözleşme yapmak zorundadırlar. Bu sözleşmede yer verilmesi gereken asgari hususlar Kurul'ca belirlenmektedir. Bu sözleşme, aracı kuruluşla müşteri arasındaki ilişkiyi genel olarak düzenleyen, başlangıçta bir kez aktedilen ve münferit işlemlerin esasını oluşturan bir çerçeve anlaşmasıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Ünal, **a.g.e.**, s.503.

¹⁸⁸ Gürsel, **a.g.e.**, s. 201-206.

¹⁸⁹ Aydın, **a.g.e.**, s.66.

Aracı kuruluşların sermaye piyasası işlemlerinin risklerini açıklayan ve içeriği Kurul’ca belirlenecek “sermaye piyasası işlemleri risk bildirim formu”nu müşterilerine imzalatmadan müşterileri ile sözleşme imzalayamazlar ve işlem yapamazlar.¹⁹⁰

Çerçeve sözleşmeler müteselsil sıra numaralı ve en az iki nüsha olarak düzenlenerek bir örneği müşterilere verilmektedir. Çerçeve sözleşmelerde sermaye piyasası mevzuatına aykırı hükümler ile müşterilerin haklarını ciddi şekilde zedeleyici ve aracı kuruluşlar lehine tek taraflı olağanüstü haklar sağlayan hükümlere ve emirlerin ispatının müşteriye yüklenmesine ilişkin hükümlere yer verilmemektedir. Sözleşmelerde hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanmaktadır. Alım satım aracılık çerçeve sözleşmesi yapılan her müşteriye ayrı bir hesap numarası verilmektedir. Bir müşteriye verilmiş olan hesap numarası, alım satım aracılık çerçeve sözleşmesinin sona erme tarihi üzerinden 10 yıl geçmedikçe başka müşteriye verilememektedir. Sözleşme yapılan her müşteri için, sözleşme tarihini izleyen 2 iş günü içerisinde yetkili takas ve saklama kuruluşu nezdinde bir müşteri saklama alt hesabı açılmaktadır ya da açtırılması sağlanmaktadır. Müşteri hesap numaraları, yetkili takas ve saklama kuruluşu nezdindeki müşteri saklama alt hesabı için de aynen kullanılmaktadır. Gerçek kişi müşterilerin isimlerinde, tüzel kişi müşterilerin unvanlarında meydana gelen değişiklikler, öğrenildiği tarihi izleyen 2 iş günü içerisinde yetkili takas ve saklama kuruluşuna bildirilmektedir.¹⁹¹

3.5.4.3. Müşteri Emirleri

Borsa üyesi aracılığıyla yatırım yapmak isteyen tasarruf sahipleri müşteri olarak adlandırılmaktadır.¹⁹²

Müşteriler borsada işlemlerini aracı kurumlar vasıtasıyla yerine getirmektedirler.¹⁹³ Borsada menkul kıymet alıp satmak isteyenler bu isteklerini borsa üyelerine alım ve satım emirleriyle iletmektedirler. Borsa üyeleri tarafından

¹⁹⁰ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 13

¹⁹¹ Ünal, **a.g.e.**, s.615- 616.

¹⁹² Gürsel, **a.g.e.**, s.202.

¹⁹³ Sumer, **a.g.e.**, s.86.

borsaya iletilen bu emirler iletiltikleri andan itibaren borsa emri adını almaktadır. Borsa emirleri, borsa üyesinin aldığı müşteri emirlerini ilgili yönetmeliklerde belirtilen usullere göre borsaya hitaben düzenleyip borsa görevlilerine iletmesi anlamını taşımaktadır.¹⁹⁴

3.5.4.3.1. Müşteri Emirlerinin Verilmesi

Alım satım emirleri genel olarak yazılı verilmektedir. Ancak borsa üyeleri telefon ve benzeri iletişim araçlarıyla ya da sözlü olarak kendilerine iletilen emirleri de, isterlerse kabul edebilmektedirler.¹⁹⁵ Sözlü alım satım emirlerine dayanılarak yapılan işlemlerde, sözlü emrin varlığını ispat yükü aracı kuruluşa aittir. Alım veya satım emri vermesine rağmen herhangi bir işlem gerçekleştirilmediğini iddia eden müşteri, emri verdiğini ispatla yükümlüdür.¹⁹⁶ Bir müşteri emrinde en az aşağıdaki bilgilerin bulunması gerekmektedir.

- a) Emrin verildiği borsa üyesinin adı, soyadı veya unvanı,
- b) Emri verenin adı, soyadı veya unvanı ve adresi,
- c) Emrin alım emri mi satım emri mi olduğu,
- d) Satın alınacak veya satılacak menkul kıymetin cinsi, adedi, varsa nominal değer tutarı,
- e) Emrin limitli mi, yoksa serbest fiyatlı emir olarak mı verildiği,
- f) Limitli emirlerde limit fiyatı,
- g) Varsa, emrin geçerlilik süresi,
- h) Emrin verildiği yer, tarih, saat ve dakika,
- i) Emrin, borsa üyesi tarafından alındıktan sonra ilk seansta mı, yoksa geçerlilik süresi içinde uygun göreceği bir seansta mı borsaya intikal ettirileceği,
- j) Müşteri emir numarası.

Müşteri emirleri en az iki nüsha düzenlenmekte ve bir nüshası emri veren müşteriye verilmektedir.¹⁹⁷ Müşteriler, borsa üyesine vermiş oldukları emirlerinin alım veya satım fiyatlarını belirleyebilecekleri gibi fiyat belirleme konusunda üyeyi

¹⁹⁴ Aydın, **a.g.e.**, s.40.

¹⁹⁵ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği, mad. 28

¹⁹⁶ İMKB, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, 2006, s.45.

¹⁹⁷ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği, mad. 29

serbest de bırakabilmektedirler.¹⁹⁸ Müşteri, emrin geçerlilik süresini istediği gibi belirleyebilmektedir.¹⁹⁹

Ayrıca aracı kurumlar, müşteriler ile alım satım aracılık faaliyeti kapsamında sözleşme imzalamak ve hesap açmak kaydıyla, müşterilerinden borsaya iletmek üzere elektronik ortamda emir kabul edebilmektedirler. Aracı kurumlar söz konusu faaliyete başlamadan önce Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği'ne bildirimde bulunmak zorundadırlar. Borsaya iletmek üzere elektronik ortamda emir kabul edecek olan aracı kurumlar;

- a) Elektronik ortamda aldıkları emirler için yazılı veya sözlü olarak kabul ettikleri diğer emirlerin borsaya iletilmesinde uyulması gereken öncelik kurallarına riayet ederek, elektronik ortamda emir ileten müşterileri ile diğer yollarla emir ileten müşterileri arasında eşitsizliklerin ortaya çıkmasına engel olmak,
- b) Elektronik ortamda aldıkları emirler için Seri: V, No: 6 sayılı Aracılık Faaliyetinde Belge ve Kayıt Düzeni Hakkında Tebliğ'de yer alan yükümlülükleri sağlamak,
- c) Güvenlik, kapasite ve yedekleme açısından yeterli bilgisayar ağını kurmak ve alternatif iletişim yöntemleri sağlamakla,
- d) Elektronik ortamda kabul edilen emirlerin izlenmesi, borsaya iletilmesi, bu emirlere ilişkin kayıtların tutulması ve müşterilerle iletişimin sağlanması için yeterli sayıda personel istihdam etmek şeklinde elektronik ortamda emir kabul edecek olan aracı kurumlar bu sayılan sorumluluklarla beraber, ilgili internet sayfasında da tebliğde belirtilmiş olan diğer hususları bulundurmakla da yükümlüdürler.²⁰⁰

¹⁹⁸ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği, mad. 30

¹⁹⁹ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği, mad. 31

²⁰⁰ Tebliğ Seri: V, No: 46, mad. 49

3.5.4.3.2. Müşteri Emirlerinin İletilmesi ve Yerine Getirilmesi

Müşteriler tarafından aracı kuruma verilen müşteri emirleri, aracı kurumun temsilcileri tarafından bilgisayar aracılığıyla ilgili borsaya iletilmektedir. İMKB’de bir sürekli müzayede yöntemi olan emirlerin karşılaştırılması yöntemi kullanılmaktadır. Buna göre bir menkul kıymete ilişkin olarak verilen alım satım emirleri teker teker karşılaştırılmakta ve öncelik kurallarına göre yerine getirilmektedir. Söz konusu işlemler elektronik bir sistem içerisinde gerçekleştirilmektedir.²⁰¹

3.5.4.3.3. Müşteri Emirlerinin Geçerlilik Süresi

Günlük emirlerde, emir yalnızca verildiği seans boyunca sistemde işlem görmek üzere beklemektedir. Emir seans sonuna kadar işlem görmezse iptal edilmektedir. Tarihli emir, emrin karşılanmak üzere belirli bir tarihe kadar sistemde durmasını sağlamaktadır. Süresi belirlenmiş emirde süre doldukça uzatılabilmektedir. Aracı kuruluşlar, emirleri kısmen veya tamamen kabul etmeyebilirler. Ancak, nedenini açıklama zorunluluğu olmaksızın durumu müşteriye veya yetkili temsilciye hemen bildirmekle yükümlüdürler.²⁰²

3.5.4.3.4. Borsada Alım ve Satım Emirlerine İlişkin Doğan Uyuşmazlıklar

Aracı kurumlar ile müşterileri arasında, verilen emre aykırı olarak işlem yapılması, emrin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemesi ya da emir verilmediği halde aracı kurum tarafından müşteri hesabına alım veya satım yapılması hususlarında bir takım uyuşmazlıklar çıkabilmektedir.²⁰³

3.6. BORSADA ARACI KURULUŞLARIN DENETLENMESİ

Genel Yönetmeliğin 62. maddesine göre; borsa üyelerinin borsa işleriyle ilgili hesap ve işlemleri, borsanın yetkili elemanlarınca her zaman incelenebilmektedir. Üyeler bu incelemelere müsaade etmek, inceleme elemanlarına her türlü kolaylığı

²⁰¹ Aydın, **a.g.e.**, s.44.

²⁰² Acaroğlu, Şahoğlu, **a.g.e.**, s.58.

²⁰³ Haluk Konuralp, Aynur Konuralp, “Borsa Uyuşmazlıkları”, **Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1998, s.594.

göstermek ve yardımda bulunmak, borsa faaliyetleriyle ilgili konularda borsa yetkililerince istenecek her türlü bilgileri vermek zorundadırlar.

İMKB Yönetmeliği'nin 9. maddesinin (f) fıkrası da aynı hükmü içermektedir. Bu hükümlere dayanılarak Teftiş Kurulu Yönetmeliği çıkarılmış ve Teftiş Kurulu Başkanlığı faaliyetine 1990 yılında başlamıştır. Teftiş Kurulu Başkanlığı, borsa üyeleri nezdinde iki tip inceleme ve denetim yapmaktadır. Birincisi, Kurul Başkanı'nın önerisi ve Borsa Başkanı'nın onayıyla yürürlüğe giren yıllık denetim programına göre, üyelerin, hesap ve işlemlerinin, Sermaye Piyasası Kanunu, ilgili tebliğ ve yönetmelikler ile Borsa tarafından yayınlanan genelgelere uygun olup olmadığı şeklinde mutad denetimlerdir. İkinci tip denetim ise, belli bir olay ya da durumun ortaya çıkarılmasına yönelik olarak yapılan araştırma, soruşturma, inceleme şeklindeki "sınırlı denetim" dir.²⁰⁴

Bankalarda borsalarda aracılık yapmaktadırlar. Tüm dünyada özellikleri itibariyle farklı bir konuma sahip olan bankacılık sektörü en sık müdahale edilen ve denetime tabi tutulan sektör olmuştur. Bunda, sektörün güvene dayalı kriterlere bağlı olan tasarrufçulardan topladığı kaynakları yatırımlara kanalize eden bir aracılık görevi üstlenmiş olmasının etkisi büyüktür.²⁰⁵ Bu yüzdende gerek bankaların gerek aracı kurumların denetimi aracılık faaliyetlerinin düzgün yerine getirilmesi için ve borsaların düzgün bir şekilde işlemesi için oldukça önemlidir.

²⁰⁴ İMKB, **İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**, s.7-8.

²⁰⁵ Leyla Baştav Özdicile, "Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı", **Hazine Dergisi**, S. 6, Ankara, 1997, s.29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İŞ BANKASI

4.1. GENEL OLARAK TÜRKİYE İŞ BANKASI

İş Bankası, ulusal bankacılığın Türkiye’deki kurucusu olarak nitelendirilmektedir. Banka, sermaye birikiminin zayıf olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’nin ekonomik gelişmesinde önemli görevler üstlenmiştir.²⁰⁶ Bankanın vizyonu, lider, öncü ve güvenilir banka konumunu sürdürerek, müşterilerin, hissedarların ve çalışanların, Türkiye’de en çok tercih ettikleri banka olmaktadır.

Amacı ise, “Müşteri ihtiyaçlarını hızlı, etkin, kaliteli çözümlerle karşılayan ve çalışanlarını işlerinde en yüksek performansı gösterebilmeleri için teşvik eden bir banka olarak, hissedarlarına yarattıkları değeri istikrarlı bir biçimde artırmak” olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁷

İş Bankası, bir yandan sanayi ve ticaret sektörlerinin kredi ihtiyacını karşılamak, öte yandan sınai ve ticari girişimlerde bulunarak ülkenin ekonomik kalkınmasında ön ayak olmak fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için devlet tarafından geniş ölçüde desteklenmiştir.²⁰⁸ Ekonominin tüm iş kollarına açık bir bankadır. Yıllardır Türk sanayine, hizmet sektörü ile tarımsal kesime hizmet sunmakta ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaktadır.

Finans sektörünün yanı sıra sanayinin de gelişmesine büyük katkı sağlamış olan İş Bankası’nın pek çok şirketle doğrudan ortaklığı bulunmaktadır. İş Bankası’nın, bankacılık, sigortacılık, bireysel emeklilik, sermaye piyasası aracılığı, portföy yönetimi, girişim sermayesi, faktoring, reasürans, finansal kiralama, yatırım

²⁰⁶ Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s.1-3.

²⁰⁷ Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s. 4.

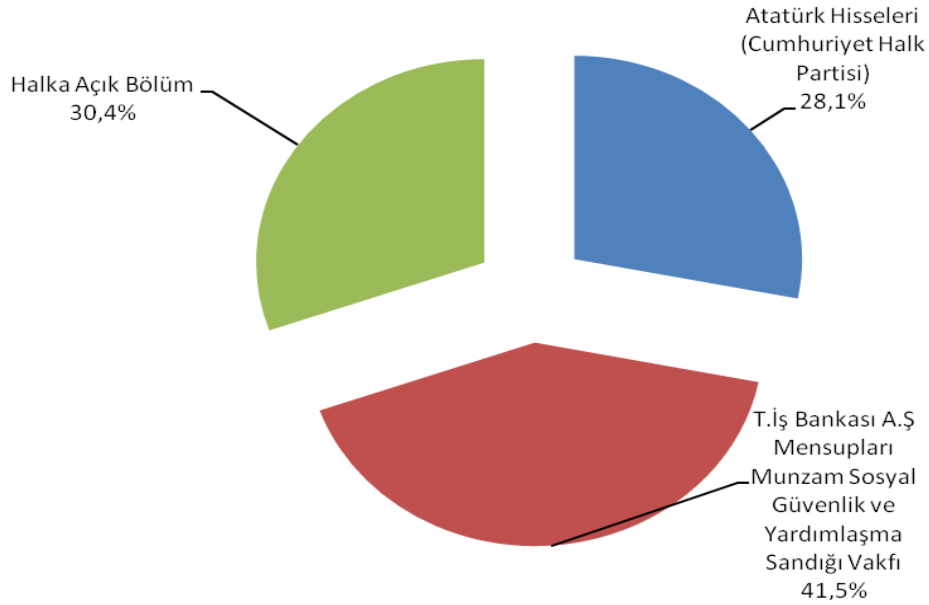
²⁰⁸ Namık Aydemir, **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık**, Ankara, Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası, 2004, s.18.

bankacılığı, gayrimenkul yatırım ortaklığı sektörlerinde faaliyet gösteren iştirakleri vardır.²⁰⁹

4.1.1. Tarihçe

Cumhuriyet rejiminin Osmanlı'dan devraldığı yıkıntı halindeki ekonomik yapının yeni temellerde inşası sürecinde bankacılık sektörü özel bir önem taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilanında milli bir bankacılık sistemi mevcut değildir.²¹⁰ Bu yüzden Atatürk'ün emri ve sermayesi ile Türkiye'de tasarrufu artırma misyonu verilerek İş Bankası kurulmuştur. Sermaye birikiminin son derece sınırlı olduğu dönemde kurulan İş Bankası, bu dönemde Türkiye'nin ekonomik inşasına aktif bir şekilde katılmış ve ülkenin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

4.1.2. Ortaklık Yapısı

Grafik 1: İş Bankası'nın Ortaklık Yapısı

Kaynak: Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s.6.

²⁰⁹ Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2007, s.11-30.

²¹⁰ Sinan Sönmez, "Türkiye İş Bankası'nın "Misyonu" ve İştirakçilik Politikası (1924-1945)", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 25, S. 231, Ankara, s.143.

Grafik 1’de Türkiye İş Bankası’nın ortaklık yapısına yer verilmiştir. Grafikte de görüldüğü üzere, Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Sandığı Vakfı % 41,5, Atatürk Hisseleri (Cumhuriyet Halk Partisi) % 28,1 ve Halka Açık kısmı % 30,4 paya sahiptirler.

4.1.3. Mali Durum

Bankalar ekonomide çeşitli faaliyetleri yerine getirebilen kuruluşlardır. Bankaların bu çeşitli faaliyetlerinden yararlanmak isteyen müşteriler öncelikli olarak o kuruma inanmak ve güvenmek ister. Güçlü mali tablo özellikle güven kuruluşu olarak nitelendirilen bankalar için kişilerin güvenini kazanmada ilk adımlardan biridir.

4.1.3.1. Bilânço

Tablo 3: İş Bankası’nın Bilânçosu

AKTİF	2006	2007	2008
Nakit Değerler	466.809	502.828	593.329
Banka ve Para Piy. Alacaklar	11.583.465	13.542.273	18.031.640
Menkul Değerler (Net)	26.318.932	24.326.340	24.981.018
Krediler	29.818.316	33.979.841	47.610.332
İştirakler ve Bağlı Ort. (Net)	4.695.997	4.816.760	3.095.507
Duran Varlıklar (Net)	1.796.508	1.977.708	1.952.820
Diğer Aktifler	525.721	1.035.167	1.287.276
AKTİF TOPLAMI	75.204.758	80.180.917	97.551.922

PASİF	2006	2007	2008
Mevduat	46.399.355	48.533.145	63.539.185
Alınan Krediler ve P.P Borç.	15.894.208	15.765.440	18.039.793
Karşılıklar	1.843.147	2.568.896	3.099.532
Diğer Pasifler	1.657.890	2.709.574	3.424.401
Özkaynaklar	9.410.158	10.603.862	9.449.011
PASİF TOPLAMI	75.204.758	80.180.917	97.551.922

Kaynak: Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s.96

Tablo 3'e göre İş Bankası'nın toplam aktifleri 2006 yılında %18'lik artışla 75,2 milyar TL' ye ulaşmıştır. Toplam krediler 2006 yılında 29,8 milyar TL iken artış oranı %36 olmuştur. Ayrıca 2006 yılında %25 oranında artış kaydedilen toplam mevduat 46,4 milyar TL' ye yükselmiştir.²¹¹

2007 yılında, toplam aktifleri 2007 yılında %6,6'lık artışla 80,2 milyar TL' ye ulaşmıştır. Toplam krediler 2007 yılında %14,0 ile 34,0 milyar TL artış olmuştur. 2007 yılında %53,5 oranında artış kaydedilen net kâr 1,7 milyar TL' ye yükselmiştir.²¹² 2008 yılında, toplam aktifleri 2008 yılında %21,7 oranında artışla 97,6 milyar TL' ye ulaşmıştır. Toplam krediler 2008 yılında %40,1 ile artarak 47,6 milyar TL olmuştur. Toplam mevduat 63,5 milyar TL' ye ulaşırken artış oranı %30,9 olarak kaydedilmiştir.²¹³ İş bankasının değerlerini incelediğimizde sahip olduğu mali gücün her yıl biraz daha arttığını gözlemlemekteyiz.

²¹¹ Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2006, s.4.

²¹² Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2007, s.8.

²¹³ Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s.6.

4.1.3.2. Gelir Tablosu

Tablo 4: İş Bankası'nın Gelir Tablosu

GELİR TABLOSU	2006	2007	2008
Faiz Gelirleri	7.671.519	9.134.079	10.596.147
Faiz Giderleri	5.084.205	6.173.858	6.977.852
Net Faiz Geliri	2.587.314	2.960.221	3.618.295
Kambiyo İşlemleri Karı/Zararı	-134.155	-119.346	934.581
S.P. İşlemleri Karı/Zararı	198.025	545.510	-461.931
Net Ücret ve Kom. Gelirleri	978.059	1.074.511	1.204.214
Temettü Gelirleri	117.121	503.063	284.846
Diğer Faaliyet Gelirleri	651.324	910.969	651.536
Faaliyet Gelirleri Toplamı	4.397.688	5.874.928	6.231.541
Faaliyet Giderleri	1.857.939	2.154.043	2.819.538
Net Faaliyet Karı/Zararı	2.539.749	3.720.885	3.412.003
Kredi ve Diğ. Al. Değ. Düş. Karş.	909.161	1.617.804	1.613.989
Vergi ve Parasal P. Ö. Kar/Zarar	1.630.588	2.103.081	1.798.014
Net Parasal Pozisyon Karı (Zararı)	0	0	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	1.630.558	2.103.081	1.798.014
Vergi Karşılığı	521.370	401.274	288.606
Net Dönem Kar/Zarar	1.109.218	1.701.807	1.509.408

Kaynak: Türkiye İş Bankası Faaliyet Raporu, 2008, s.96.

Tablo 4'de yer alan 2006, 2007 ve 2008 yılları için gelir tablosuna baktığımızda İş Bankası'nın başarılı yıllar geçirdiğini buradan da görmekteyiz. 2008 yılı karı bir önceki yıla göre biraz düşüş gösterse de zarar etmeyerek, gerçekleştirdiği faaliyetler sonucu her yılı kar elde ederek kapatmıştır. Ancak gelir tablosu kalemlerine baktığımızda İş Bankası'nın 2008 yılında sermaye piyasası işlemlerinden zarar ettiği görülmektedir.

4.1.4. Yetki Belgeleri

Tablo 5: İş Bankası'nın Sahip Olduğu Yetki Belgeleri

Yetki Belgesi	Belge Tarihi	Belge No	Belge Durumu
Repo-Ters Repo Yetki Belgesi	03.01.1997	16	Faaliyette
Borsa Dışı Alım Satım Aracılığı Yetki Belgesi	03.01.1997	16	Faaliyette
Türev Araçların Alım Satımına Aracılık Yetki B. TAASA-(VOBAS)	30.06.2006	106	Faaliyette

Kaynak: SPK Resmi İnternet Sitesi <http://www.spk.gov.tr/apps/afd/mevcutyetkiler.aspx?tur=banka> , (Erişim) 7 Ocak 2010

Tablo 5’de İş Bankası’nın sahip olduğu yetki belgelerine yer verilmiştir. Burada yer alan tüm yetki belgeleri şu an İş Bankası tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Yetki belgelerinden de anlaşılabileceği üzere bir ticari bankanın yapabileceği sermaye piyasası faaliyetleri oldukça sınırlı tutulmuştur.

4.1.5. Yatırım Hizmetleri

İş Bankası hisse senedi piyasasında işlemlerini İş Yatırım üzerinden yapmaktadır. İş Bankası, iştiraki olan İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş’nin acentesi olarak müşterilerinin hisse senedi alım satım emirlerini kabul etme yetkisine sahiptir. Tahvil ve bono piyasasında, İş Bankası aracılığı ile hazine bonosu ve devlet tahvili, döviz cinsinden devlet iç borçlanma senetleri, döviz endeksli devlet iç borçlanma senedi, TÜFE’ye endeksli devlet tahvilleri gibi enstrümanlar piyasa koşulları içinde alınlabilmektedir. Bunların dışında banka aracılığı ile Eurobond alınıp satılabilmektedir.

İstanbul Altın Borsası piyasalarında işlemler borsa üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. İş Bankası da bu borsanın üyelerinden biridir. Ayrıca İş Bankası kurulduğu yıldan beri Vadeli İşlem ve Opsiyon borsasında da yer

almaktadır. Bu faaliyetlerin dışında banka tarafından repo-ters repo ile yatırım fonu hizmetleri de sunulmaktadır. İş Bankası, yatırım fonları büyüklüğünde ve çeşitliliğinde oldukça başarılıdır. Yatırım fonları, tüzel kişilikleri ile kurucusu olan bankadan ayrıca faaliyet gösterecekler de, esasen ilgili bankanın müşterileri için sunduğu bir yatırım aracı olması sebebiyle, bu fonların piyasalarda yaptığı faaliyetler bankanın ikinci el piyasalardaki faaliyetleri kapsamında değerlendirilmelidir. Ayrıca İş Bankası kurucusu olduğu Yatırım fonlarının yönetilmesi faaliyetini 2000 yılında kurmuş olduğu İş Portföy Yönetimi A.Ş.'ye devrederek, profesyonel portföy yöneticiliği hizmetini portföy yönetimi sözleşmesi kapsamında bu iştirakinden almaya başlamıştır.

4.1.6. Türk Bankacılık Sektöründeki Konumu

İş Bankası Türk bankacılığına sayısız yenilik getirmiş kuruluşlardan biridir. Başlıca faaliyet alanları iki kategoriden oluşmaktadır. İlki, bankacılık hizmetleridir. Bunlar; kurumsal bankacılık, bireysel bankacılık, özel bankacılık, proje finansmanı, sermaye piyasası işlemleri, diğer bankacılık hizmetleridir. Diğerleri ise diğer finansal hizmetlerdir. Bunlar; sigorta, bireysel emeklilik, portföy yönetimi, girişim sermayesi, yatırım bankacılığı, gyo, finansal kiralama & faktoring ve aracı kurumdan oluşmaktadır. Aracılık faaliyetleri ayrıca İş Bankası'nın iştiraklerinden biri olan "İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş." tarafından da yerine getirilmektedir.²¹⁴

4.1.7. Türkiye İş Bankası - İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. İlişkisi

Ülkemizde Sermaye Piyasası Kanunu'nun ilk yürürlüğe girmesi aşamasında, bankaların sermaye piyasalarında faaliyet göstermelerine imkân tanınmış olmakla beraber, 1997 yılından itibaren bankaların bizzat kendilerinin değil ancak bunların kurabilecekleri menkul kıymet şirketlerinin faaliyet gösterebilecekleri hükme bağlanmıştır. Yeni düzenleme ile de aslında, dolaylı olarak, bankaların sermaye piyasalarında yine faaliyet gösterebilmelerine imkân tanınmış olmaktadır.²¹⁵

²¹⁴ Türkiye İş Bankası Resmi İnternet Sitesi, <http://www.isbank.com.tr/PDF/Sunum/yi-sunum-31.12.2009.pdf>, (Erişim) 5 Mart 2010

²¹⁵ Alp, **a.g.m.**, s.505.

Türkiye’de banka merkezli sermaye gruplarının en eskisi ve en büyüklerinden biri de İş Bankası grubudur. Kuruluşundan itibaren aktif bir iştirak politikası izleyen İş Bankası pek çok sektöre yönelmiştir.²¹⁶ İş Bankası için iştiraklerinden sağlanan kar önemli bir kazanç oluşturmıştır. İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. yapmış olduğu faaliyetler ve bu faaliyetlerindeki başarıları ile İş Bankası’nın iştirakleri arasında daha ön plana çıkmaktadır. İş Bankası’nın şubeleri aynı zamanda İş Yatırım acentesi olarak hizmet sunmaktadır. Bu sayede İş Bankası yatırım hesabı sahiplerinin hisse senedi talimatları borsaya İş Yatırım aracılığı ile iletilmektedir.

Bu hesap sahipleri hisse senedi alış-satış talimatlarını Şube, Seans Odası, Bankamatik, Netmatik, Çağrı Merkezi (Call Center), İnteraktif Telefon ve İnteraktif Bilgisayar aracılığı ile İş Yatırım’a ulaşabilmektedir. Bu kanallardan gönderilen talimatlar zaman ve tutar önceliğine göre ilk seanstan itibaren İMKB sistemine iletilmektedir. Emirler İMKB’de gerçekleştiğinde sonuçlar anında Yatırım Hesaplarına aktarılmaktadır.²¹⁷

4.2. İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

4.2.1. Genel Olarak İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

İş Yatırım 18 Aralık 1996 yılında kurulmuştur. İş Bankası, belirli bir büyüklüğe ve olgunluğa ulaşmış iştirakinin halka açık hale gelmesini teşvik eden bir kuruluştur. Bu nedenle İş Yatırım da bu politikanın bir sonucu olarak, 2007 yılında sahip olduğu gücü yatırımcıyla paylaşarak 10-11 Mayıs 2007 tarihlerinde halka açılmıştır. Bu sayede de borsada işlem gören tek banka kökenli aracı kurum olmuştur.²¹⁸ İş Yatırımın vizyonu; Türkiye’nin ve bölgenin, en çok tercih edilen, lider ve güvenilir yatırım kuruluşu olmaktır.²¹⁹

²¹⁶ Özgür Gökmen, v.d. , **Türkiye İş Bankası Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.602.

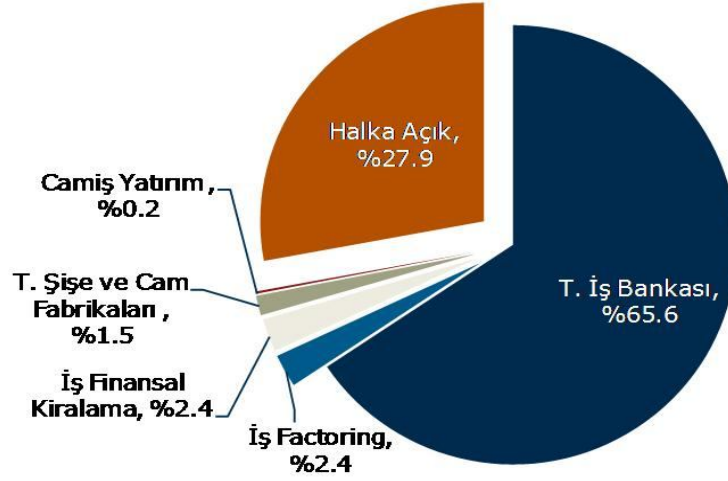
²¹⁷ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/www_ownership_str.aspx, (Erişim) 5 Aralık 2009

²¹⁸ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2007 Faaliyet Raporu, s.9.

²¹⁹ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/agentpdf/YI_MisyonVizyonKD.pdf , (Erişim) 5 Aralık 2009

İş Yatırım % 65,65'i İş Bankası'na ait olan bir İş Bankası kuruluşudur. Tüzel kişiliği, faaliyet alanı ve sunduğu hizmetler itibari ile İş Bankası'ndan ayrıdır.

4.2.2. Ortaklık Yapısı

Grafik 2: İş Yatırım'ın Ortaklık Yapısı

Grafik 2'de, İş Yatırım 2007 yılında halka açıldığından, ortaklık yapısının % 27,9'nun halka açık kesimden oluştuğunu görmekteyiz. Ayrıca iştiraki olduğu İş Bankası da % 65,65 ile en büyük paya sahiptir.²²⁰

4.2.3. Tarihçe

Piyasada öne çıkan şirketlerden biri olan İş Yatırım, sermaye piyasalarında pek çok ilki gerçekleştiren ve kökleri Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan İş Bankası geleneği üzerine kurulmuştur. Bugüne kadar çok sayıda halka arzı gerçekleştiren ve piyasalara çok sayıda ürün sunan İş Yatırım, aynı zamanda en geniş yatırımcı tabanına da sahip olduğundan arz ve talebin birleşme noktasında yer almaktadır. İş Yatırım, ülkemizin gelişmiş ve etkin bir sermaye piyasasına kavuşmasında bazı ilkleri getirmiştir. Bunlar;

²²⁰ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/www_ownership_str.aspx, (Erişim) 5 Aralık 2009

İlk Menkul Kıymet birimi - 1974

İlk Yatırım Fonu - 1987

Halka arz yolu ile ilk özelleştirme; Teletaş - 1988

İlk on-line menkul kıymet alım satımı - 1990

İlk A Tipi Fon - 1993

İnternette ilk halka arz - 1999

Bankamatik ile ilk halka arz - 2000

İlk hedge fon - 2008 yılında²²¹ ortaya çıkmıştır.

4.2.4. Mali Durum

Şirketlerin açıklamak zorunda oldukları bilânço ve gelir tabloları onların mali durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayarak rekabet içinde olduğu kuruluşlar arasındaki konumunu görmemiz açısından da oldukça önemlidir.

4.2.4.1. Bilânço

Tablo 6: İş Yatırım'ın Bilânçosu

AKTİF	2006	2007	2008
Dönen Varlıklar	522.704	1.207.003	1.428.563
Duran Varlıklar	19.440	30.782	54.276
Toplam Varlıklar	542.144	1.237.785	1.482.839

PASİF	2006	2007	2008
Kısa Vadeli Yük.	261.246	827.881	1.071.644
Uzun Vadeli Yük.	739	1.014	1.265
Ana Ortaklık Dışı Paylar	127.536	162.711	137.241
Özkaynaklar	152.623	246.179	272.689
Toplam Kaynaklar	542.144	1.237.785	1.482.839

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2007 Faaliyet Raporu, s.2.

²²¹ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwa_history.aspx , (Erişim) 5 Aralık 2009

Tablo 6’da İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.’nin 3 yıllık karşılaştırmalı bilançosu gösterilmiştir. 2007 yılında ki aktif toplamı bütün aracı kurumların aktif büyüklüklerinin toplamının yaklaşık üç de biri olduğu iddia edilmektedir. İş Yatırım’ın toplam aktif büyüklüğü her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Aynı şekilde aktif içinde yer alan dönen varlıklarla duran varlıklarda da artış gözlenmektedir.

4.2.4.2. Gelir Tablosu

Tablo 7: İş Yatırım’ın 2006-2007 Yılları Gelir Tablosu

GELİR TABLOSU	2006	2007
Satış Gelirleri	21.227.501	29.865.955
Hisse Senedi Satışları	5.885.482	3.178.550
Özel Kesim Tah. Satışları	1.024	2.519.886
Devlet Tahvil Satışları	11.834.739	23.395.335
Hazine Bonosu Satışları	3.247.539	625.602
Yatırım Fonu Satışları	258.717	146.582
Satışların Maliyeti	(21.225.640)	(29.885.963)
Hizmet Gelirleri (Net)	41.967	68.894
Esas Faal. Diğer Gelirler	6.592	13.424
Brüt Esas Faaliyet Karı	50.421	92.310
Faaliyet Giderleri (-)	(42.347)	(63.358)
Ana Ortaklık Dışı Kar	(8.385)	(31.224)
Vergi Öncesi Kar	17.962	42.031
Net Dönem Karı	15.735	33.726

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2007 Faaliyet Raporu, s.2.

Tablo 7’de Türkiye sermaye piyasasında yer alan banka kökenli aracı kurumlardan biri olan İş Yatırım, faaliyette bulunduğu alanlarda başarı elde ederek 2006 ve 2007 yıllarını karla kapattığı görülmektedir. İş Yatırım 2007 yılında, 2006 yılında karından çok daha yüksek bir konuma gelmiştir. Bu dönemdeki net dönem karı % 114,3 seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 8: İş Yatırım'ın 2008 Yılı Gelir Tablosu

GELİR TABLOSU	2008
Satış Gelirleri	33.334.236
Satışların Maliyeti	(33.346.230)
Esas Mal. Faiz ve V.İ. Gel1	46.348
Hizmet Gelirleri (Net)	56.903
Esas Faal. Diğer Gelirler	12.099
Faaliyet Giderleri	(90.461)
Diğer Faal. Gel./Gid.	7.945
Faaliyet Dışı Gel. Gid.	32.020
Vergi	(10.965)
Azınlık Payları	(2.810)
Net Dönem Karı	47.705

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2008 Faaliyet Raporu, s.2.

Tablo 8’de 2008 yılı gelir kalemleri diğer 2 yıla göre farklılık gösterdiği için ayrı tabloda gösterilmiştir. 2008 yılında yine diğer 2 yılda olduğu gibi kar elde eden İş Yatırım’ın net dönem karı 2006 ve 2007 yıllarına göre artış göstermiştir.

4.2.5. Yetki Belgeleri

Tablo 9: İş Yatırım'ın Sahip Olduğu Yetki Belgeleri

Yetki Belgesi	Belge Tarihi	Belge No	Belge Durumu
Alım Satım Aracılığı Yetki B.	28.01.1999	296	Faaliyette
Halka Arza Aracılık Yetki B.	28.01.1999	219	Faaliyette
Repo - Ters Repo Yetki Belgesi	28.01.1999	203	Faaliyette
Portföy Yöneticiliği Yetki B.	28.01.1999	186	Faaliyette
Yatırım Danışmanlığı Yetki B.	28.01.1999	160	Faaliyette
Kredili İşlemler İzin Belgesi	28.01.1999	168	Faaliyette
Türev Araçlarının Alım Satımına Aracılık Yetki B. TAASA (Yurtdışı)-(VOBAŞ)	11.07.2006	107	Faaliyette

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu Resmi İnternet Sitesi,

<http://www.spk.gov.tr/apps/afd/mevcutyetkiler.aspx?tur=ak>, (Erişim) 2 Aralık 2009

İş Yatırım Tablo 9’da gösterilen faaliyetlere ait sahip olduğu yetki belgeleri’nin tümünü aktif olarak kullanmaktadır. Aracı kurumların yetki belgesine bağlı faaliyetlerinden birinde 12 ay süresince işlem yapmadıkları anlaşılırsa bu yetki belgesi iptal edilmektedir.²²² Yetki belgelerinin iptali söz konusu olduğunda da herhangi bir sermaye piyasası faaliyetinde bulunamamaktadırlar.

4.2.6. Sunduğu Hizmetler

İş Yatırım sunduğu çeşitli hizmetle ile müşterilerinin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır.

4.2.6.1. Kurumsal Finansman

1. Halka Arzlar; İş Yatırım birinci el piyasa işlemlerinde önemli görevler üstlenmektedir.
2. Özelleştirme Danışmanlığı; T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na halka arz, fiyat tespiti, fizibilite ve tanıtım raporları hazırlama konusunda Danışmanlık Hizmeti vermektedir
3. Birleşme ve Devralmalar; İş Yatırım’ın Şirket birleşmeleri ve devralmalarla ilgili faaliyetleri Araştırma ve Hedef Belirleme, Şirket Devri, Şirket Birleşmesi, Şirket Satışı, Ortak Girişim, Uluslararası Birleşme ve Devralma işlemlerini kapsamaktadır.
4. Borçlanma Araçları İhraçları; İş Yatırım, borçlanma araçları ihraçlarında danışmanlık ve aracılık hizmetleri sunmaktadır
5. Danışmanlık Hizmetleri; İş Yatırım özel sektör şirketlerine ve İş Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş.’ye proje tarama ve hedefleme, sektör analizi, şirket analizi, finansal değerlendirme ve yatırım sonrası gözetim aşamalarında danışmanlık hizmetleri sunmaktadır.

²²² Muharrem Karşı, **Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 2004, s.133.

6. Proje Finansmanı; İş Yatırım özel sektör şirketlerine, kapasite artırımı ve yeni yatırımları içeren projelerin finansmanına dönük danışmanlık hizmetleri vermektedir.²²³

4.2.6.2. Yatırım Danışmanlığı

1. Bireysel Yatırım Danışmanlığı; Yatırımcılara Bireysel Yatırım Danışmanlığı hizmeti sunmaktadır.
2. Kurumsal Yatırım Danışmanlığı; Kurumsal yatırım danışmanlığı orta ve uzun vadede birikimlerini sermaye piyasasında değerlendiren ve değerlendirmeye açık olan kurumlara hizmet vermektedir.²²⁴

4.2.6.3. Portföy Yönetimi

1. Özel Portföy Yönetimi; Özel Portföy Yönetimi, yatırımlarını değerlendirmede zaman ve takip açısından güçlük çeken ve profesyonel bir yardıma ihtiyaç duyan yatırımcılara sunulan bir hizmettir. Bu hizmeti alan yatırımcı, mevcut portföy gruplarımızdan birini veya birkaçını seçerek, portföyünün yönetim hakkını İş Yatırım'a devretmektedir. Belirli bir büyüklüğün üstünde olan yatırımcılar için ayrı özel bir portföy grubu oluşturulabilmektedir.
2. Yatırım Fonları; Portföy değerinin en az %25'i devamlı olarak Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senedinde değerlendirilen fonlar A Tipi, diğerleri B Tipi olarak adlandırılır. Katılma belgeleri önceden belirlenmiş kişi veya kuruluşlara tahsis edilmiş fonlar ise "Özel Fon" olarak adlandırılmaktadır. Portföyünde belirli bir oranda hisse senedi bulundurmak gereken A Tipi fonlar borsadaki fiyat dalgalanmalarından etkilenebileceğinden B Tipi fonlara göre daha riskli olmakla birlikte getiri potansiyeli de o oranda fazla olmaktadır.²²⁵

²²³ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwd_corporate_finance.aspx , (Erişim) 5 Aralık 2009

²²⁴ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwd_investment_advisory.aspx , (Erişim) 5 Aralık 2009

²²⁵ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwd_asset_management.aspx , (Erişim) 5 Aralık 2009

Yatırım Fonları da ikinci el piyasaların önemli oyuncularında yer almaktadır. İş Yatırım bünyesinde sadece bireylere yönelik olarak geliştirilen portföy yönetimi ile İş Yatırım'ın kurucusu olduğu yatırım fonları yürütülmektedir. Kurumsal portföy yönetimi hizmeti ise İş Portföy Yönetimi A.Ş. tarafından yürütülmektedir.

4.2.6.4. Aracılık Hizmetleri

1. Uluslararası Sermaye Piyasaları; Uluslararası sermaye piyasaları yatırımcılara değişik risk tercihlerine göre çok sayıda alternatif sunmaktadır. İş Yatırım gerek uluslararası tahvil gerekse uluslararası hisse senetleri piyasalarında yatırımcılarına servis vermektedir.
2. Yurtiçi Piyasalar; Yurtiçi piyasalarda İMKB işlemlerinin yanı sıra kurucu ortağı olduğu Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası'nda da yer almaktadır.²²⁶

4.2.6.5. Araştırma

Sermaye piyasalarında isabetli kararların arkasında doğru ve güvenilir bilgi yatmaktadır. Gerek yatırım danışmanları ve portföy yöneticileri gerekse kurumsal finansman uzmanları bilgiye dayalı olarak çalışmaktadırlar. İş Yatırım'ın, araştırma analistleri para ve sermaye piyasalarını etkileyen bilgilerin analizini yaparak yorumlar ve raporlar üretmektedirler.²²⁷

4.2.7. İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'nin Türk Sermaye Piyasasındaki Yeri

İMKB'de işlem gören tek banka kökenli aracı kurum olan İş Yatırım, kredi derecelendirmesi de yapılan tek aracı kurum olmuştur. İş Yatırım Türk sermaye piyasalarında yenilikçi ve yönlendirici bir rol üstlenmektedir.²²⁸ Gelişen Türkiye ekonomisinde sermaye piyasalarının önemi her geçen gün artmaktadır. İş Yatırım sahip olduğu sermaye yapısı, müşteri ağı, kadrosu, faaliyet alanı ve dağıtım ağı ile sermaye piyasalarının gelişimine katkı sağlama misyonunu sürdürmektedir.²²⁹

²²⁶ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwd_brokerage_trading.aspx , (Erişim) 5 Aralık 2009.

²²⁷ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Resmi İnternet Sitesi, http://www.isyatirim.com.tr/wwd_research.aspx, (Erişim) 5 Aralık 2009.

²²⁸ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2008 Faaliyet Raporu, s.7.

²²⁹ İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. 2007 Faaliyet Raporu, s. 9.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Uygulama kısmında, ticari banka olan Türkiye İş Bankası örneğinden yola çıkarak, konumuzu oluşturan bankaların ikinci el piyasa da yapabileceği faaliyetler örnek üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır. Türkiye’de bankalar sundukları faaliyet çeşitliliği ile mali sektör içinde önemli bir yere sahiptirler. Bankalar bir yandan klasik anlamda bankacılık hizmetlerini sürdürürken, diğer yandan da sermaye piyasası faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu bölümde sermaye piyasası faaliyetinde bulunabilen ticari banka olan İş Bankası’nın belirtilen yıllardaki aracılık faaliyetlerine yer verilecektir.

Bankalar kendileri aracılık faaliyeti yapabilirken aynı zamanda da bir aracı kuruma sahiptirler. Bu nedenle incelemeye bankanın aracı kurumu olan İş Yatırım da dâhil edilmektedir. İş Yatırım’ın çalışmaya dâhil edilmesi beraberinde yeni soruları da gündeme getirmiştir. İlk olarak esas işi aracılık olup bu amaçla kurulan uzman bir kurumun ele alınan yıllarda belirlenen piyasalarda ki durumu değerlendirilerek, aracılık faaliyetlerinde aracı kurumun bankanın önüne geçip geçmediği, piyasalardaki durumuna İş Bankası’nın etkisi araştırılarak, neden bankanın aracılık yapabilmesine rağmen bir aracı kuruma sahip olması gerektiği de örnek üzerinde anlatılacaktır. Bu bölümde özetle sermaye piyasasında faaliyet gösteren banka ve aracı kurumların ilişkileri, faaliyet yönünden benzerlikleri ve farklılıkları ile sermaye piyasasındaki konumları daha somut olarak anlatılacaktır.

5.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Sermaye piyasasına ait bir takım veriler, İş Bankası ve aracı kurumu İş Yatırım’ın faaliyetleri, genel olarak elde edilebilen veriler ışığında 2006-2007-2008 yıllarına göre değerlendirilecektir. Ayrıca piyasaların incelendiği bölümde sadece hisse senedi piyasası, tahvil bono piyasası ve vadeli işlem piyasası ele alınacaktır.

5.3. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Bu bölümde İş Bankası, İş Yatırım ve Türkiye Sermaye Piyasasına ait konumuzu ilgilendiren birtakım veriler verilerek yoruma tabi tutulacaktır.

5.3.1. Türkiye Sermaye Piyasası Verileri

5.3.1.1. Türüne Göre Aracı Kuruluş Dağılımı

Tablo 10: Türüne Göre Aracı Kuruluşlar

Banka	2006	2007	2008
Ticari Banka	29	29	29
Kalkınma ve Yatırım Bank.	11	11	11
TOPLAM	40	40	40
Aracı Kurum			
Banka Kökenli	30	31	31
Banka Kökenli Olmayan	70	68	67
TOPLAM	100	99	98

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2006 Raporu, s.77, TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2007 Raporu, s.79, TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.83

Tablo 10'daki verilerde örneği oluşturan ilgili yıllarda sermaye piyasamızda ne kadar ticari banka ne kadar yatırım ve kalkınma bankası yer almış, aracı kurumların ne kadarı banka kökenli ne kadarı banka kökenli değil bununla ilgili genel bir bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Sermaye piyasasında faaliyet göstermeye yetkili olan aracı kuruluşların, aracı kurum ve bankalardan oluştuğuna değinmiştik. Piyasalar da banka başlığı altında ticari banka ile beraber kalkınma ve yatırım bankalarının da faaliyet gösterebildiği tablo 10'da görülmektedir. Aracı kurumlar, banka kökenli ve banka kökenli olmayan diye ikiye ayrılmaktadır. Banka kökenli olmayan aracı kurumlar sayı olarak banka kökenlilerden fazla olmasına rağmen banka kökenli aracı kurumlar piyasalarda banka kökenli olmayanlara göre daha ön plana çıkmaktadır. Bunun nedeni ise toplumumuzda banka kökenli olan aracı kurumlara duyulan güvenin oldukça yüksek olması ve arkalarında güven kuruluşu olarak nitelendirilen bankaların yer almasıdır.

5.3.1.2. Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluş Dağılımı

Tablo 11: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar

	2006		2007		2008	
	Banka	A.K	Banka	A.K.	Banka	A.K.
Yabancı	15	18	19	25	19	27
Özel Yerli	19	77	15	70	15	67
Özel Toplam	34	96	34	95	34	94
TMSF	1	1	1	0	1	0
Kamu	5	4	5	4	5	4
Kamu Toplam	6	5	6	4	6	4
Genel Toplam	39	99	40	99	40	98

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2006 Raporu, s.77., TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2007 Raporu, s.79., TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.83.

Tablo 11’de ortaklık yapısına göre aracı kuruluş dağılımının verilmesindeki amaç, uygulama kısmında ele alınan İş Bankası’nın ortaklık yapısı olarak özel yerli banka olduğunun vurgulanması ve sektörde yer alan diğer aracı kurum ve bankaların genel ortaklık yapısı hakkında bilgi verilmesidir.

Tablo 11’de özel toplam içinde, yabancı ve özel yerli ortaklık yapısına sahip aracı kuruluşlar yer almaktadır. Yıllar itibari ile bakıldığında özel toplamında bankalarda bir farklılık olmasa da aracı kurum sayıları her geçen yıl biraz azalmıştır. Kamu toplamı içinde ise, ortaklık yapısı TMSF ve kamudan oluşan aracı kuruluşlar yer almıştır. Aynı şekilde kamu toplamına bakıldığında da bankalarda yine bir değişme olmamıştır. Ancak, aracı kurum sayıları azda olsa 2007 yılında 2006 yılına göre azalmış bu azalmayı 2008 yılında da korumuştur.

Genel toplam temel alınarak bakıldığında ise, bu üç yılda da aracı kurum sayıları banka sayılarına göre oldukça yüksektir. Tablodan da anlaşıldığı üzere, sermaye piyasasında yer alan banka ve aracı kurumlarda özel ağır basmaktadır. Örneğimizi oluşturan İş Bankası özel yerli bankalar arasında yer almaktadır.

5.3.1.3. Yetki ve İzin Belgelerine Göre Aracı Kurumların Sayısı

Tablo 12: Yetki ve İzin Belgelerine Göre Aracı Kurumların Sayısı

	2006	2007	2008
Alım-Satım Aracılık	106	104	104
Repo/Ters Repo İşlemleri	64	63	59
Halka Arza Aracılık	60	61	55
Portföy Yönetimi	58	59	52
Yatırım Danışmanlığı	55	59	59
Türev Araçların Alım-Sat. A.	46	63	68
Kredili Menkul Kıy. Açığa Sat. ve Menkul Kıymetlerin Ödünç Alma ve Verme İşl.	97	96	97

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2006 Raporu, s.78., TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2007 Raporu, s.80., TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.84.

Yetki ve izin belgelerine göre aracı kurumların sayısının verildiği tablo 12’de çalışma konusunu oluşturan alım satım aracılık faaliyetinin en çok yetki belgesi alınan aracılık faaliyeti olduğu ve çalışmada da yer verildiği gibi sermaye piyasası faaliyetleri içinde en önemlisi olduğu gösterilmesi amaçlanmıştır.

Sermaye piyasası faaliyetleri içinde en çok yetki belgesinin alım satım aracılıkta olduğu büyük bir farkla görülmektedir. Zaman zaman yaşanan bazı sıkıntılar aracı kurumların yetki belgelerini iade etmelerine neden olmaktadır. Bu durum değerlerde düşüş olmasının nedenlerinden biridir. Diğer bir neden ise aracı kurumun başka bir aracı kurumla birleşmesidir.

Yaşanan krizler, ekonomideki durum aracı kurumları da etkilemektedir. Yaşanan olumsuz gelişmelerden aracı kurumlar etkilenince yetki belgelerinin iadesi yolunu tercih etmektedirler. Bu tabloda yaşanan değer değişimlerinin de temelinde bu vardır. Ayrıca aynı yıl içinde bazı aracı kurumlar yetki belgelerini iade ederken bazıları ise yetki belgesi almaktadır. Bu yüzden değerlerdeki düşüş miktarı bize net olarak iade edilen yetki belgelerinin sayısını vermemektedir.

5.3.2. İş Bankası ve İş Yatırım Verileri

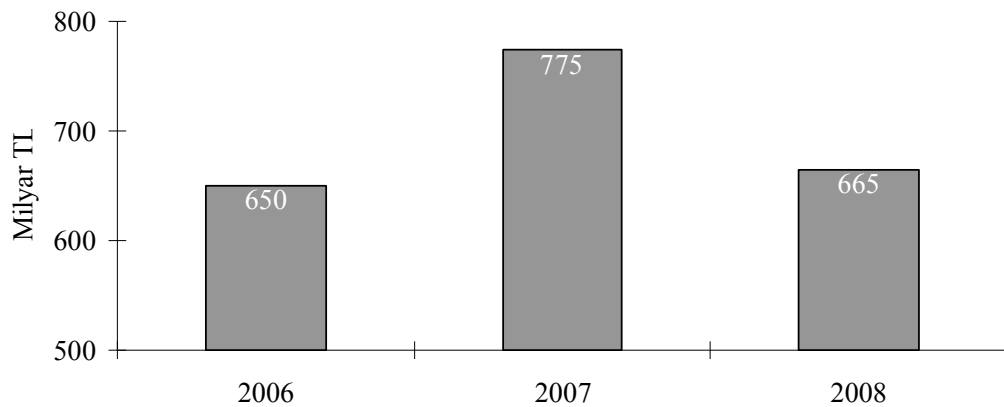
5.3.2.1. Hisse Senedi Piyasası

Tablo 13: Türüne Göre Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları

	2006	2007	2008
Banka Kökenli	% 59.3	% 61.1	% 54.0
Banka Kökenli Olmayan	% 40.7	% 38.9	% 46.0

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2007 Raporu, s.81., TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.85.

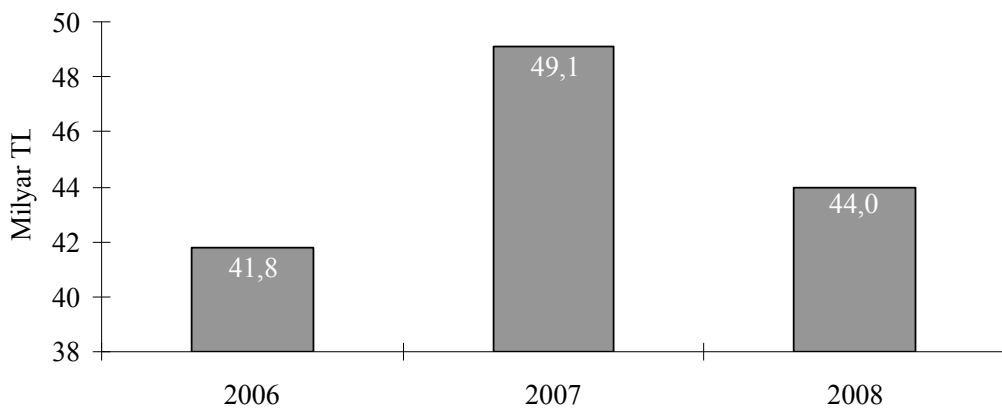
Çalışmanın diğer bölümlerinde de sıkça bahsedildiği gibi hisse senedi piyasasında sadece aracı kurumlar yer alabilmektedir. Bankalar ise hisse senedi piyasasında kendileri işlem gerçekleştiremediklerinden bu piyasadaki işlemlerini aracı kurumları vasıtasıyla sürdürmektedir. Tablo 13’de görüldüğü gibi hisse senedi piyasasında yer alan aracı kurumlar arasında banka kökenli olanların sahip oldukları işlem hacmi banka kökenli olmayanlara göre daha yüksektir.

Grafik 3: Hisse Senetleri Piyasası İşlem Hacmi

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Grafik 3’de hisse senetleri piyasasının ilgili yıllardaki işlem hacmi verilmiştir. Konjonktürel etkiler ve ekonomik gelişmelerden etkilenen piyasa, işlem hacmi ile bu gelişmelere tepki vermektedir. Yaşanan küresel kriz hisse senetleri piyasasını olumsuz etkilemiştir. Piyasanın genel işlem hacmindeki artış ve azalış İş Yatırım’ın işlem hacminde de kendini gösterecektir.

Grafik 4: İş Yatırım’ın Hisse Senetleri Piyasasındaki İşlem Hacmi

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Grafik 4’de İş Yatırım’ın hisse senetleri piyasasında yaptığı işlem hacmi TL cinsinden gösterilmiştir. İş Yatırım yukarıda belirtilen dönemlerde sektördeki diğer aracı kurumlar arasında işlem hacmi sıralamasında ilk sırada yer almıştır. Hisse senedi piyasasının işlem hacminde yaşanan 2007 yılındaki artışla beraber 2008 yılında yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilenmesi sonucu piyasada gerçekleşen düşüş İş Yatırım’da da kendini göstermiştir. Grafikte belirtilen yıllar içinde piyasaya yeni katılımcılarda eklenmiştir. Ancak buna rağmen İş Yatırım, hisse senetleri piyasasındaki liderlik durumunu korumuştur.

Türkiye’nin özel yerli ticari bankaları arasında yer alan İş Bankası bu piyasada kendi işlem yapamadığından İş Yatırım’ın bu piyasada ilk sırada yer almasında İş Bankası’nın da payı vardır.

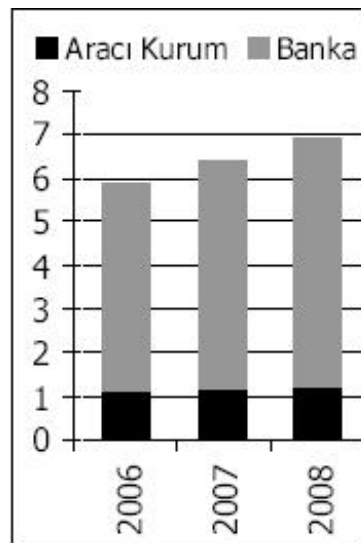
Grafik 5: İş Yatırım'ın Hisse Senetleri Piyasasındaki Pazar Payı

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Grafik 5'de İş Yatırım'ın 2006, 2007 ve 2008 yılında lider konumda olmasını sağlayan pazar payını görmekteyiz. Buradaki pazar payının oluşmasının taraflarından biri İş Yatırım bir diğeri ise İş Bankasıdır.

5.3.2.2. SGMK Piyasası

Tablo 14: Toplam SGMK İşlem Hacminin Aracı Kuruluşlara Göre Dağılımı

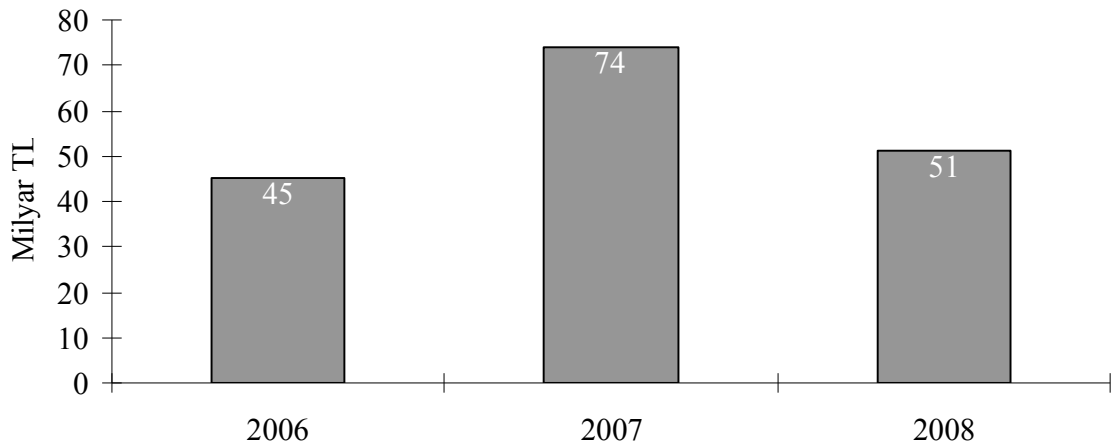

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.55.

Tablo 14’de değerler trilyon cinsinden verilmiştir. Tablodan da anlaşıldığı gibi SGMK piyasasında bankalar daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. 2006 yılında, aracı kurumların kesin alım-satım ve repo ters-repo toplam işlem hacmi %11 artışla 1 trilyon TL’yi (744 milyar \$) bulmuştur. Bankaların gerçekleştirdiği toplam SGMK işlemleri ise 2006 yılında %13 artışla 4,8 trilyon TL’ye (3,3trilyon \$) çıkmıştır.

Aracı kurumların 2007 yılı içinde gerçekleştirdikleri toplam SGMK kesin alım-satım ve repo-ters repo işlem hacimleri %6’lık artış ile 1,1 trilyon TL’yi (867 milyar \$) bulmuştur. Bankaların SGMK işlem hacmi ise önceki yıla göre %10 artışla 5,3 trilyon YTL (3,3 trilyon \$) olmuştur.

2008 yılında ise aracı kurumların gerçekleştirdikleri toplam SGMK kesin alım-satım ve repo-ters repo işlem hacimleri %9 artarak 1,2 trilyon TL’ye (946 milyar \$) yükselmiştir. Bankaların toplam SGMK işlem hacmi ise %8 artış sonucu 5,7 trilyon TL (4,3 trilyon \$) olmuştur.

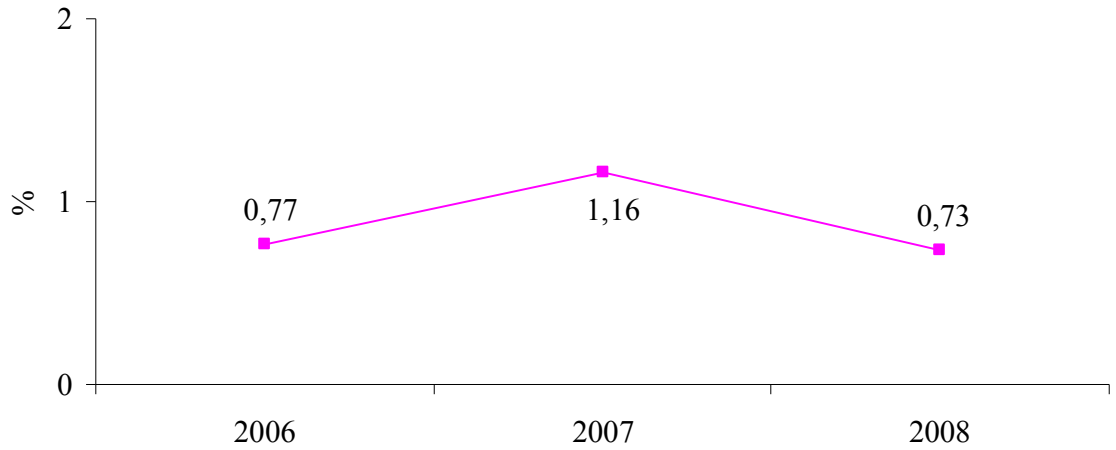

Grafik 6: İş Yatırım’ın SGMK Piyasasındaki İşlem Hacmi

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Aracı kurumların daha geri planda kaldığı bu piyasa da grafik 6’da da görüldüğü üzere İş Yatırım’ın 2007 yılında artırdığı işlem hacminde 2008 yılında

düşüş yaşanmıştır. Bu piyasada İş Bankası ele alınan yıllar içerisinde aracı kurumunun önünde yer alarak ilk sıralardadır.

Grafik 7: İş Yatırım'ın SGMK Piyasasındaki Pazar Payı

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

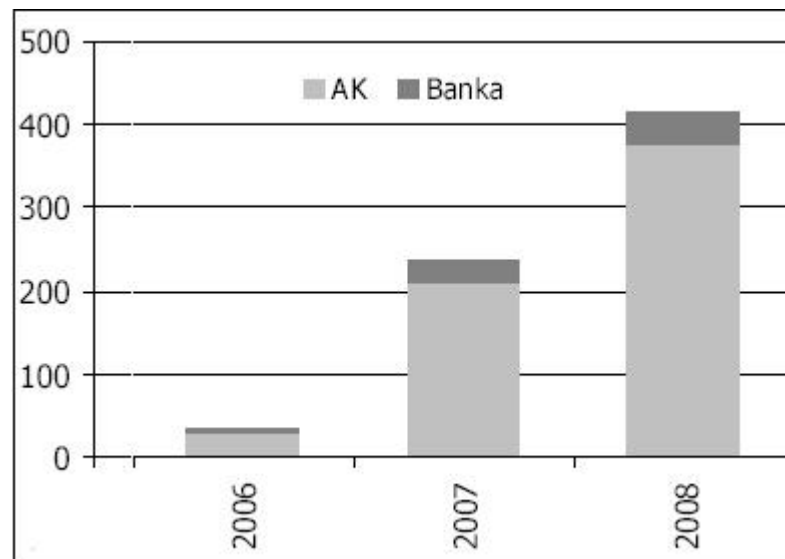
Grafik 7'de İş Yatırım'ın aynı işlem hacminde olduğu gibi 2007 yılında artırdığı pazar payını 2008 yılında düşürdüğü görülmektedir. Aracı kurum, bankanın ilk sıralarda yer aldığı bu piyasa da 2006 yılında 23., 2007 yılında 20. ve 2008 yılında 23. sırada yer alarak bankaların ağırlıklı olduğu bu piyasada aracı kurum olarak İş Bankası'nın daha gerisinde yer almıştır.

İş Bankası 2006 yılında sabit getirili menkul kıymet piyasasında aktif rol oynayarak, 145 adet banka ve aracı kurumun faaliyet gösterdiği bu piyasada yüksek pazar payına sahiptir. 2007 yılında yer alan 132 adet banka ve aracı kurumun faaliyet gösterdiği bu piyasada pazar payını artırarak, işlem hacmini % 32,1 oranında yükselterek liderliğini korumuştur. 2008 yılında ise yine liderliğini koruyarak işlem hacmi olarak %18,3'lük pazar payı ile en yakın rakibinin 4,9 puan ile üzerinde yer almıştır.

İş Yatırım'ın işlem hacmi ise 2006 yılında % 15,4 oranında azaltmıştır. 2007 yılında ise % 64,5 oranında artış göstermesine rağmen 2008 yılında yine % 31,5 oranında yine azalma görülmüştür. Pazar payı ise, 2006 yılında % 0,25 oranında azalmıştır, 2007 yılında % 0,51 oranında artış gösterse de işlem hacminde de olduğu gibi yine 2008 yılında % 0,37 oranında düşüş göstermiştir. Tablo 14'de de gösterildiği gibi banka ağırlıklı ve bankaların önde olduğu bir piyasa olan SGMK piyasasında İş Yatırım'ın böyle bir durum sergilemesi kötüye yorumlanmamalıdır. Banka ile aracı kurumun işlem hacimlerindeki değişim oranlarından da anlaşıldığı gibi banka bu piyasada aracı kurumuna göre oldukça yüksek bir işlem hacmine sahiptir.

5.3.2.3. Vadeli İşlem Piyasası

Tablo 15: Aracı Kuruluşların İşlem Hacmi Dağılımı

Kaynak: TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu, s.71.

Tablo 15'de milyar TL olarak açıklanan rakamlardan anlaşıldığı üzere vadeli işlemler piyasası SGMK piyasasının aksine genelde aracı kurumların ağırlıklı olarak işlem hacmine sahip olduğu bir piyasadır. Kurulduğu yıldan beri hızlı bir artış gösteren piyasa her geçen yıl göstermiş olduğu artışlar sayesinde hızla gelişme

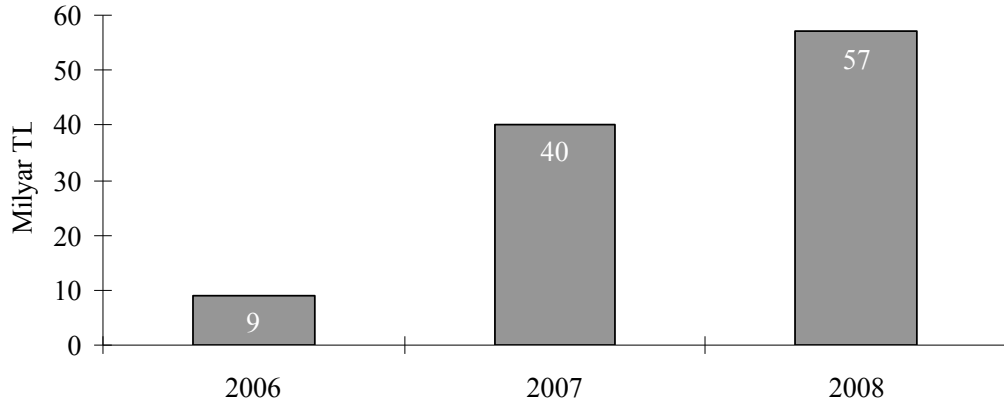
sağlamıştır. Hem İş Bankası hem de İş Yatırım bu piyasa da yer almaktadır. Ancak bu piyasada bankalar, işlem hacmi dağılımında da görüldüğü üzere aracı kurumlara göre daha geri planda kalmaktadır.

Grafik 8: Vadeli İşlem Piyasası İşlem Hacmi

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

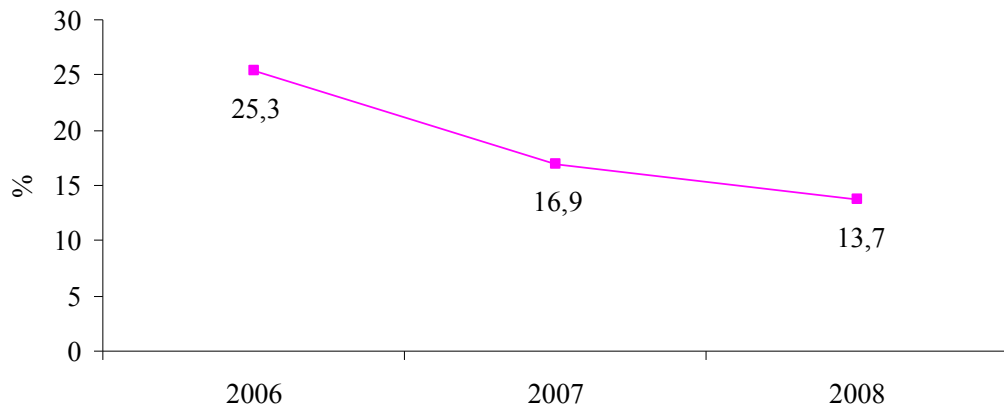
Vadeli işlemler piyasası oldukça yeni ve her yıl gelişme gösteren bir piyasadır. Grafik 8’de de yer verildiği gibi bu piyasa da 2008 yılındaki krize rağmen 2007 yılından 2008 yılına geçerken artış gözlenmiştir. Vadeli işlem piyasası 2008 yılında yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen işlem hacmini artırmaya devam etmiştir. Ancak 2007 yılında gösterdiği büyük büyüme eğilimini 2008 de daha düşük olarak gerçekleştirmiştir.

Grafik 9: İş Yatırım'ın Vadeli İşlem Piyasasındaki İşlem Hacmi

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

İş Yatırım, vadeli işlemler piyasasının kurulduğu günden itibaren, buradaki faaliyetleri oldukça aktif olarak sürdürmüş, işlem yapan bankalar dâhil tüm üyeler içerisinde kurulduğu günden bu yana birinci sırada yer almıştır. Grafik 9'da da görüldüğü üzere ilk yılda 9 Milyar TL işlem hacmine ulaşan İş Yatırım, devam eden yıllarda işlem hacmini arttırarak sürdürmüş, 2007 yılında 40, 2008 yılında ise 57 Milyar TL işlem hacmi gerçekleştirmiştir.

Grafik 10: İş Yatırım'ın Vadeli İşlem Piyasasındaki Pazar Payı

Kaynak: İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Grafik 10’da İş Yatırım’ın sektöre yeni girenlerle beraber pazar payının düşüş göstermesine rağmen, bu yıllarda işlem hacmi artış göstermiştir.

İş Yatırım’ın dışında İş Bankası da bu piyasada yer almaktadır. Ancak aracı kurumların daha ağırlıklı olduğu bu piyasa da İş Bankası da faaliyette bulunmasına rağmen bu piyasada ilk sırada yer alan aracı kurumunun gerisinde kalmaktadır.

5.4. DEĞERLENDİRME

Sermaye Piyasası Kurulu'nun 15.08.1996 tarihli toplantısında, bankaların bünyelerinde yürüttükleri aracılık faaliyetlerini 02.01.1997 tarihinden itibaren mevcut aracı kurumlardan birini satın alarak veya mevcut yetki belgelerini bir aracı kurum kurarak bu kuruma devretmek suretiye yürütebilmelerine karar verilmiştir. Çıkan bu karardan sonra önemli bankaların birçoğu kendi aracı kurumlarını kurmayı tercih etmiştir. O tarihlerde İş Bankası da kendi aracı kurumu olan İş Yatırım'ı kurmuştur.

Şu an aracı kurumlar, aracılık faaliyetleri içerisinde borsada hisse senedi alım satımına aracılık, tahvil alım satımına aracılık, repo-ters repo, türev araçların alım satımına aracılık, halka arza aracılık, yatırım danışmanlığı ve portföy yöneticiliği gibi pek çok sermaye piyasası faaliyetini gerçekleştirebilmektedirler. Ele alınan yıllarda sayısı 30-31 arasında değişim gösteren banka kökenli aracı kurumlar arasında yer alan İş Yatırım tüm bu yetki belgelerine sahiptir. İş Yatırım, şu an sahip olduğu yetki belgelerinin tümünü aktif olarak kullanarak sermaye piyasasıyla ilgili her alanda yer almaktadır.

Ticari bankalar ise, sadece tahvil alım satımına aracılık, repo-ters repo, türev araçların alım satımına aracılık faaliyetleri ile sınırlı tutulmuştur. Ele aldığımız yıllarda sermaye piyasasında yer alarak işlem yapan 29 tane ticari banka arasında özel yerli banka olarak yer alan İş Bankası, tüm bu yetki belgelerine sahiptir. Banka bu yetki belgelerini aktif bir şekilde kullanarak sermaye piyasasında faaliyette bulunmak isteyen müşterilerine bu piyasalarda hizmet sunmaktadır.

İş Yatırım'la, İş Bankası'nın sahip olduğu yetki belgelerini karşılaştırdığımızda banka ile aracı kurumun sermaye piyasası faaliyeti bakımından farklılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir aracı kurumun, sermaye piyasası faaliyeti bankaya göre daha geniş kapsamlıdır. Bunun nedeni ise, aracı kurumların sadece bu alana hizmet için kurulmuş, bu alanda uzman kurumlar olmasıdır. Bu ayrım bize neden bir bankanın aracı kuruma ihtiyacı olduğunu açıkça göstermektedir. Aracı kurumlar sadece bu faaliyetler için kurulmuşken bankaların

esas faaliyetlerini bunlar oluşturmamaktadır. Banka müşterilerine her türlü sermaye piyasasının faaliyetini verebilmek istiyorsa bir aracı kuruma sahip olması gerekmektedir. Böylece müşterilerine doğrudan veremediği aracılık faaliyetini sahip olduğu aracı kurumu üzerinden sunmaktadır.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yapılan düzenlemeye göre de, Türkiye’de ticari bankalar, hisse senedi piyasasında işlem yapamamaya başlamışlardır. İş Bankası, hisse senedi piyasası işlemlerini İş Yatırım üzerinden gerçekleştirmektedir. Bunun nedeni bankanın böyle bir yetkisinin olmamasıdır. İş Bankası şubeleri aynı zamanda birer İş Yatırım acentesidir. Aracı kurumlar, bankalarla imzalayacakları acentelik sözleşmesi çerçevesinde ve sözleşmede belirlenecek mahaller içinde, acenteleri aracılığı ile alacakları emirler doğrultusunda sermaye piyasası araçlarının alım satımında bulunabilmektedir. Dolayısıyla bir İş Bankası müşterisi, İş Yatırım da bir işlem yaptıracaksa, bunu bankanın acentelik hizmeti veren her hangi bir şubesi yoluyla sağlayabilmektedir. Bu yüzden banka ile aracı kurumu bazı piyasalarda ayrı ayrı işlem gerçekleştirebilmesine rağmen hisse senedi piyasasında beraberlerdir.

Uygulama kısmında 2006-2007-2008 yıllarını kapsayan sunduğumuz verilerde bankanın hisse senedi piyasasındaki işlem hacmi, İş Yatırım’la beraber gerçekleştirdiği işlem hacmini yansıtmaktadır. Burada bankanın aracılık yapamaması aslında müşteriyi fazla ilgilendirmemektedir. Müşteri yine talimatı İş Bankası’na vermektedir. Ancak İş Bankası işlemi gerçekleştirirken İş Yatırım üzerinden borsaya gitmektedir. Dolayısıyla fark kendini burada göstermektedir.

Bunun dışında İş Bankası, vadeli işlem piyasası ve SGMK piyasasında aracılık hizmetini kendi verebilmektedir. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak banka sahip olduğu yetki belgeleri doğrultusunda bu piyasalarda işlemlerini kendisinin gerçekleştirdiği, aracı kurumu ile bu piyasalarda bağlantısının olmadığı görülmektedir. İş Bankası’nın uygulamamızı oluşturan bu 3 yıl içinde SGMK piyasasında ilk sırada yer aldığı görülmüştür. SGMK piyasası ile ilgili verilen diğer bilgilerden de anlaşıldığı gibi bu piyasada bankalar daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. Dolayısıyla uzmanlık alanı bu olmayan bir ticari bankanın bu piyasada

aracı kuruma göre daha ön planda yer alması normal bir durum olarak karşılanabilmektedir. İş Bankası aracılık faaliyetlerini, sermaye piyasası ile ilgilenen kendi müşterilerine hizmet verebilmek için yürütmektedir.

İş Yatırım da hisse senedi piyasası işlemleri dışında kalan, SGMK piyasası ile vadeli işlemler piyasasındaki aracılık faaliyetlerini kendi müşterileri için yürütmektedir. İş Yatırım, hisse senedi piyasasındaki işlem hacmini her geçen yıl biraz daha artırarak inceleme dönemimizde dâhil olmak üzere 7 yıldır lider konumda yer almıştır. SGMK piyasasında ise bankalar daha ön planda olduğu için İş Yatırım bu piyasada ilk sıralarda yer alamamıştır. Aracı kurumların ağırlıklı olduğu vadeli işlem piyasasında gerçekleştirdiği işlem hacmi ise her yıl artış göstererek 2008 yılında hisse senedi piyasasındaki işlem hacminden daha fazla olmuştur. İş Yatırım bu piyasada sağladığı başarı ile ilk sırada yer almıştır.

Bankaların dışında, sermaye piyasasında işlem yapan İş Yatırım gibi banka kökenli olan aracı kurumlar bunun sağladığı avantajlar sayesinde piyasaya diğer aracı kurumlara göre bir adım önde başlamaktadır. Yatırımcı için en önemli olan güven unsurunun sağlanması, banka kökenli aracı kurumlarda daha kolay olmaktadır. Ülkemizde sermaye piyasasının geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Yeni olan bir sektörde aracı kurumun yatırımcısına güven verebilmesi için güçlü bir mali yapıyla beraber güçlü bir ortaklık yapısına da sahip olması gerekmektedir. Bugün bir yatırımcı banka gibi bir ortamdan çıktıktan sonra bir aracı kuruma gitmek istediğinde o kuruma karşı güven duymak ister. Banka kökenli aracı kurumların piyasalarda daha öne çıkmalarında bankaların sahip oldukları dış olanaklarla, içindeki şube ağırları ile beraber sahip olduğu güven duygusu ve beraber oturmuş olan kuralları aracı kurumunun piyasada tanıtımı kısmında büyük etki yarattığı düşünülmektedir.

Arkasında banka bulunmayan aracı kurumlar ise sermaye piyasasının sunduğu faaliyetler arasında kendilerine en uygun bulduklarını öne çıkartarak başarılı olmaya çalışmaktadırlar. Banka kökenli olmayan aracı kurumlar, banka kökenlilerin kolay sağladığı güven unsurunu oluşturmak için daha çok zamana ihtiyaç duyarak ulaşmak istedikleri konuma daha geç ulaşmalarına neden olmaktadır. Ayrıca banka

kökenli olmayan aracı kurumlar yaşanan olumsuz gelişmeler de banka ve banka kökenli aracı kurumlara göre daha çok etkilenmektedir. Örneğin 2008 yılında yaşanan krizle beraber pek çok aracı kurum yetki belgelerini iade etmiştir. Güçlü olarak kalanlar ise bankaların kurmuş oldukları aracı kurumlardan oluşmuştur. Arkalarında güçlü bir banka olan aracı kurumlar yaşanan olumsuzluklara karşı ayakta kalmayı ve olumsuzlukları kısa sürede atlatmayı daha kolay başarabilmektedir.

Bugün oluşan yapıya baktığımızda, genel olarak bankalar tarafından kurulan aracı kurumlar, diğer aracı kurumlara göre sahip oldukları avantajları en iyi şekilde değerlendirerek bu sayede piyasalardaki başarısını artırıp önemli seviyelere ulaşmışlardır. Banka kökenli olmayan aracı kurumlar ise dünyada ya da Türkiye’de yaşanan herhangi bir olumsuz gelişme ile genelde şirketlerin hizmetlerinde ve işlem hacimlerinde düşüş yaşanması banka kökenlilerin gerisinde kalmasına yol açmıştır. TSPAKB tarafından ilan edilen yetki ve izin belgelerine göre aracı kurum sayısına bakıldığında yaşanan olumsuz gelişmelerin aracı kurumların yetki ve izin belgelerinin sayısına yansıdığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise yaşanan olumsuzluklarla başa çıkamayan bazı aracı kurumların yetki ve izin belgelerini iade etmek zorunda kalmalarıdır.

İş Yatırım, bankanın veremediği sermaye piyasası faaliyetlerini de verdiği için sermaye piyasasında uzman bir kurumla çalışıp bu kurumun sunduğu hizmetlerden yararlanmak isteyen müşteriler tarafından tercih edilebilmektedir. Ayrıca İş Bankası’nın yurdun dört bir yanına yayılmış şubelerinin olması, İş Yatırım’ın da faaliyet sunduğu alanı genişletmiştir. Bu sayede İş Yatırım banka kökenli olmanın avantajını da kullanarak yurdun her yerinde sermaye piyasası faaliyetinde bulunmak isteyen müşterilere kolayca ulaşabilmektedir. Sermaye piyasasında uzman olması dışında banka kökenli olmanın sağladığı avantajları da kullanarak piyasa başarısına katkı sağlayan İş Yatırım bugün sermaye piyasası alanında İş Bankası’nın daha önünde yer almaktadır.

SONUÇ

Ülkelerde ekonomik gelişmenin sağlanması, mali sistemin temel görevini oluşturmaktadır. Mali sistem, konumuz gereği ilgilendiğimiz aracı kurum, banka ve mali piyasa kavramlarını da içine alan geniş bir ağıdır. Bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımlarını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapıya mali piyasa denildiğine değinmiştik. Bu piyasa fon fazlalığı olanlar ile fon ihtiyacı olanlar için oldukça önemlidir.

Sermaye piyasası, mali piyasa kavramı içinde yer almaktadır. Tek başına ekonomiye fayda sağlayamayan küçük tasarrufların, menkul kıymetlere yatırılarak, büyük yatırımlara dönüştürülmesinde sermaye piyasası oldukça önemli bir yere sahiptir. İkinci el piyasalar, sermaye piyasalarından biri olup, en çok faaliyetin gerçekleştiği piyasa olması bakımından önemlidir. Aracı kuruluş olarak tanımladığımız, banka ve aracı kurumlar ikinci el piyasalarda büyük miktarlarda, hızlı ve güvenilir şekilde işlem yapan kurumlardır. Hem bankaların bu piyasada aracılık faaliyetinde bulunabilmesi hem de bu piyasada gerçekleşen işlemlerin yoğunluğu ve ekonomi için önemliliği nedeniyle ikinci el piyasa çalışma konusunu oluşturmaktadır. İkinci el piyasa, diğer bir sermaye piyasası olan birinci el piyasa ile sürekli bir etkileşim içerisinde. Ürün çeşitlendikçe, ikinci el piyasanın işlem hacmi de artacaktır. Yani ikinci el piyasanın gelişmesi için, halka arzlar ve halka arz edilecek sermaye piyasası araçlarının sayısının artması önemlidir. Bu yüzden ikinci el piyasalar ele alındığında, tamamen birinci el piyasalardan ayrı düşünülmemelidir.

Sermaye piyasasında gerçekleşen işlemler borsa gibi belirli ortamlarda yapılmaktadır. Dolayısıyla bankalar ve aracı kurumlar, ikinci el piyasa işlemlerini borsalarda gerçekleştirmektedirler. Yatırımcılar borsada işlem yapmak istediklerinde bunu kendileri gerçekleştiremeyip bir aracı kurum veya banka vasıtasıyla yapmaktadırlar. Aracı kuruluşlara, hem küçük tasarruf sahipleri hem de şirketler açısından ihtiyaç vardır. Küçük tasarruf sahipleri ve şirketler piyasadaki olan değişimleri izleme, anlama ve bunlara önlem alabilme olanaklarından yoksundurlar.

Bu durumda görev aracı kuruluşlara düşmektedir. Aracı kurumlar sermaye piyasasına özgü kurumlar olan, bankalar ise çok yönlü işlemlerle uğraşan mali piyasanın genelinde faaliyet gösterebilen kuruluşlardır.

Sermaye piyasasında faaliyet göstermek isteyen bütün aracı kuruluşlar Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmektedir. Sermaye Piyasası Kurulu, çıkardığı tebliğ ve yönetmeliklerle düzenleyici işlemler yapma yetkisine sahiptir. Konunun anlatılması kısmında inceleme konumuzla alakası sebebiyle sıkça ele alınan Seri: V, No: 46 sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılarak, aracı kurum ve bankaların sermaye piyasalarında yapabilecekleri faaliyetleri düzenlenmektedir. Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi olan bankalar halka açıldıkları zaman ve sermaye piyasası işlemlerinde bulunduklarında, tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlayan ortam içine girmektedirler. Bu sayede bankalar, finansal piyasaların içerisinde giderek artan bir şekilde yer almaya başlamışlardır.

Bankacılık sektörü, yaşanan pek çok gelişme ile çeşitli alanlarda hizmet vermektedir. Bankalar bu gösterdikleri faaliyetlerin çeşitliliği nedeniyle, belirli konularda Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine, belirli konularda ise Bankalar Kanunu hükümlerine tabi olmaktadır. Bugün bankaların gerçekleştirmekte oldukları işlevlerinin çeşitliliği günümüzde bankaların pozisyonunu da çok farklı bir konuma taşımaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda bankacılık faaliyetlerinin neler olduğu açıklanmasıyla, hangi bankaların aracılık faaliyeti yapabileceği, hangilerinin yapamayacağı ortaya konmuştur.

İş Bankası aracılık faaliyetini, sermaye piyasası ile ilgilenen kendi müşterilerine hizmet verebilmek için yürütmektedir. İş Bankası kendi bünyesinde yaptığı sermaye piyasası faaliyeti olan ikinci el piyasada aracılık faaliyetini, mevduat toplama gibi başka bankacılık faaliyetleri ile birlikte sürdürmektedir. Bu bakımdan İş Bankası kendi tüzel kişiliği içinde Bankacılık Kanunu'nun imkân verdiği tüm bankacılık hizmetleri, mevduat toplama, kiralık kasa, çek ve kambiyo hizmetleri, kredi verme işlemleri gibi çeşitli faaliyetlerinin yanı sıra ikinci elde de aracılık

yapması tüm yoğunluğu, tecrübesi ve bilgisini aracılık faaliyetine yönlendirememesi olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden bankaların aracılık faaliyeti denince bankaların sahip oldukları aracı kurumlarının faaliyetleri de akla gelmektedir. Bankalar çeşitli hizmetleri veren büyük kuruluşlar olması sebebiyle sunduğu hizmetin kalitesini daha iyi olması için, gerekli teknik ve hukuki bilgi gerektiren hizmetler için iştirakler kurmuşlardır. Bu amaç için unvanında “İş” kelimesi bulunan İş Yatırım, İş Bankası tarafından kurulmuştur.

İş Yatırım % 65,65’i İş Bankası’na ait olan bir İş Bankası kuruluşudur. Tüzel kişiliği, faaliyet alanı ve sunduğu hizmetler itibari ile İş Bankası’ndan ayrıdır. Konusu ve sunduğu hizmetler bakımından aracı kurumların faaliyet alanları olarak birinci el ve ikinci el piyasada aracılık faaliyeti, danışmanlık hizmeti, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi, yatırım fonları kurma ve işletme bunlar arasında yer almaktadır. Bu bakımdan İş Yatırım sadece aracılık ve bunun gerektirdiği hizmetleri yaptığından bu konuda uzmanlaşmış ve teknik hizmetlere de sahip bir anonim şirkettir.

Örneği ele aldığımız kısımda ticari banka olan İş Bankası’nın ve aracı kurumu olan İş Yatırım’ın ikinci el sermaye piyasasında aracılık faaliyetlerine yer verilerek uygulamadaki durum ikisi üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kısımda hisse senedi piyasasında ticari bankanın aracılık yapmaya yetkisinin olmadığı ve bu piyasadaki işlemlerini aracı kurumu üzerinden yürüttüğü gösterilmeye çalışılarak İş Yatırım’ın hisse senedi piyasasındaki durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bankaların ağırlıklı olduğu SGMK piyasasında ise İş Bankası’nın işlem hacmi olarak 2006-2007-2008 yıllarında gösterdiği değişim verilerek, piyasada ticari banka olarak aracı kurumu olan İş Yatırım’ın önünde yer aldığı ve lider konumda olduğu bu bilgilere dayanarak gösterilmiştir.

Son olarak da SGMK piyasasının aksine aracı kurumların işlem hacimlerinin ağırlıklı olduğu vadeli işlem piyasasında ise aracı kurumun bankanın önüne geçtiğine yer verilerek İş Yatırım’ın bu piyasadaki durumu 2006-2007-2008 yıllarını kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Ancak bankaların faaliyet çeşitliliği arasında

aracılık faaliyeti küçük bir yere sahip olduğundan bankaların sermaye piyasası ile ilgili bilgilerine ulaşmak oldukça zordur. Bu nedenle İş Bankası ile ilgili detaylı bilgiye ulaşamadığından sadece bu piyasada yer aldığına yer verilmiştir. İş Bankası bilgileri, İş Yatırım bilgileri, piyasa değerlendirmeleri ve sermaye piyasasına ilişkin verilen bilgiler sonucu bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

İş Bankası ve İş Yatırım üzerinden yapılan incelemede genel durumlarının ortaya konmasının dışında ulaşılan bazı sonuçlar kısaca şunlardır; bankanın tanınan yetkiler doğrultusunda aracılık faaliyeti yapabildiği, hisse senedi piyasasındaki işlemini aracı kurumu üzerinden yaptığı, tüm sermaye piyasası işlemlerin vermek istiyorsa bir aracı kuruma sahip olması gerektiği, kendisinin de belli piyasalarda aracılık faaliyeti yapabilmesine rağmen sermaye piyasası alanında uzmanlaşan bir kurum olduğu ve tüm sermaye piyasası faaliyetlerini verebildiği için bu piyasada aracı kurumunun öne çıkmasının nedenin bu olduğu, banka kökenli olan aracı kurumunun bankanın sağladığı avantajlarından yararlanıp piyasadaki başarısına katkı sağladığı yönündedir.

Ele aldığımız bankalar hem para piyasasında hem de sermaye piyasasında faaliyet gösterebilen geniş faaliyet yelpazesine sahip kurumlardır. Bankalar verilen yetkiler doğrultusunda, sermaye piyasasında aracılık faaliyeti yapabilseler de aracı kurumlar gibi her faaliyeti yapmaya yetkileri yoktur. Bankaların aracılık konusundaki yetkileri sermaye piyasası kurumu olan aracı kurumlara göre daha sınırlı tutulmuştur.

İş Bankası'nın ikinci el piyasalardaki faaliyetleri müşterilere sunmuş olduğu çeşitli ürünler ve kurum portföyü adına yaptığı işlemlerden kaynaklanmaktadır. İş Bankası, bünyesinde bulunan ve aracılık hizmeti almak isteyen müşterilerine hem kendisi hem de İş Yatırım ile birlikte aracılık hizmeti vermektedir. Bunun dışında 2000 yılında kurmuş olduğu Portföy Yönetimi şirketi ile de yatırım fonlarının yönetimini bu kuruma devreden İş Bankası ikinci el piyasalardaki faaliyetlerinin önemli kısmını bu iki iştiraki aracılığıyla göstermektedir. Çünkü ticari bankalar her ne kadar hem para hem de sermaye piyasası kurumu olarak tanımlansalar da aslında

para piyasası ağırlıklı çalışmaktadırlar. Sermaye piyasasında aracı kurum ve portföy yönetim şirketleri ile yer alarak bu alanda sınırlı tutulmalarından kaynaklanan açığı iştirakleri sayesinde kapatmaya çalışmaktadırlar.

Sermaye piyasası araçlarının pazarlanması ve sermaye piyasası faaliyetlerinin yerine getirilmesi uzmanlık, tecrübe ve başlı başına bir organizasyon gerektiren bir işlemdir. Bu bakımdan sermaye piyasası araçlarının satıcılar ile alıcılar arasında yardımcı kurumlara ihtiyaç vardır. Bu yüzden sermaye piyasasında her ne kadar bankalar aracılık faaliyetinde bulunabilseler de bu alanda gerçekleşen işlemlerin uzman bir kurum tarafından yapılması daha doğru bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, F. (2001). Sermaye Piyasası Hukukunda Aracılık Faaliyeti ve Aracılık Yüklenim Sözleşmesi, *Vecdi Aral'a Armağan*, , s.317-323.
- Acaroğlu, M., Şahoğlu, C. (2000). *Yatırımcılar İçin Borsa ve Menkul Kıymetler*, İstanbul: Yaylın Yayıncılık.
- Akbulak, S., Akbulak, Y. (2004). *Türkiye’de Sermaye Piyasası Araçları ve Halka Açık Anonim Şirketler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*, İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Akgün, Y. (1996). Devletin Mali Piyasalardaki Rolü, *Hazine Dergisi*, S.1, s.2.
- Alıcı, Y. (2007). *Bankacılık Kanunu Şerhi*, İstanbul: Beta.
- Alp, A. (1999). Türkiye’de Kamu Gölgesinde Piyasa Ekonomisi Arayışları ve Mali Piyasalara Genel Bakış, *Yeni Türkiye*, S. 27, s.489.
- Altan, A. (2004). Sermaye Piyasalarında Faaliyet Gösteren Bir Bağımsız İdari Otorite Olarak Sermaye Piyasası Kurulu’nun Hukuki Niteliği, *Layiha*, S.7, s. 15-17.
- Altuğ, O. (2000). *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Araştırma Müdürlüğü Proje Grubu. (1994), *Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye*, İstanbul: İMKB Yayını.

- Arda, E. (2002). *Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Artun, T. (1980). *Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Arslantürk, Z. (1997). *Araştırma Metod Ve Teknikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 103
- Aydemir, N. (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*, Ankara: Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası.
- Aydın, S. (2009). *Borsa İşlemlerinden Doğan Uyuşmazlıklar*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Ayli, A. (2006). Bankaların Sermaye Piyasası Faaliyetleri, *Mehmet Somer’in Anısına Armağan*, s.15-18.
- Bakdur, A. (2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri*, Ankara: DPT.
- Battal, A. (2001). *Güven Kurumu Nitelendirmesi Işığında Bankaların Hukuki Sorumluluğu*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Berzek, A. N. (1995). Sermaye Piyasasında Aracılık Faaliyeti, *Reha Poroy’a Armağan*, s.51.
- Bozacıoğlu, G., Başer, F. (1986). *Borsa Rehberi*, İstanbul.
- Cansızlar, D. (2001). Bankacılık ve Sermaye Piyasası, *İktisat Dergisi*, S. 417, s.13-14.

- Ceylan A., Korkmaz, T. (2004). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Civan, M., Kayacan, M. (2002). Türkiye Ekonomisinin Finansman Dengesinin Sermaye Piyasası Açısından İncelenmesi (1990-2002), *İktisat İşletme ve Finans*, S. 201, s.95.
- Çapanoğlu, M. B. (1993). *Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Çolak, N. İ. (2003). *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Destanoğlu, B. Y. (2004). *Yatırım Fonu Katılma Belgeleri*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Doyrangöl, N. C. (1996). *Repo ve Ters Repo İşlemleri*, İstanbul: İMKB Yayınları.
- Ercan, F. (2001). Bankalar ve Banka Sermayesinin Analizi için Alternatif Bir Çerçeve, *İktisat Dergisi*, S. 417, s.49.
- Eren, K. (1996). *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gökmen, Ö., v.d. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gören, Ö. (2008). *Finansman Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.

- Gücenme, Ü. (1994). *Türkiye’de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
- Günal, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*, Ankara: ATO.
- Güney, A. (2009). *Banka İşlemleri*, İstanbul: Beta.
- Gürsel, M. K.(2003). *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İdare Hukuku Açısından Bir İnceleme*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hazine Müsteşarlığı. (1997). *Ekonomik Kavramlar ve Göstergeler: Mali Sistem*, Ankara: Hazine Müsteşarlığı.
- İhtiyar, M. (2006). *Sermaye Piyasası Hukukunda Kamuyu Aydınlatma İlkesi*, İstanbul: Beta.
- İnceoğlu, M. M. (2004). *Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Hukuki Sorumluluğu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. (1997). *Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*, İstanbul: İMKB Yayınları.
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. (2006). *Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*, İstanbul: İMKB Yayınları.
- Kahyaoğlu, H. (2001). “*Türk Sermaye Piyasasında Bankaların Rolü*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

- Karacabey, A. A. (1998). *A Tipi Yatırım Fonları*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Karan, M. B., Karacabey, A. A. (2003). *Türkiye’de Sermaye Piyasasının Mali Sistem İçindeki Yeri Sorunları Geleceği*, Ankara: SPK Yayınları.
- Karan, M. B. (2004). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Karapınar, A. (2005). *SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık Kitabı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karslı, M. (1989). *Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Karslı, M. (2004). *Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Kayar, İ. (2002). *Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Etik Kurallar*, İstanbul: İfa Yayınları.
- Keyder, N. (2002). *Para: Teori-Politika-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kılınç, K. (1991). *200 Soruda A’dan Z’ye Borsa*, İstanbul: Egemen Matbaası.
- Kırca, İ. (2000). *Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

- Konuralp, H. Konuralp, A. (1998). *Borsa Uyuşmazlıkları, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan*, s. 591-592.
- Kostakoğlu, C. (1996). *Banka Kredi Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklar*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Manavgat, Ç. (1991). *Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Mengütürk, M. (1999). Sermaye Piyasası Kanunu'na Getirilen Yenilikler, *İMKB Dergisi*, C.3, S.12, s.37.
- Noyan, E. (2007). *Bankacılık Faaliyetleri*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Önder, M. F. (2002). *Türk Hukukunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun Bankaları Denetimi ve Hukuki Sonuçları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Özdicile, L. B. (1997). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı, *Hazine Dergisi*, S. 6, s.29.
- Parasız, İ. (2005). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (8.baskı.). İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Pekkaya, S., Aydoğan, E. M., Tosuner, A. (2002). Bankacılık Sisteminde Finansal Risk Analizi, *İktisat İşletme ve Finans*, S. 197, s.47.
- Penezoğlu, Y. G. (2004). *Hukuki Yönleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri*, İstanbul: Kazancı Kitap.

- Pınar, A. Erdal, B. (2008). *Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem: Teori ve Uygulama*, Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.
- Rodoplu, G. (2001). *Para ve Sermaye piyasaları: Para Piyasaları – Döviz Piyasaları – Sermaye Piyasaları – Borsa*, Isparta: Tuğra Ofset.
- Sarıkamış, C. (1995). *Sermaye Pazarları*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Sayılğan, G. (2004). *Finansal Piyasalar ve Finansman Teknikleri*, Ankara. Turhan Yayınevi.
- Sönmez, S. Türkiye İş Bankası'nın Misyonu ve İştirakçilik Politikası (1924-1945), *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. 25, S. 231, s. 143.
- SPK Araştırma Dairesi. (1995). *Türkiye'de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının rolü: 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi*, Ankara: SPK Yayınları.
- SPK. (2002). *Yatırım Fonları*.
- SPK. (2003). *Yatırım Ortaklıkları*.
- Sumer, A. (2002). *Sermaye Piyasası Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şakar, S. Ü. (1997). *Sermaye Piyasası*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şendoğdu, A. A. (2006). *Bankacılığa Giriş*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Şengül, S. (1997). Sermaye Piyasası Kanunu'nun Konusu, Kapsamı ve Temel Tanımları, *Vergi Dünyası*, S. 185, s 129-130.
- Şengül, Selami (2002). *Sermaye Piyasası Mevzuatı Açıklama ve Yorumları*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Tanör, R. (1999). *Türk Sermaye Piyasası: Taraflar (C.1)*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Tanör, R. (2000). *Türk Sermaye Piyasası: Halka Arz (C. 2)*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Tekinalp, Ü. (2009). *Banka Hukukunun Esasları*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- TSPAKB. (2005). *Aracı Kuruluşlar Birliği Mevzuatı*, İstanbul: TSPKAB Yayını.
- Turanboy, A. (2002). *Halka Açık Banka ve Hissedarların Korunması*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Tuncer, S. (1985). *Türkiye'de Sermaye Piyasası: Teori – Uygulama*, İstanbul: Okan Yayıncılık.
- Uludağ, D. T. (2001). *Aracı Kurumların Mali Yapılarını Güçlendirmeye Yönelik Bir Yöntem: Sermaye Yeterliliği*, Ankara: SPK Yayınları.
- Ünal, O. K. (1997). *Aracı Kurumlar: Türk ve Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Aracı Kurumlar*, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Ünal, O. K. (2005) *Sermaye Piyasası Hukuku ve Mevzuatı*, Ankara: Asil Yayınevi.

- Yalçiner, B. (1996). *Tezgahüstü Hisse Senedi Piyasaları: A.B.D. ile Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye Değerlendirmesi*, Ankara: SPK Yayınları.
- Yanlı, V. (2005). *Sermaye Piyasası Hukuku Çerçevesinde Halka Açık Anonim Şirketler ve Kamunun Aydınlatılması*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Yasaman, H. (1992) *Menkul Kıymetler Borsası Hukuku*, İstanbul.
- Yasin, M. (2002). *Sermaye Piyasası Kurulu ve İşlemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yurtsever, G. (2008). *Bankacılığımızda İç Kontrol*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Yüksel, A. S., Yüksel, A., Yüksel, Ü. (2004). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*, İstanbul: Beta.
- “2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, Gazete No: 17416, 28.07.1981
- “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu”, *T.C. Resmi Gazete*, Gazete No: 25983 Mükerrer, 01.11.2005
- “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği”, *T.C. Resmi Gazete*, Gazete No: 22559, 19.02.1996
- “Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik”, *T.C Resmi Gazete*, Gazete No: 18537, 06.10.1984

- “Seri: V, No: 34 Sayılı Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliğ”, *T.C. Resmi Gazete*, Gazete No: 23384, 26.6.1998
- “Seri: V, No: 46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliğ”, *T.C. Resmi Gazete*, Gazete No: 24163, 07.09.2000
- İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş 2006 Faaliyet Raporu
- İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş 2007 Faaliyet Raporu
- İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş 2008 Faaliyet Raporu
- TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2006 Raporu
- TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2007 Raporu
- TSPAKB, Türkiye Sermaye Piyasası 2008 Raporu
- Türkiye İş Bankası 2006 Faaliyet Raporu
- Türkiye İş Bankası 2007 Faaliyet Raporu
- Türkiye İş Bankası 2008 Faaliyet Raporu
- Başkent Üniversitesi, *Sermaye Piyasası Kanunu ile Getirilen Düzenlemeler*, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma6.doc> 25 Şubat 2010 tarihinde edinilmiştir.

- Bulletin, *Banka hukukunun kaynakları*, <http://www.rojinliyiz.com/ders-notlari/131262-2sinif-banka-ve-sigorta-hukuku-ders-notlari-ara-sinava-kadar>, 26 Şubat 2010 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2008). *Aracı Kuruluşlar*, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/ arac% c4% b1_ kurulu% c5% 9 flar.sflb.ashx , 31 Ekim 2009 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2009). *HSP KLAVUZ* http://www.imkb.gov.tr/Libraries/hsp_kilavuzu/HSPKlavuz2009-Ekim.sflb.ashx, 31 Ocak 2010 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2008). *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası*, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/imkb.sflb.ashx, 6 Nisan 2010 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2008). *Piyasa Kavramı Çeşitleri Özellikleri*, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/piyasa_kavram% c4% b1.sflb.ashx, 15 Kasım 2009 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2008). *Sermaye Piyasaları ve Borsaların Tarihi*, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/borsalar% C4% B1n_tarihi.sflb.ashx, 16 Kasım 2009 tarihinde edinilmiştir.
- İMKB, (2008). *Sermaye Piyasası Faaliyetleri*, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/Egitim_Setleri/sermaye_piyasas% c4% b1_f aaliyetleri.sflb.ashx, 15 Ekim 2009 tarihinde edilmiştir.
- Katılım Bankası, *Katılım Bankası Tanımı*, <http://www.katilimbankalari.com>, 25 Şubat 2010 tarihinde edinilmiştir.

- SPK, Mart 2007, *Sermaye Piyasası Araçları*, <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf>, 16 Ocak 2010 tarihinde edinilmiştir.
- TSPAKB, Ekim 2009, *Sermaye Piyasası Mevzuatı ve İlgili Mevzuat, Ticaret Hukuku ve Borçlar Hukuku*, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_lisanslama_egitim_kilavuzlari_ileri_duzey_sp_mevzuat_012010.pdf, 23 Eylül 2009 tarihinde edilmiştir.
- TSPAKB, Haziran 2009, *Muhasebe, Denetim ve Etik Kurallar*, http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_ileri_muhasebe_denetim.pdf, 23 Eylül 2009 tarihinde edinilmiştir.
- Türkçe Bilgi, *Borsa*, <http://www.turkcebilgi.com/borsa/ansiklopedi>, 18 Ocak 2010 tarihinde edinilmiştir.
- Veribaz, *Aracı kuruluşların İMKB Tarafından Yetkilendirilmesi*, <https://www.veribaz.com/viewdoc.html?/www.veribaz.com:443/login.htmlm=1&ul=araci-kurum-nedir-447908.html>, 05 Ocak 2010 tarihinde edinilmiştir.
- Vobborsa, *Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası*, <http://www.vobborsa.com/vob-nedir>, 15 Ocak 2010 tarihinde edilmiştir.
- www.iab.gov.tr
- www.imkb.gov.tr
- www.isbank.com.tr

- www.isyatirim.com.tr
- www.spk.gov.tr
- www.tspakb.org.tr

ÖZET

[ÇEÇEN, Ceren]. [Bankaların İkinci El Sermaye Piyasasında Aracılık Faaliyetleri: İş Bankası Örneği], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2010]

Mali piyasa kavramının içinde yer alan sermaye piyasası kısaca arz ve talebin karşılaştığı bir piyasadır. Sermaye piyasası, ülke ekonomisi bakımından tek başına ekonomiye yarar sağlayamayan küçük tasarrufların, menkul kıymetlere yatırılarak büyük yatırımlara dönüşmesini sağlaması açısından önemlidir. Sermaye Piyasası Kanunu ve tebliğlerde belirtilen özellikleri taşıyan, Sermaye Piyasası Kurulu'na yetkilendirilen aracı kuruluşlar, sermaye piyasasında faaliyet gösterebilmektedirler. Bu aracı kuruluş tanımı içinde yer alan bankalar, çeşitli faaliyetleri arasında aracılık faaliyetine de yer veren, birçok faaliyeti bir arada gerçekleştirebilen kurumlarken, aracı kurumlar sermaye piyasasının merkezinde yer alan, sermaye piyasası faaliyetlerini gerçekleştirme amacı için kurulan, o alanda uzmanlaşmış kurumlardır.

Çalışmada anlatılan bu ayrım İş Bankası ve aracı kurumu İş Yatırım'ın sunduğu faaliyetler üzerinde incelenmiş olup, bankanın hisse senedi piyasası işlemleri dışında, sahip olduğu yetkiler doğrultusunda kendi müşterilerine aracılık faaliyetini kendisinin verdiği sonucuna ulaşmıştır. Yani bankanın aracı kurumunun olması demek bütün işlemleri onun üzerinden yürüttüğü anlamına gelmemektedir. Ayrıca bankanın neden aracı kuruma sahip olması gerektiği ortaya konarak, banka kökenli İş Yatırım'ın piyasadaki durumu değerlendirilip, İş Bankası'nın buradaki katkısı araştırılmıştır. Çalışma banka ve aracı kurumların sermaye piyasasındaki konumlarının ve ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler;

1. Sermaye Piyasası İşlemleri
2. Menkul Kıymet
3. Banka
4. Aracı Kurum
5. Aracılık Faaliyeti

ABSTRACT

[ÇEÇEN, Ceren]. [Banks' Intermediary Operations in Secondary Capital Markets: İŞ Bank], [Master Thesis], Ankara, [2010]

The capital market, within the financial market concept, briefly is a market where the supply meets the demand. Capital market is important in terms of providing the conversion to great investments of small savings, which alone cannot provide the benefits to the national economy, by investing them in securities. Intermediary institutions, authorized by the Capital Markets Board and bearing the characteristics mentioned in the Capital Market Law and announcements, can operate in the capital market. While the banks, within the definition of intermediary institutions, are the institutions, that also include the intermediary activities along with the variety of activities, the intermediary institutions are in the centre of the capital market, established for execution of the capital market activities, and specialized in that area.

The distinction described in this study has been examined on the activities offered by the bank, "İŞ Bank" and their intermediary institution "İŞ Yatırım", and the conclusion is that the said Bank, except their stock market operations, provides the intermediary activities to their customers themselves, according to their authorities. That is to say, that having their own intermediary institution doesn't mean that all of the bank's brokerage and intermediation operations are carried through it.

Also, İŞ Bank's contribution has been evaluated after exposing why it is necessary that the Bank has an intermediary institution and estimating the position of Bank-rooted İŞ Yatırım in the market. The Study is particularly important to understand the positions of banks and intermediary institutions as well as relationships in the capital market.

Key words;

1. Capital Market Transactions
2. Securities
3. Bank
4. Intermediary Institutions
5. Intermediary Activity

